

Hidrodinamikai
Rendszerek
Tanszék

Megújuló energiaforrások *Vízerő hasznosítás*

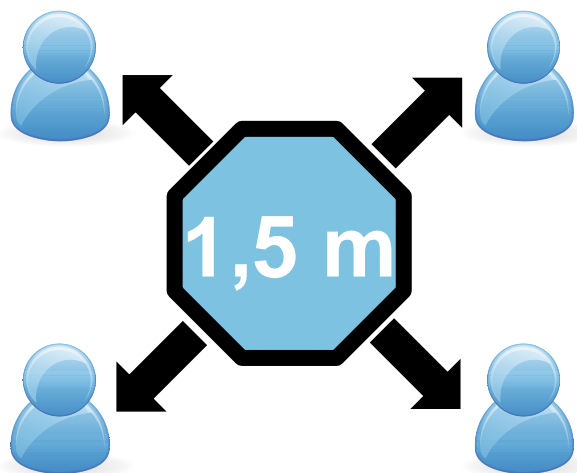
Tematikát kidolgozta:
Dr. Kullmann László

2020. ŐSZ

Előadó:
Dr. Csizmadia Péter – pcsizmadia@hds.bme.hu
www.hds.bme.hu

FIGYELEM!

**TARTSON
TÁVOLSÁGOT!**

FIGYELEM!

**VISELJEN
MASZKOT!**

Áttekintés

- Bevezetés
- Folyók leírása: nyílt felszínű áramlás
- Vízerőművek (példák)
- Turbina típusok
- Magyarország vízerőhelyzete
- Gyakorlati problémák, szabályzás
- Törpe vízerőművek, szivattyú energia tározó (SZET), további megoldások
- Környezeti hatások, szempontok

1. előadás

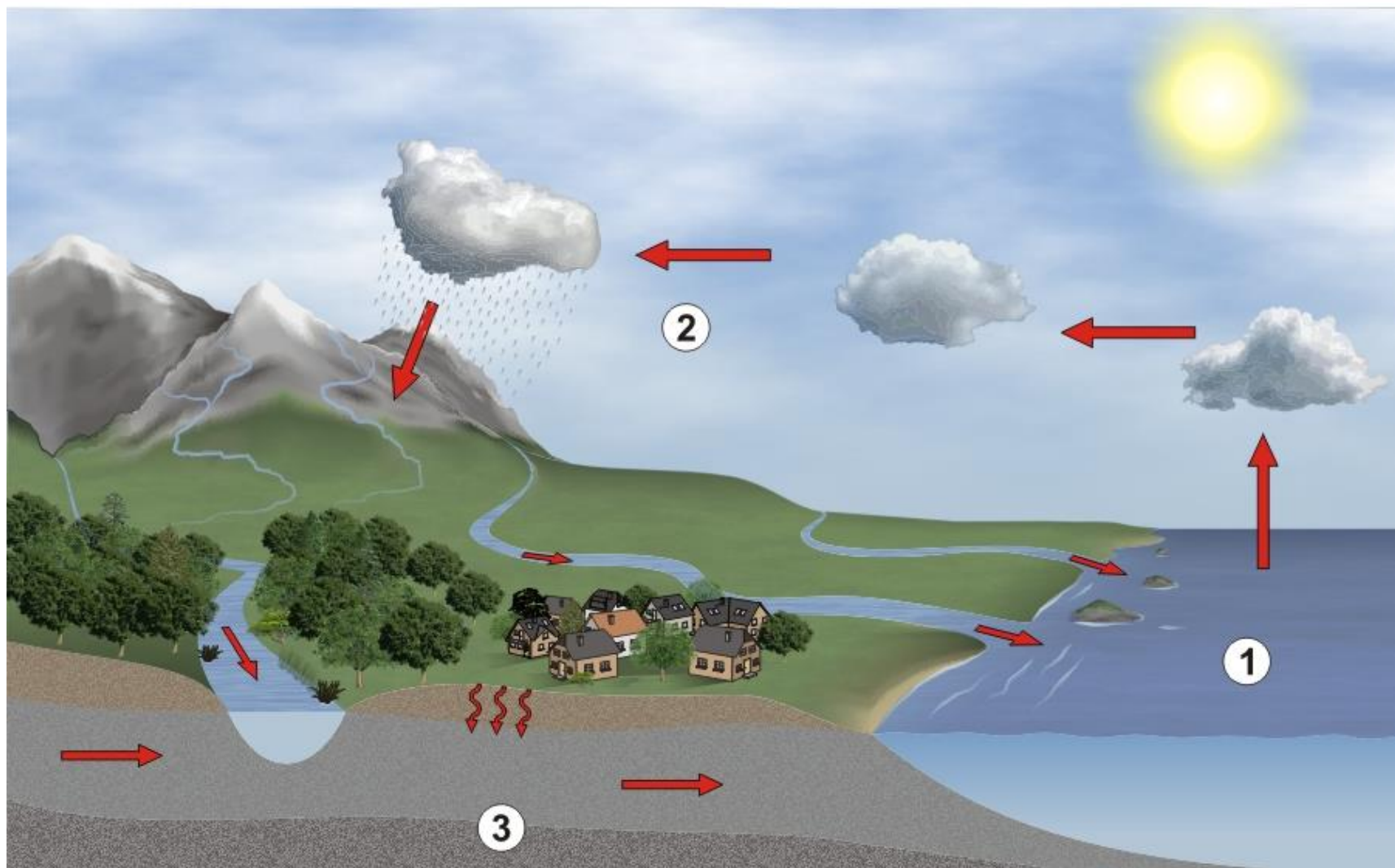

Vízerő hasznosítás

- A vízben rejlő potenciális (helyzeti) energia hasznosítása
- A víz potenciális energiáját a nap adja
- A vizet felhasználja, de nem használja el, illetve a minőségét nem rontja
- Vízerőművek: a víz potenciális energiáját villamos energiává alakítják át

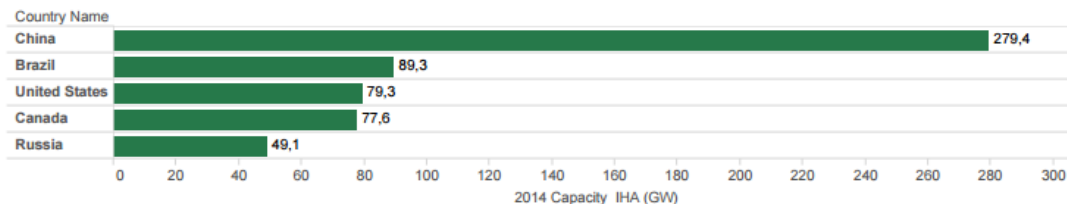
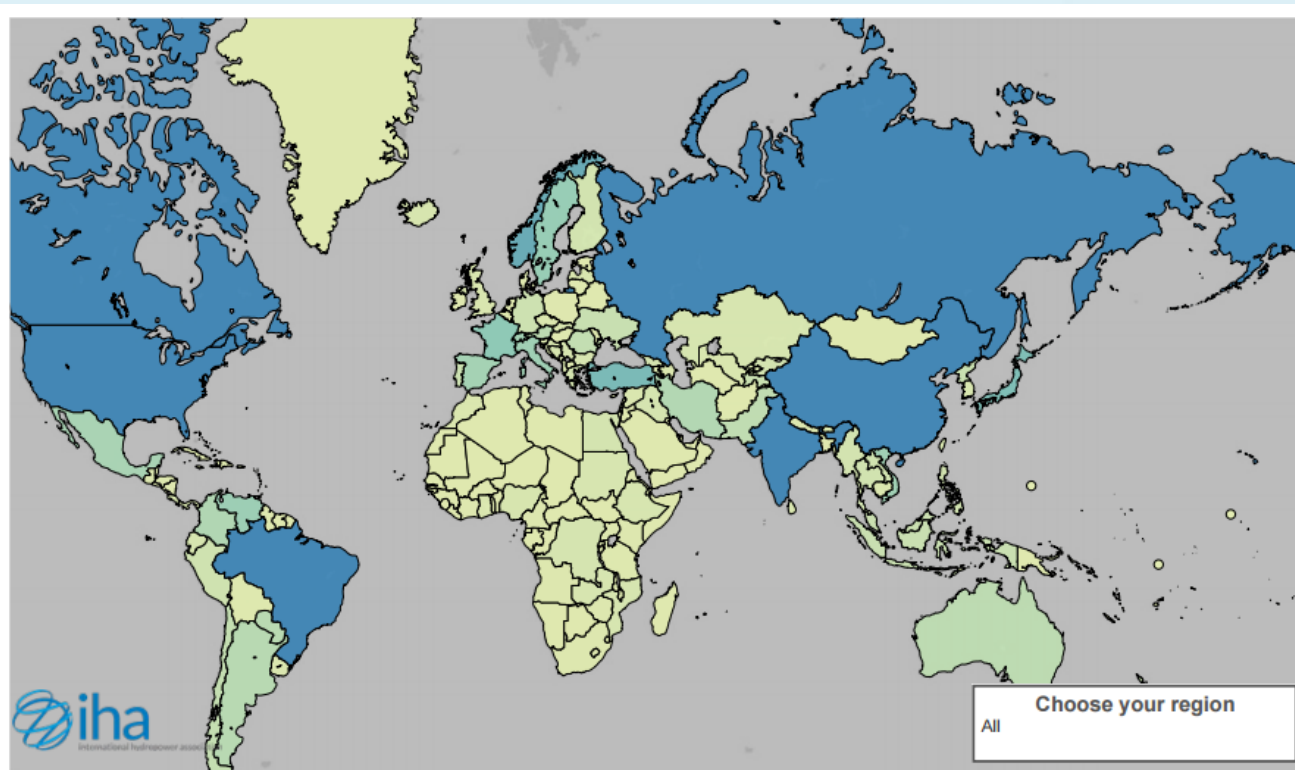

Bevezetés

Bevezetés

1 036 GW
Total Installed Capacity*

142,1 GW
Pumped Storage Capacity

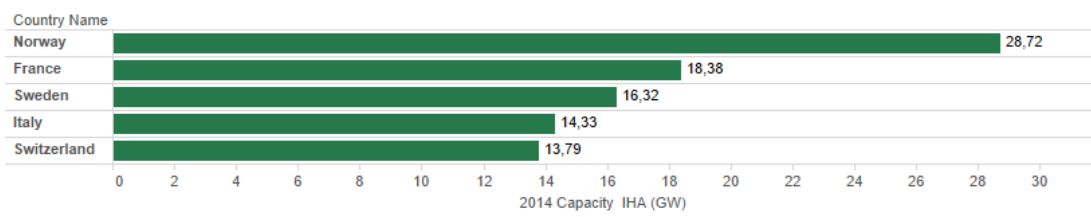
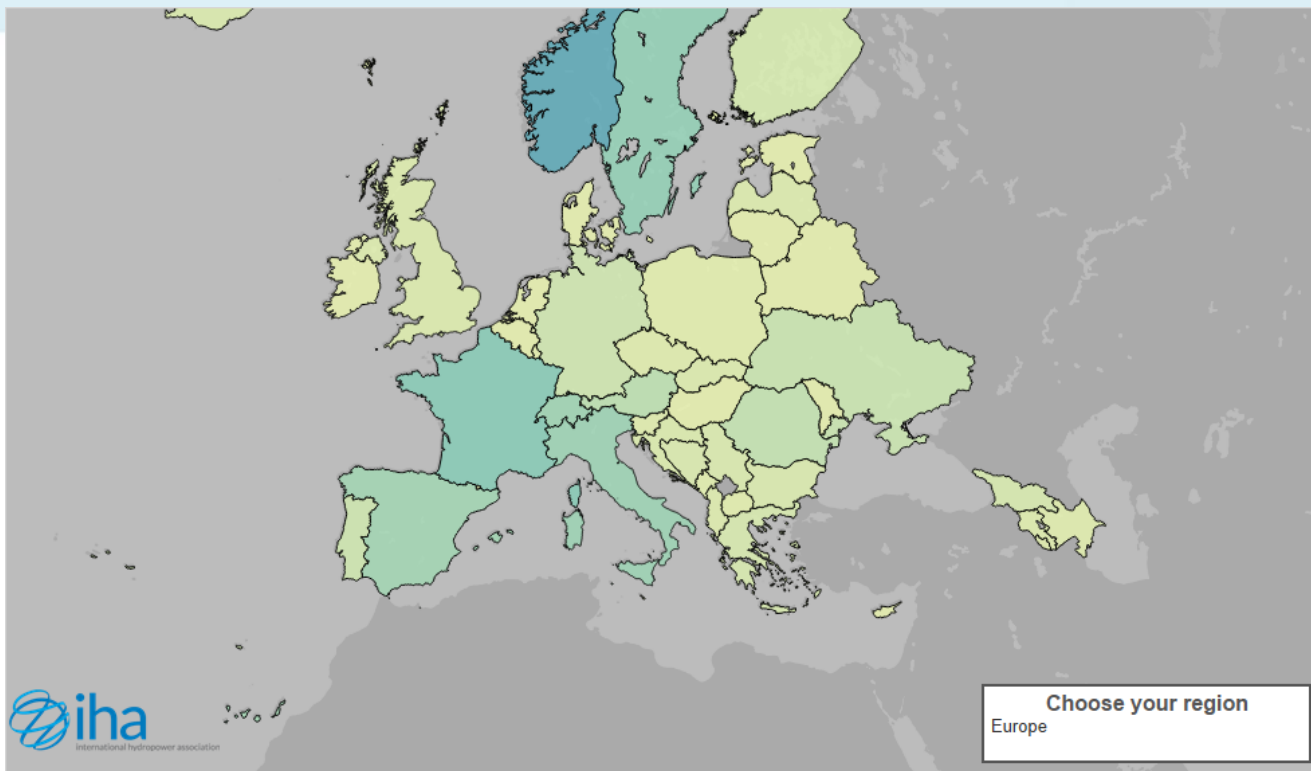
Installed hydropower capacity in gigawatts (GW) in 2014. For more information please visit www.hydropower.org

*not including pumped storage

Forrás: hydropower.org

Bevezetés

166,2 GW
Total Installed Capacity*

50,9 GW
Pumped Storage Capacity

Installed hydropower capacity in gigawatts (GW) in 2014. For more information please visit www.hydropower.org

* not including pumped storage

Forrás: hydropower.org

Bevezetés

FIGURE 7: EU POWER MIX 2000 (MW)

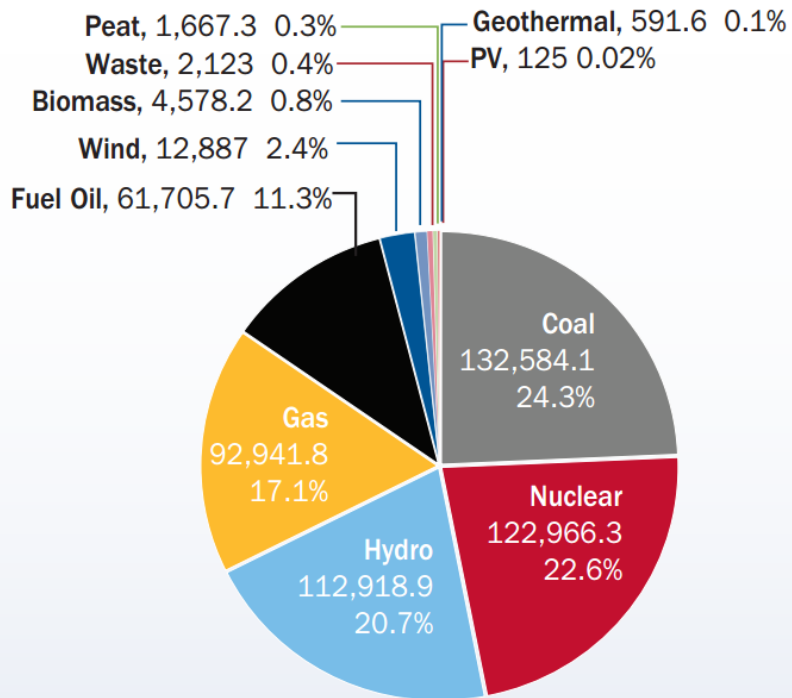
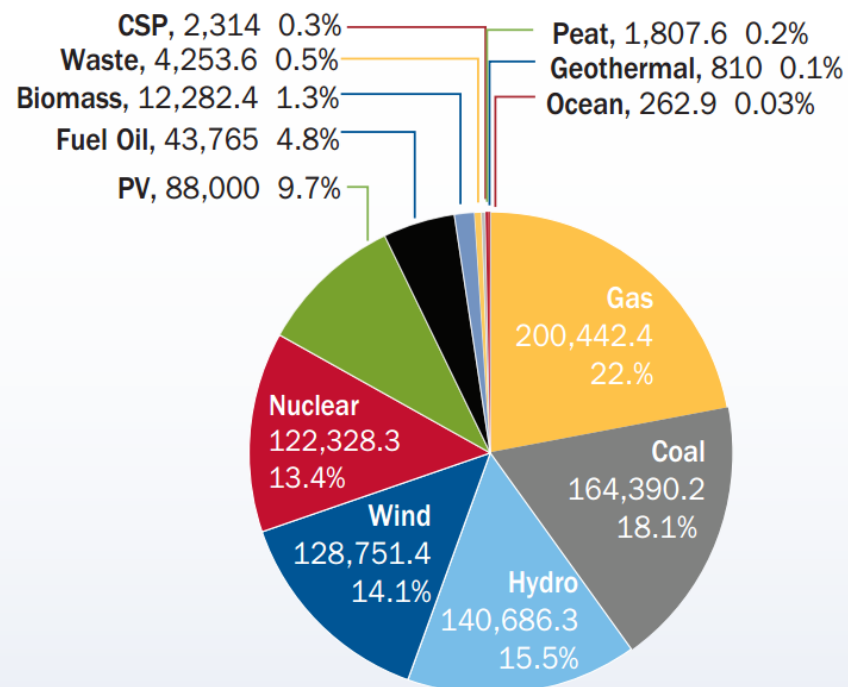

FIGURE 8: EU POWER MIX 2014 (MW)

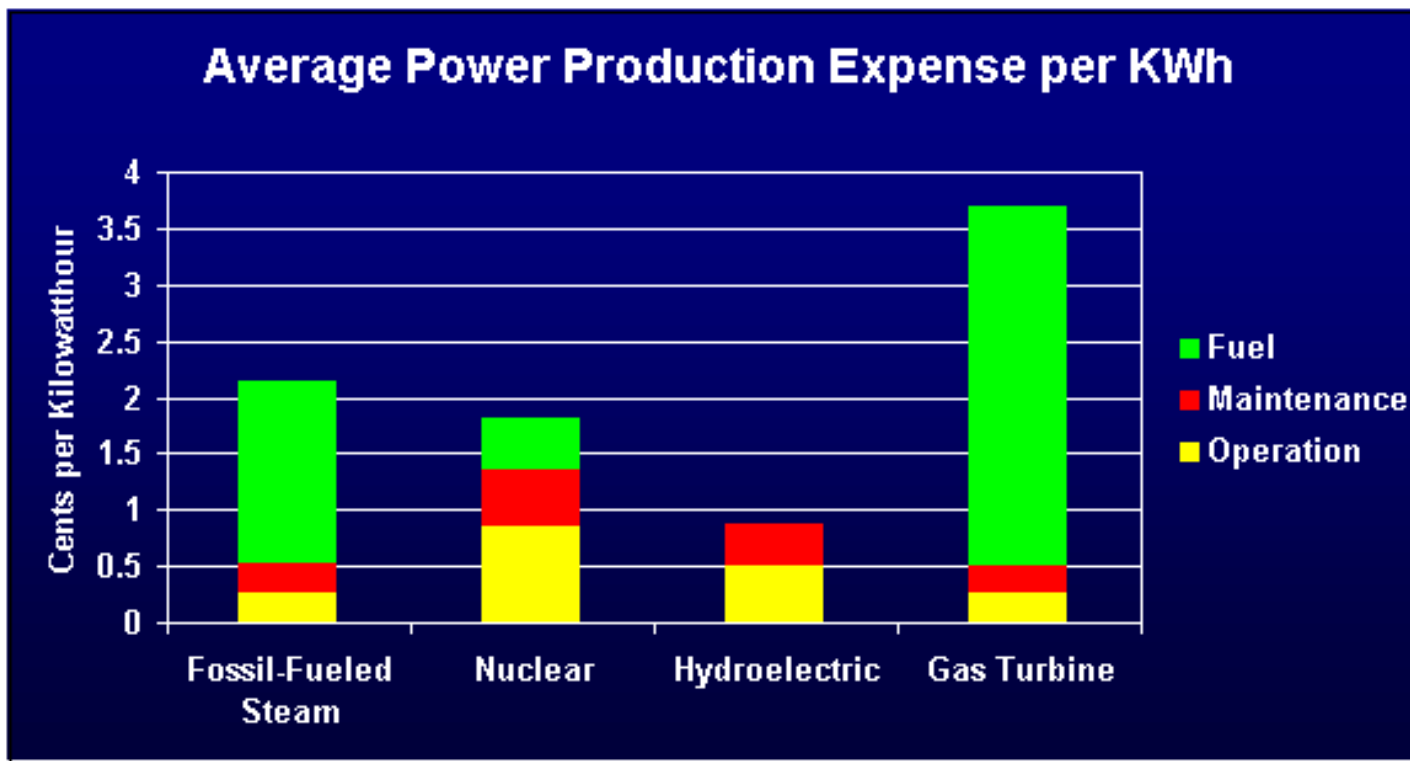

Forrás: Wind in power 2014 European statistics

Bevezetés

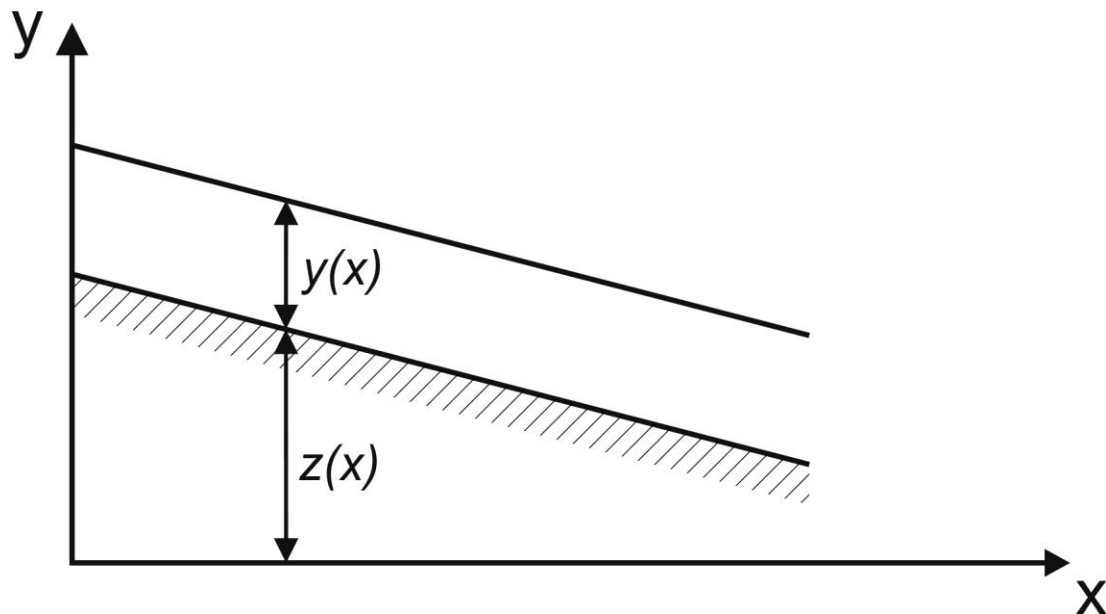
Energiaátalakítási költségek

Forrás: WVIC

A folyó jellemzése: nyíltfelszínű csatorna

$y(\mathbf{x})$: vízmélység

$z(\mathbf{x})$: folyómeder
geodetikus magassága

x : folyó hosszmenti
koordinátája

Folyómeder esése:

$$i = -\frac{dz}{dx} = \left| \frac{dz}{dx} \right|$$

$y(x)$, a vízfelszín egyenlete

Fontos: a vízfelszín nem
feltétlenül párhuzamos a mederrel!

Leíró egyenletek

Bernoulli egyenlet:
$$y + z + \frac{v^2}{2g} + h' = const.$$

Egyszerűsítések:
$$\frac{d}{dx} \left(y + z + \frac{v^2}{2g} + h' \right) = 0$$

$$\frac{dz}{dx} = -i$$

$$\frac{dh'}{dx} = \frac{v^2}{C^2 R_h} = \frac{Q^2}{A^2 C^2 R_h}$$

$$\frac{d}{dx} \left(\frac{v^2}{2g} \right) = - \frac{Q^2 B}{g \cdot A^3} \frac{dy}{dx}$$

ahol: $C = \frac{R_h^{1/6}}{n}$ Chézy-képlet

$$R_h = \frac{A}{K}$$
 Hidraulikai sugár

Q: vízhozam (azaz térfogatáram)

A: keresztmetszet

B: csatorna szélessége

K: nedvesített kerület

n: Manning:állandó [s/m^{1/3}]

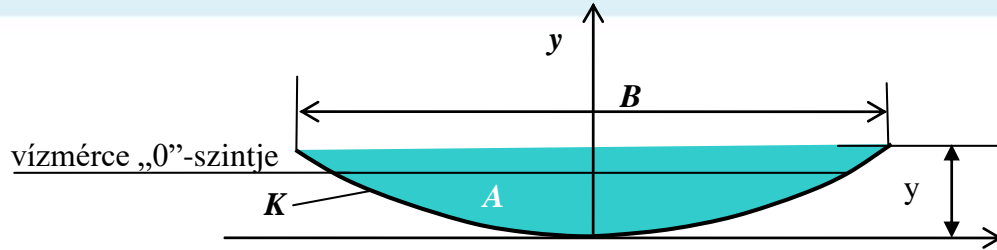
$n \approx 0,015$ beton esetén

$n \approx 0,04$ agyagpados, hordalékos meder esetén

Leíró egyenletek

$$R_h = \frac{A}{K}$$

(jegesedés problémája!)

Kapott egyenlet:

$$\frac{dy}{dx} - i - \frac{Q^2 B}{g \cdot A^3} \frac{dy}{dx} + \frac{Q^2}{A^2 C^2 R_h} = 0$$

$$\frac{dy}{dx} = \frac{i - \frac{Q^2}{A^2 C^2 R_h}}{1 - \frac{Q^2 B}{g \cdot A^3}} = \frac{i - J(Q, y, n)}{1 - Fr^2}$$

J: mederellenállás

Fr: Froude-szám

Folyók esetén $Fr < 1$

Vízmélység állandó, ha:

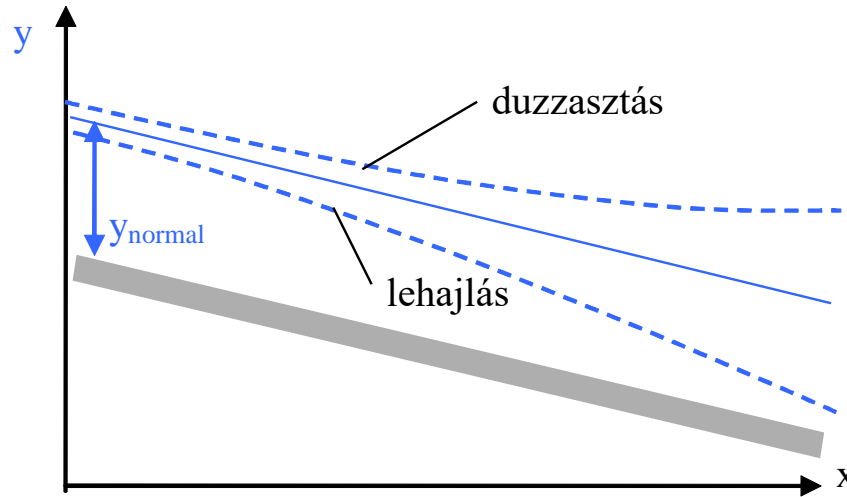
$$\frac{dy}{dx} = 0 \iff i = J$$

Normál vízmélység

$$Fr = \frac{v}{a} = \frac{v}{\sqrt{g \cdot y}}$$

Vízfelszín profilok

Vízerő szempontjából hasznos:

$$\frac{dy}{dx} > 0 \quad \Leftrightarrow \quad i > J$$

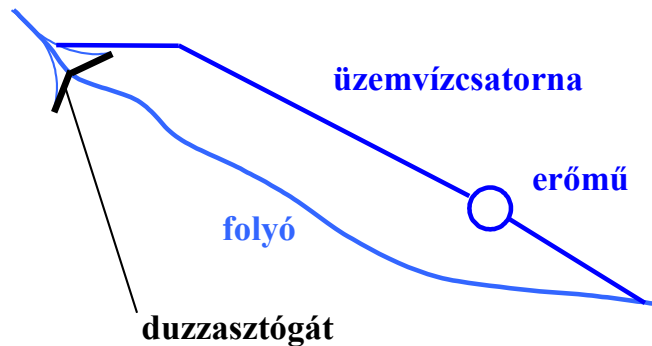
Ebben az esetben nőni fog a magasságkülönbség, azaz az **esés**.

Az esés növelése

Cél: a mederellenállás (J) csökkentése $\rightarrow$ hasznosítható energia kialakítása

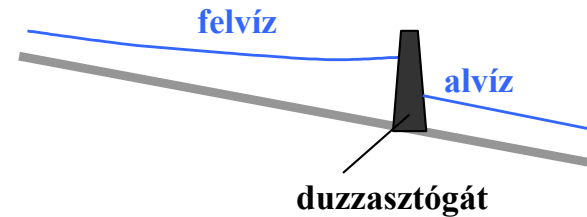
Üzemvízcsatorna

Példa: Bős-Gabčíkovi erőmű

- A meder minőségének javításával csökkentjük az érdességet, az ellenállást

Duzzasztás

Példa: Tiszalöki erőmű

- A nagyobb mélység kisebb sebességet eredményez, így kisebb az ellenállás, kisebb a veszteség

Vízenergia potenciál

Csapadék potenciál (helyzeti energia, éves szinten):

- Amikor a víz eléri a felszínt

$$E_{Cs,i} = \rho \cdot g \cdot A_i \cdot Cs_i \cdot z_i \quad [\text{energia/idő}]$$

ahol:

A_i : felület

Cs_i : éves csapadékmennyiség

z_i : geodetikus magasság

Lefolyási potenciál:

- A párolgás miatt kisebb az előzőnél

$$E_{Q,i} = \alpha \cdot E_{Cs,i}$$

ahol:

α : lefolyási tényező ($\sim 0,2$)

($0,01 \leq \alpha \leq 0,5$)

Hasznosítható teljesítmény:

$$P_{be,h} [kW] = (\rho \cdot Q \cdot g \cdot H =) 9,81 \cdot Q \left[\frac{m^3}{s} \right] \cdot H [m]$$

Megtermelhető teljesítmény:

- Turbina, generátor hatásfoka

$$P_{hasznos,vill} [kW] \cong 8 \cdot Q \left[\frac{m^3}{s} \right] \cdot H [m]$$

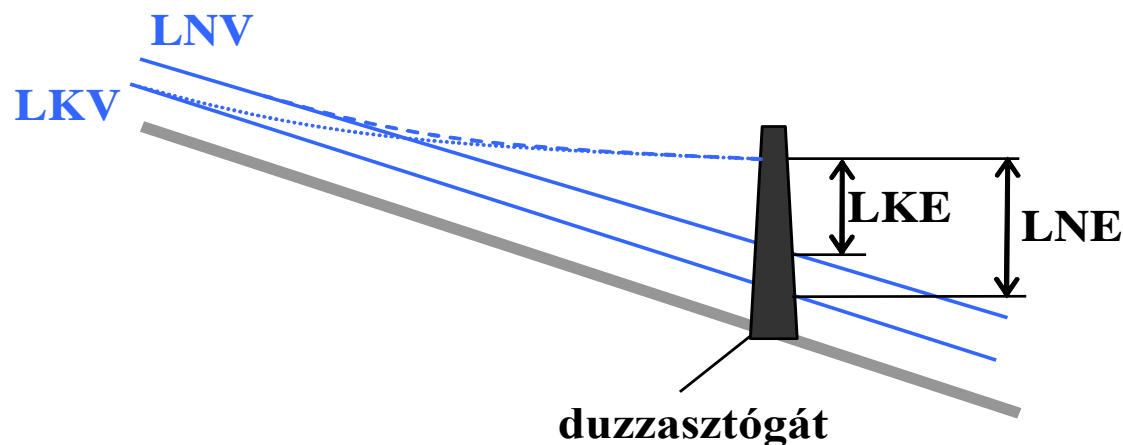
ahol:

$Q [m^3/s]$: vízhozam

$H [m]$: esés

Vízhozamok, esések

LNE: legnagyobb esés

LKE: legkisebb esés

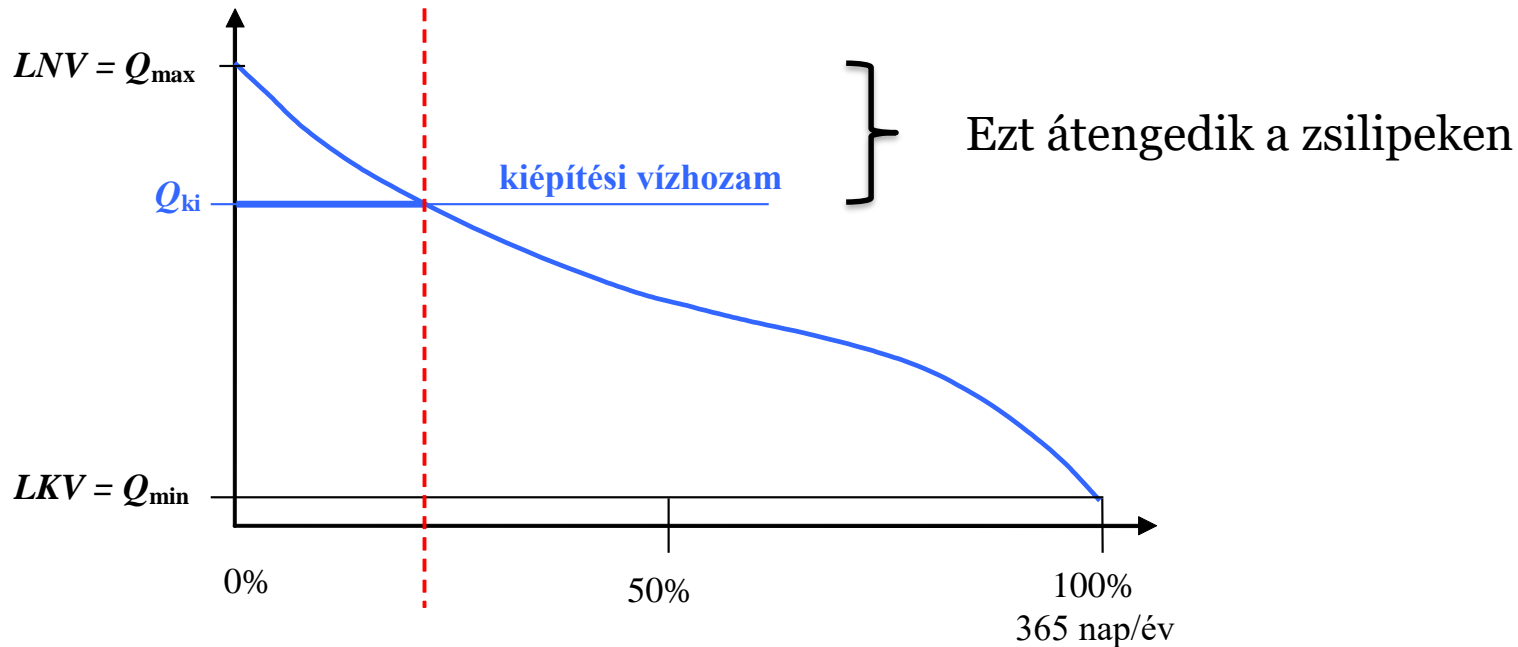
LNV: legnagyobb vízhozam

LKV: legkisebb vízhozam

- A legkisebb vízhozam (LKV) esetén kapjuk a legnagyobb esést (LNE)
- A legnagyobb vízhozamhoz (LNV) adódik a legkisebb esés (LKE)

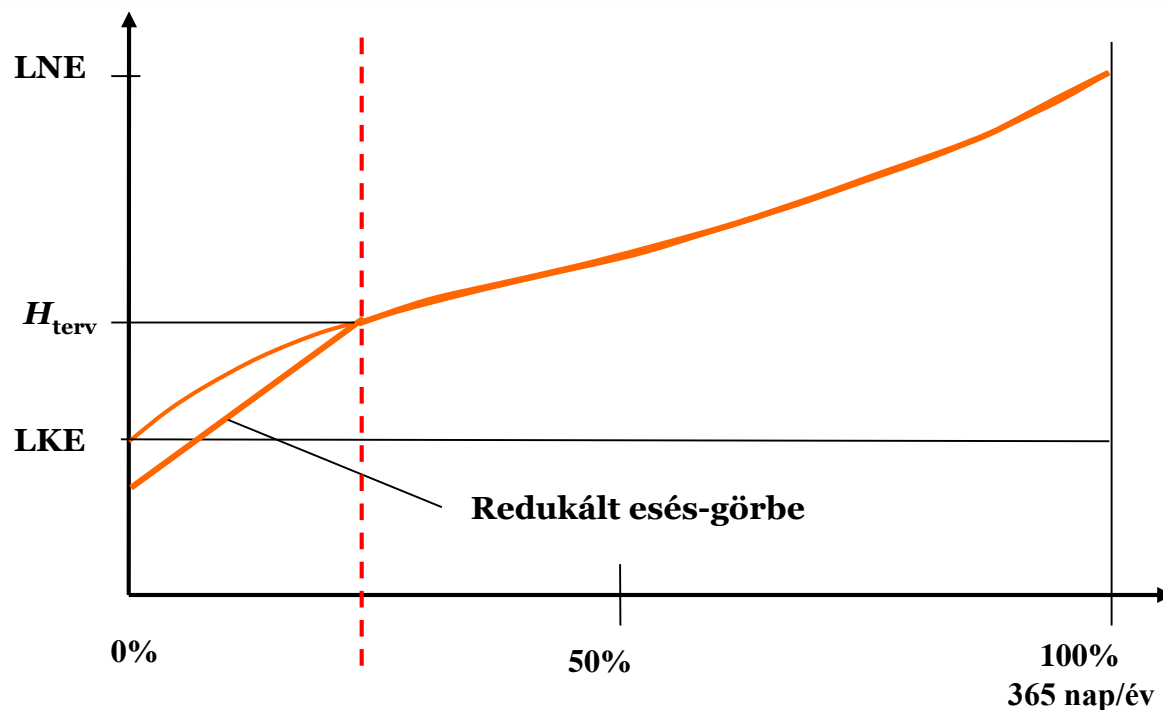
Vízhozam tartóssági görbe (Q)

- Megadja, hogy az év hány százalékban áll rendelkezésre az adott vízhozam (*mennyire tartós az adott vízhozam*)
- Természeti adottság, a folyót jellemzi.

Eséstartóssági görbe (H)

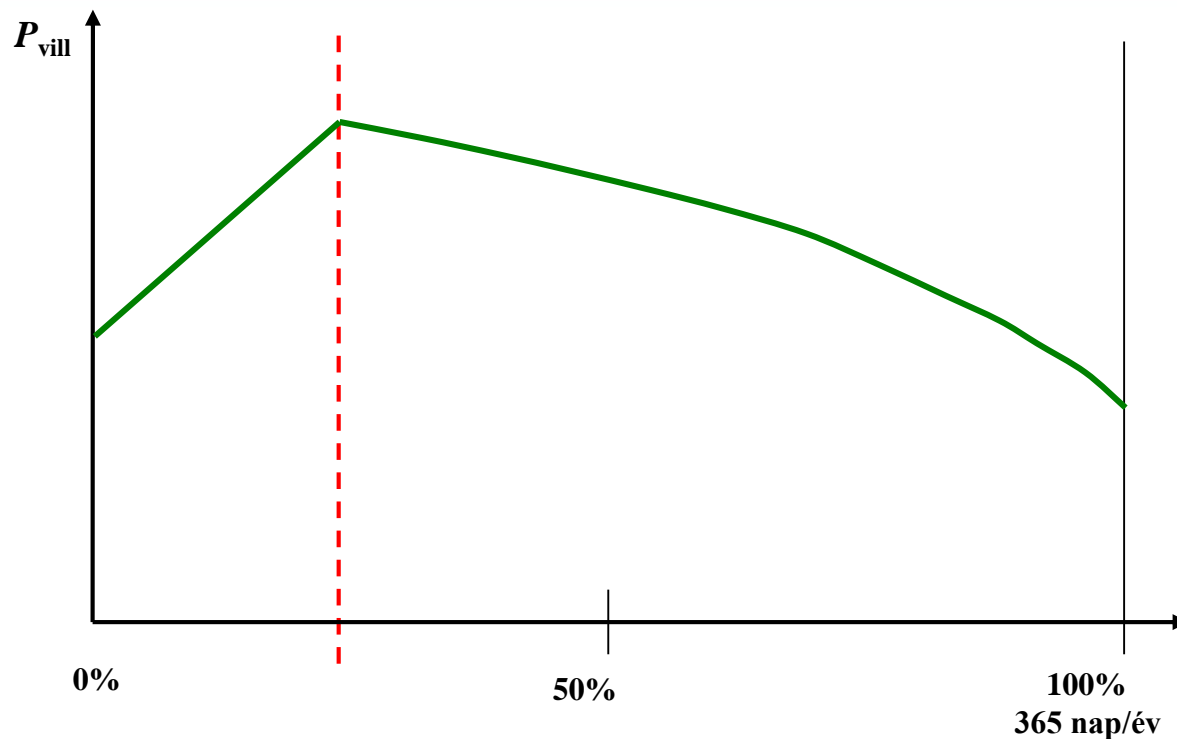

- A kiépítési vízhozamhoz (Q_{ki}) tartozik a tervezési esés (H_{terv})
- A tervezési esés alatt a turbinák nem dolgoznak optimális üzemállapotban (így a hidraulikai veszteségük nő).

$$\text{redukált esés-görbe: } H_t = 1,5 H - 0,5 H_{terv}$$

Teljesítménytartóssági görbe

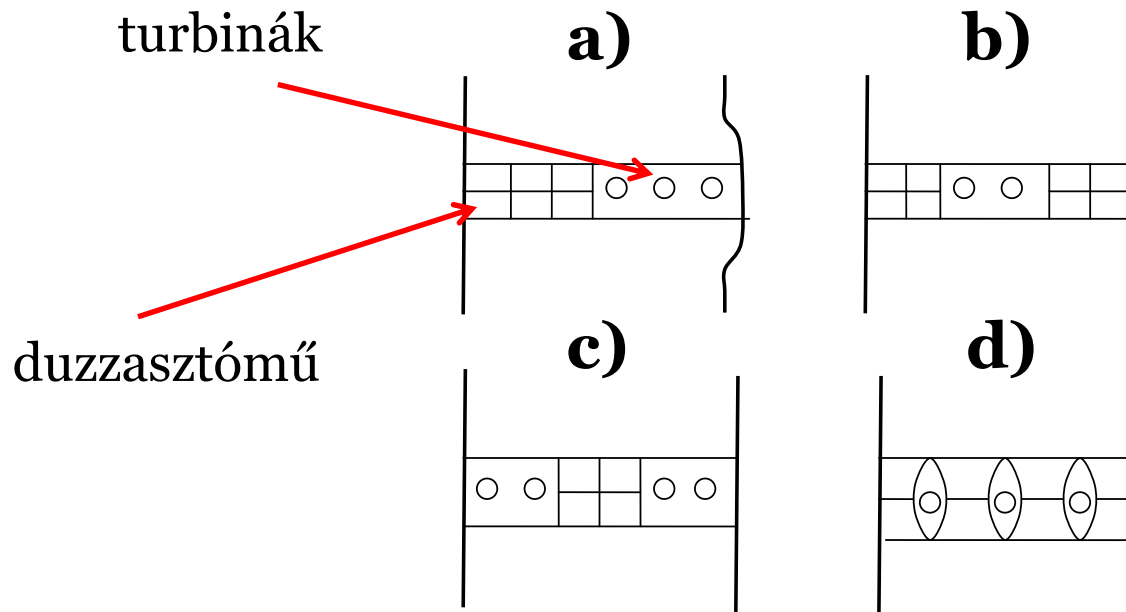

- A vízhozam- és az eséstartóssági görbék szorzata
- Integrálja a teljes évre megtermelhető villamos energiát adja
- Függ a duzzasztási szinttől és a kiépítési vízhozamtól (*optimum keresés*)

Vízerőművek főbb típusai

- a) öblözetbe épített
- b) szigetszerű
- c) megosztott
- d) pillérbe épített

Turbinák csoportosítása

Reakciós turbinák

- Nyomáskereső a turbinalapátokon
- A járókerék teljes egészében vízbe merül
- Felhajtó erő kihasználása
- Kaplan, Francis turbinák

Akciós turbinák

- A belépő vízszög impulzusát használják fel, megváltozik az áramlási irány
- Nincs nyomáskereső a járókeréken
- Pelton turbina, (Bánki turbina)

Turbina típusok

Pelton turbina

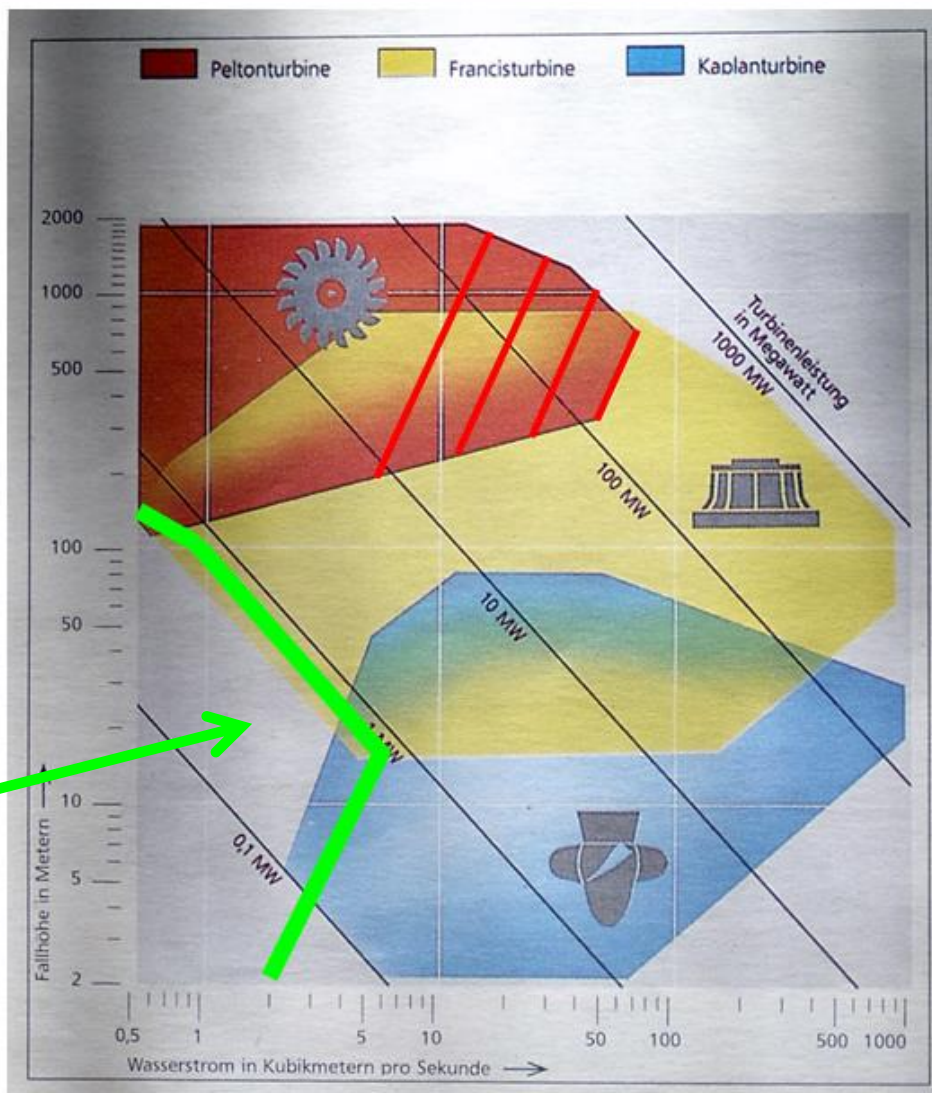
Francis turbina

Kaplan turbina

Turbina típusok

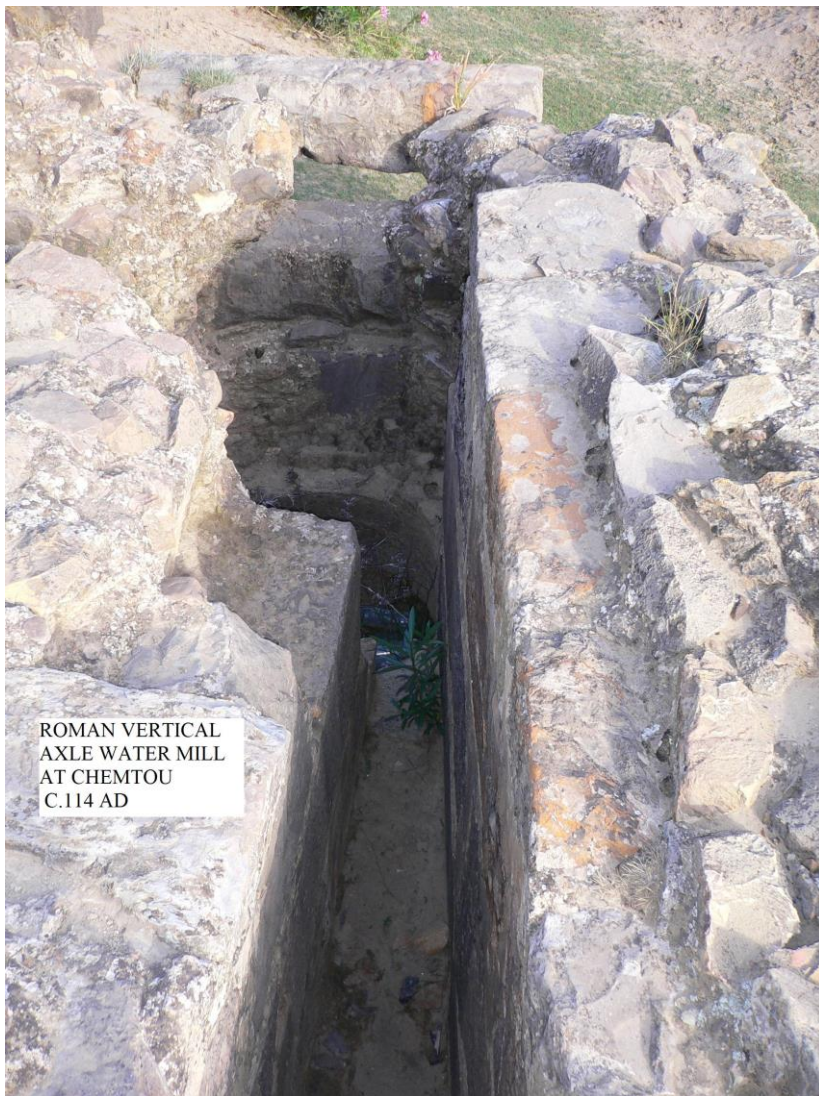

Bánki
turbina

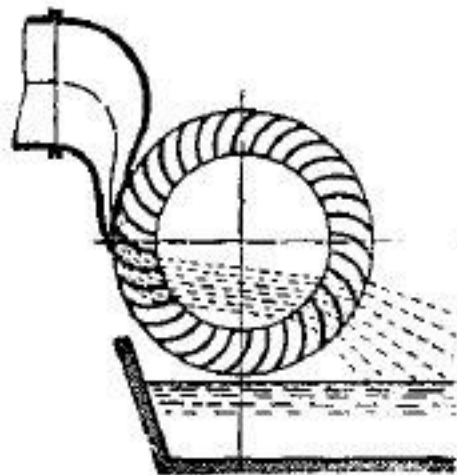
Történelem

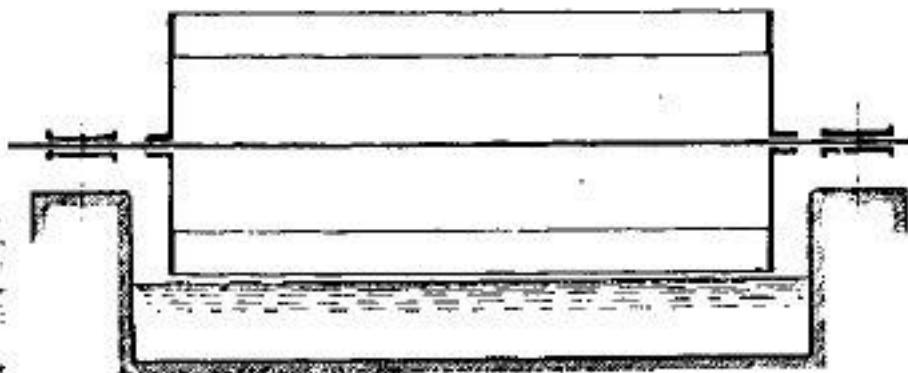
Római kori függőleges tengelyű vízkerék
(*Kr. u. 114*)

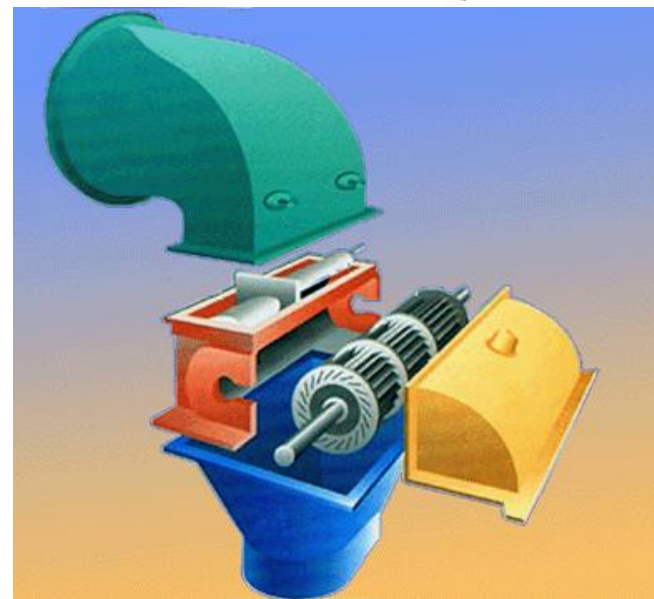
Bánki turbina

1a ábra. A turbina keresztmetszete

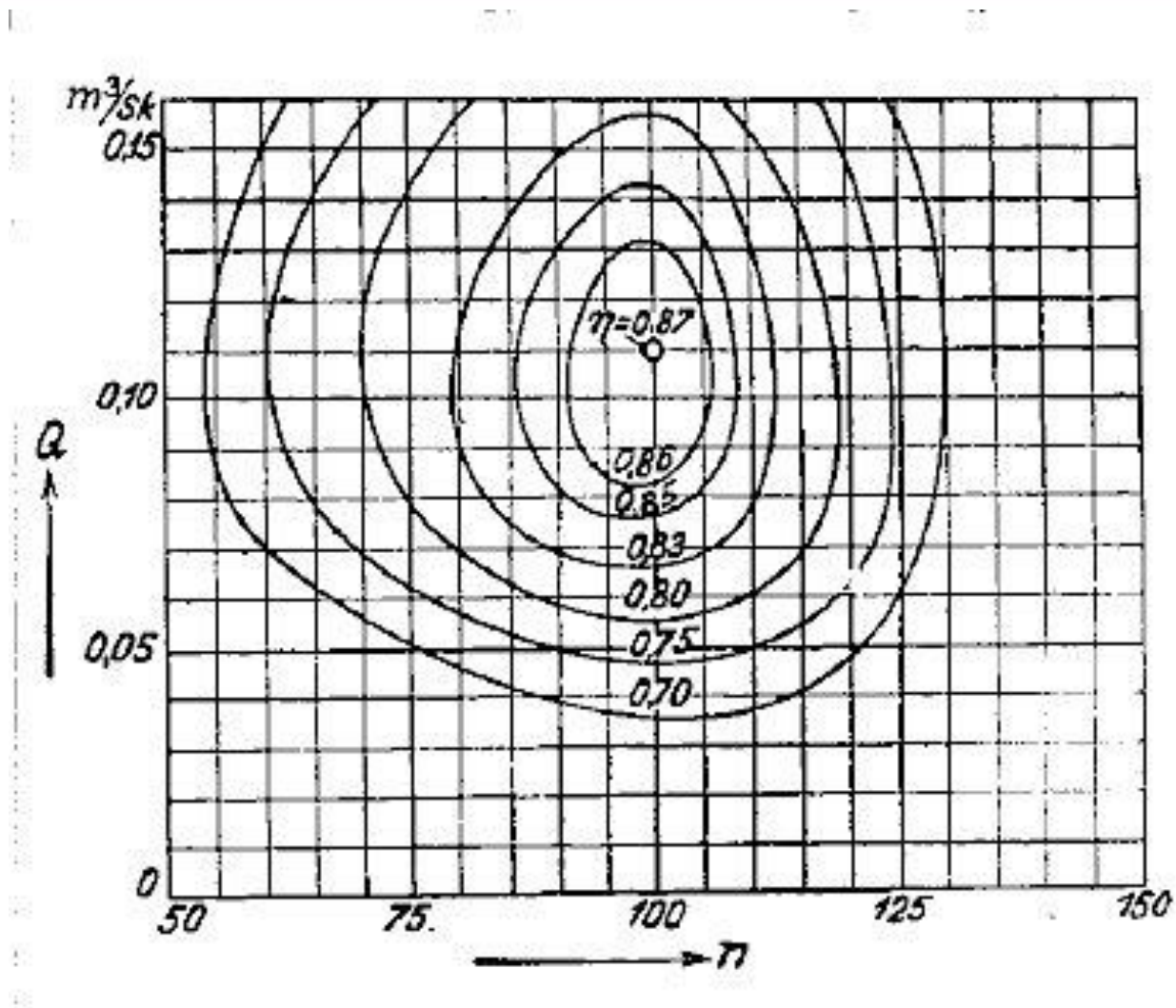

1b ábra. A turbina meridiánmetszete.

Bánki turbina

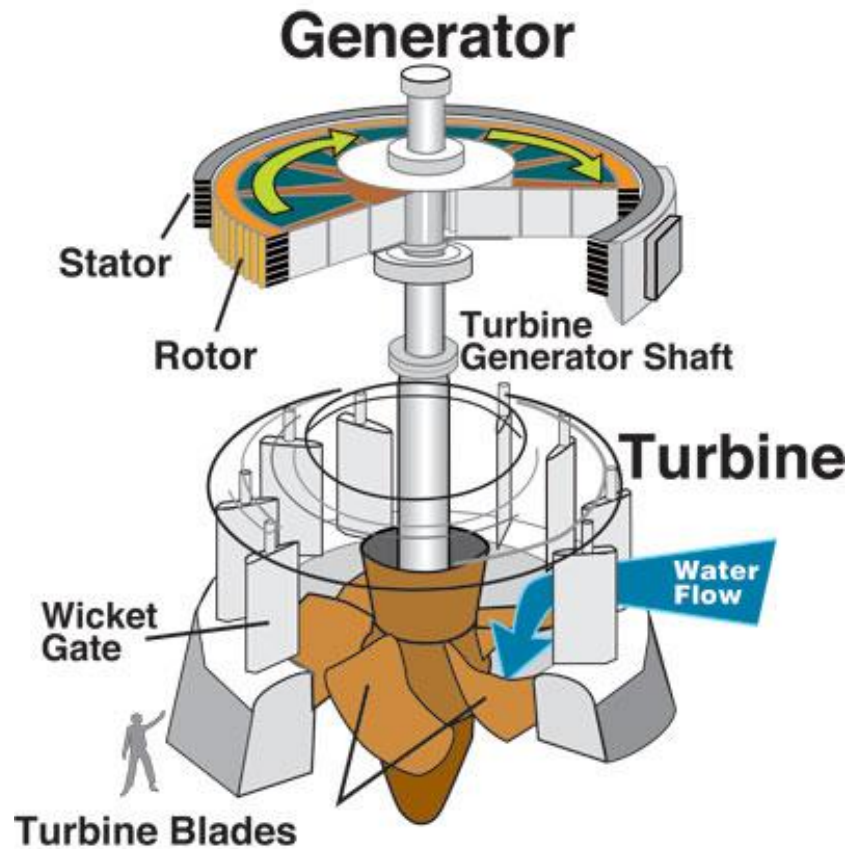

Kaplan turbina

Működési elv

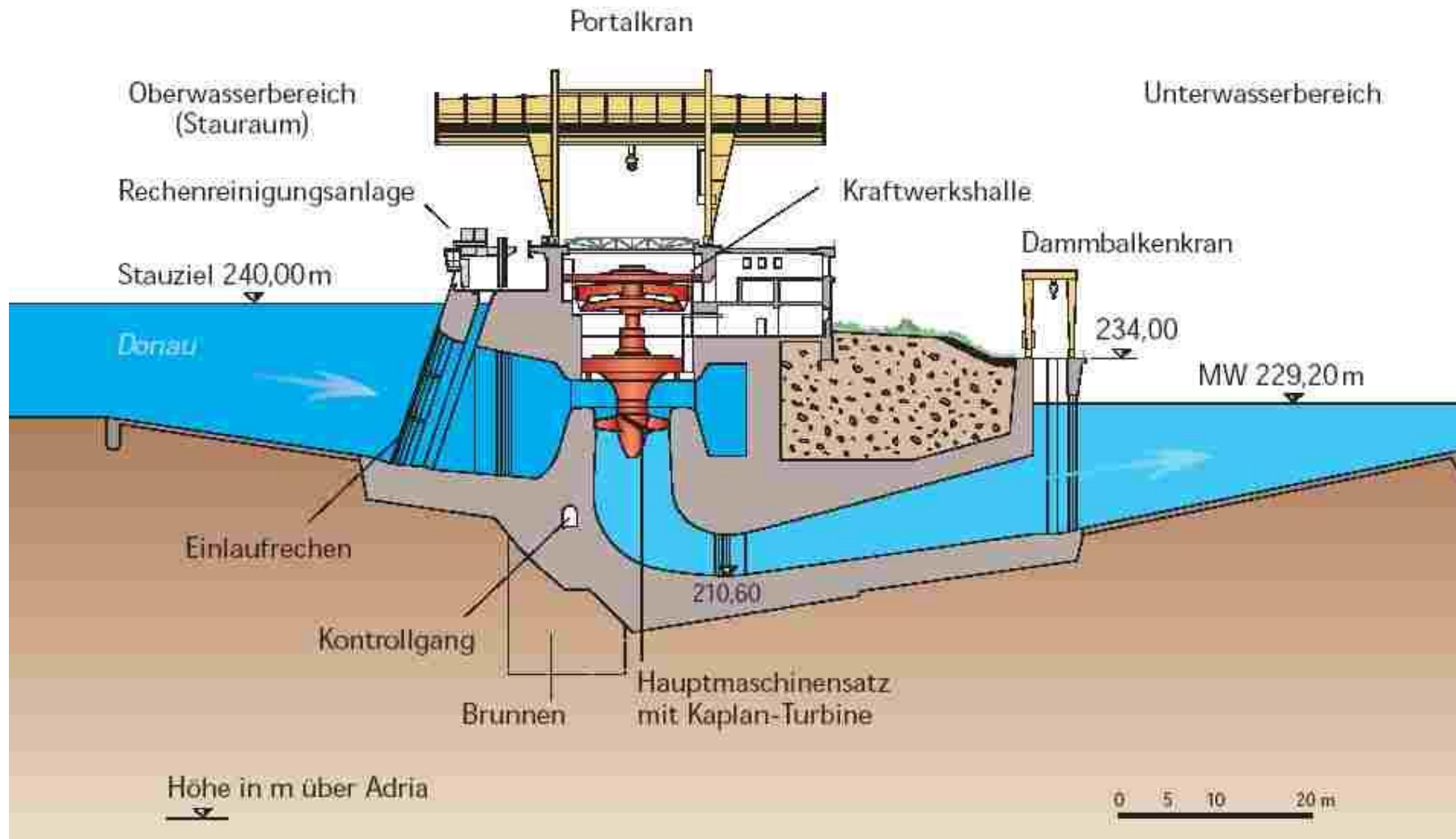

Forrás: Wikipedia

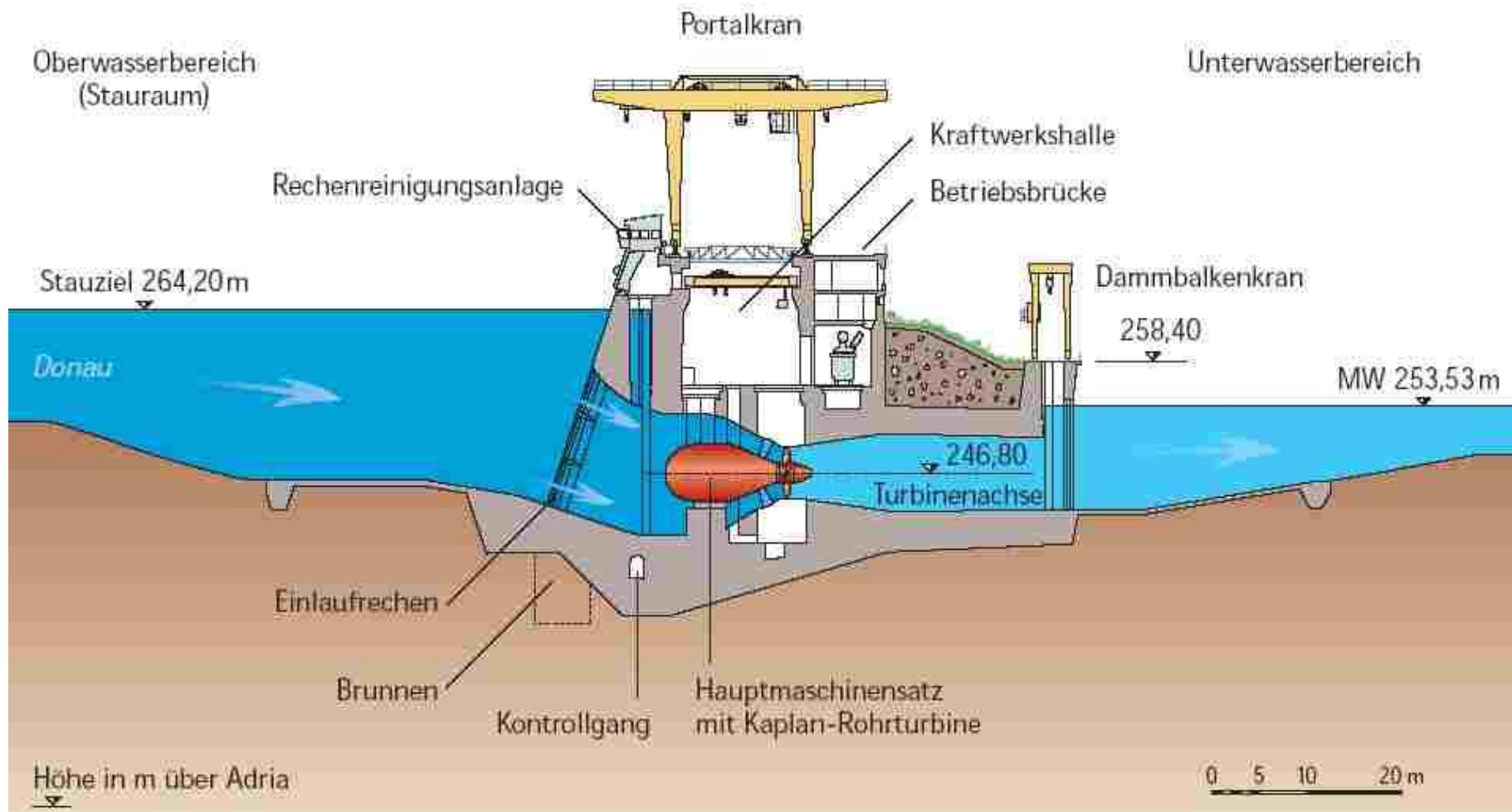

Kaplan turbina (függőleges)

Kaplan turbina (csőturbina)

Kaplan turbina

- Reakciós turbina, max. teljesítmény: $\sim 150 \text{ MW}$
- Fordulatszám: $n = 80 - 430 \text{ 1/min}$
- Függőleges beépítésnél nagy helyigény, 90° -os iránytörés
- Vízszintes beépítés: csőturbina (jobb hatásfok, de nehezebb szerelhetőség)
- Állítható járókerék- és vezetőlapátok (Kaplan)
  - Propeller turbina: csak a vezetőlapátok állíthatók
  - Thomann-turbina: csak a járókerék lapátok állíthatók

Kaplan turbina

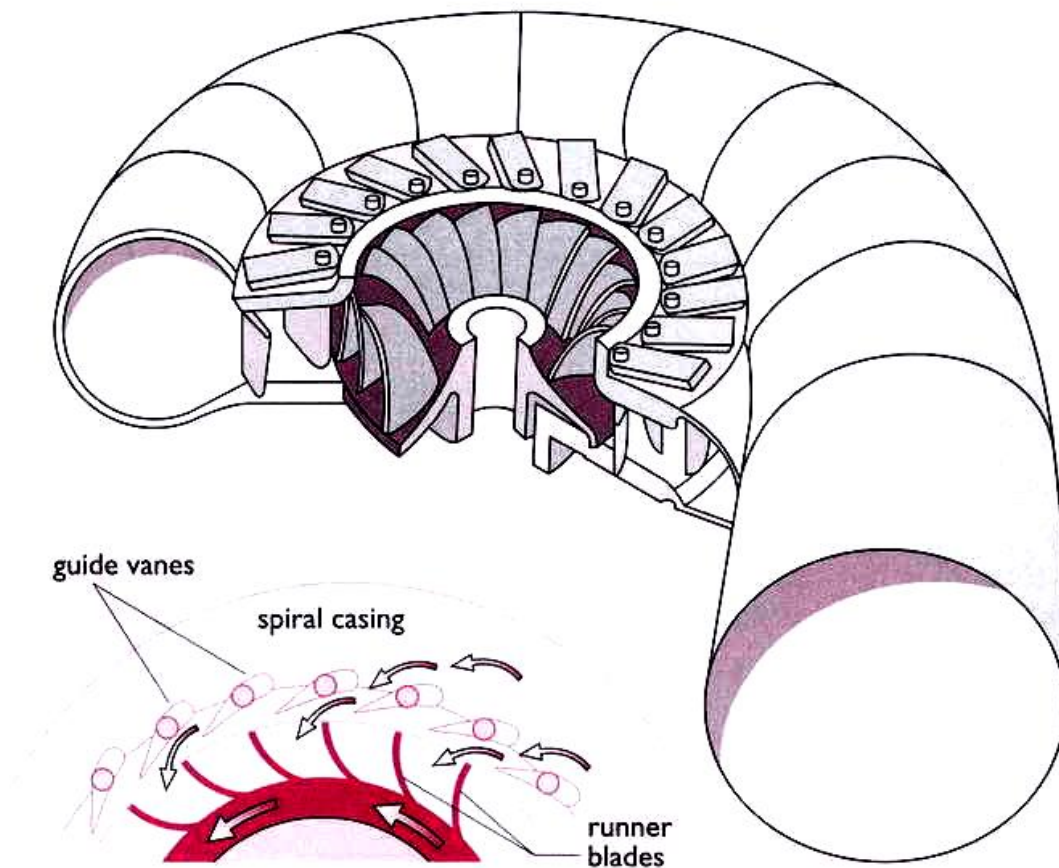

Kaplan turbina

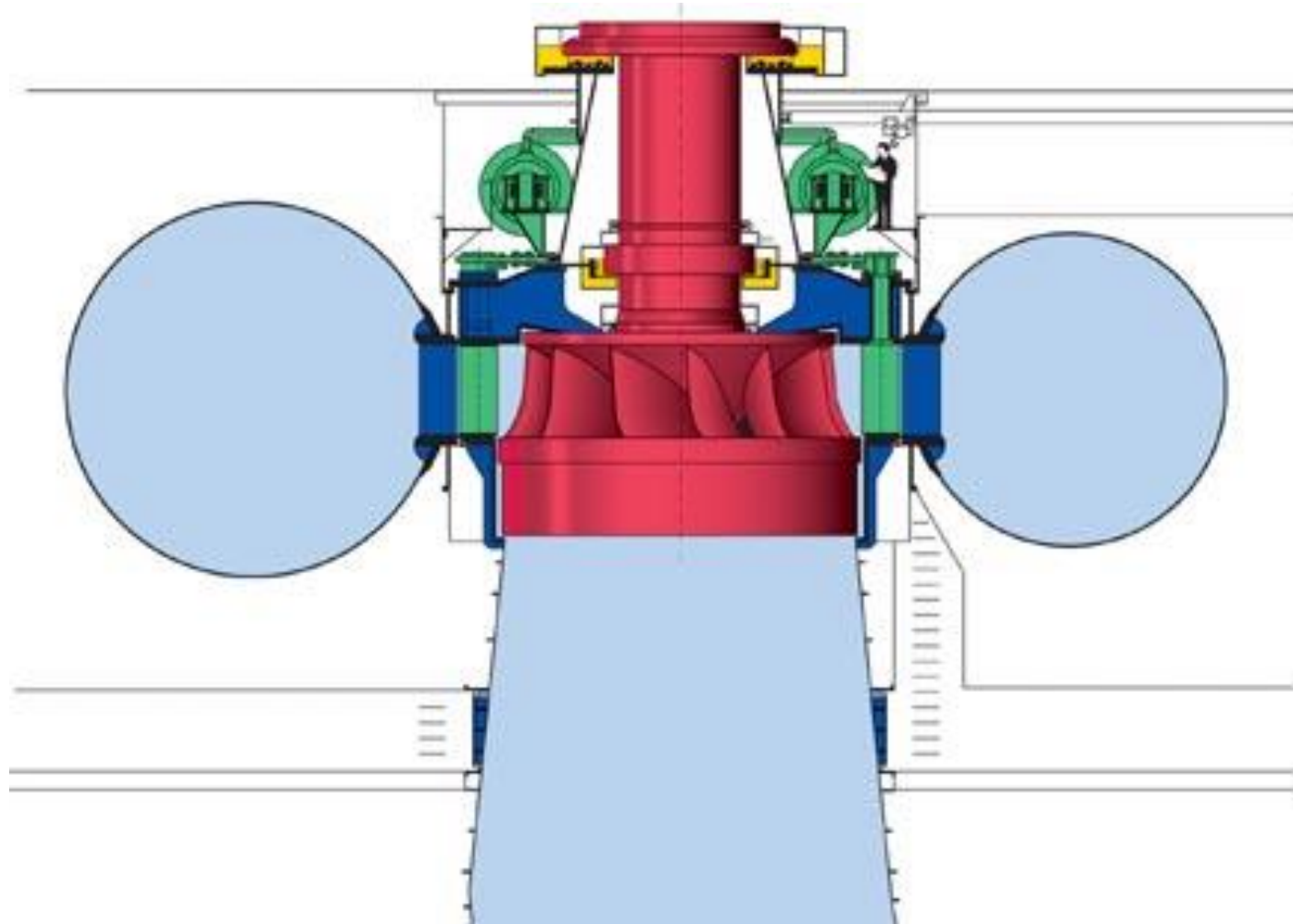
Francis turbina

Forrás: Boyle, Renewable Energy, 2nd edition, Oxford University Press, 2003

Francis turbina

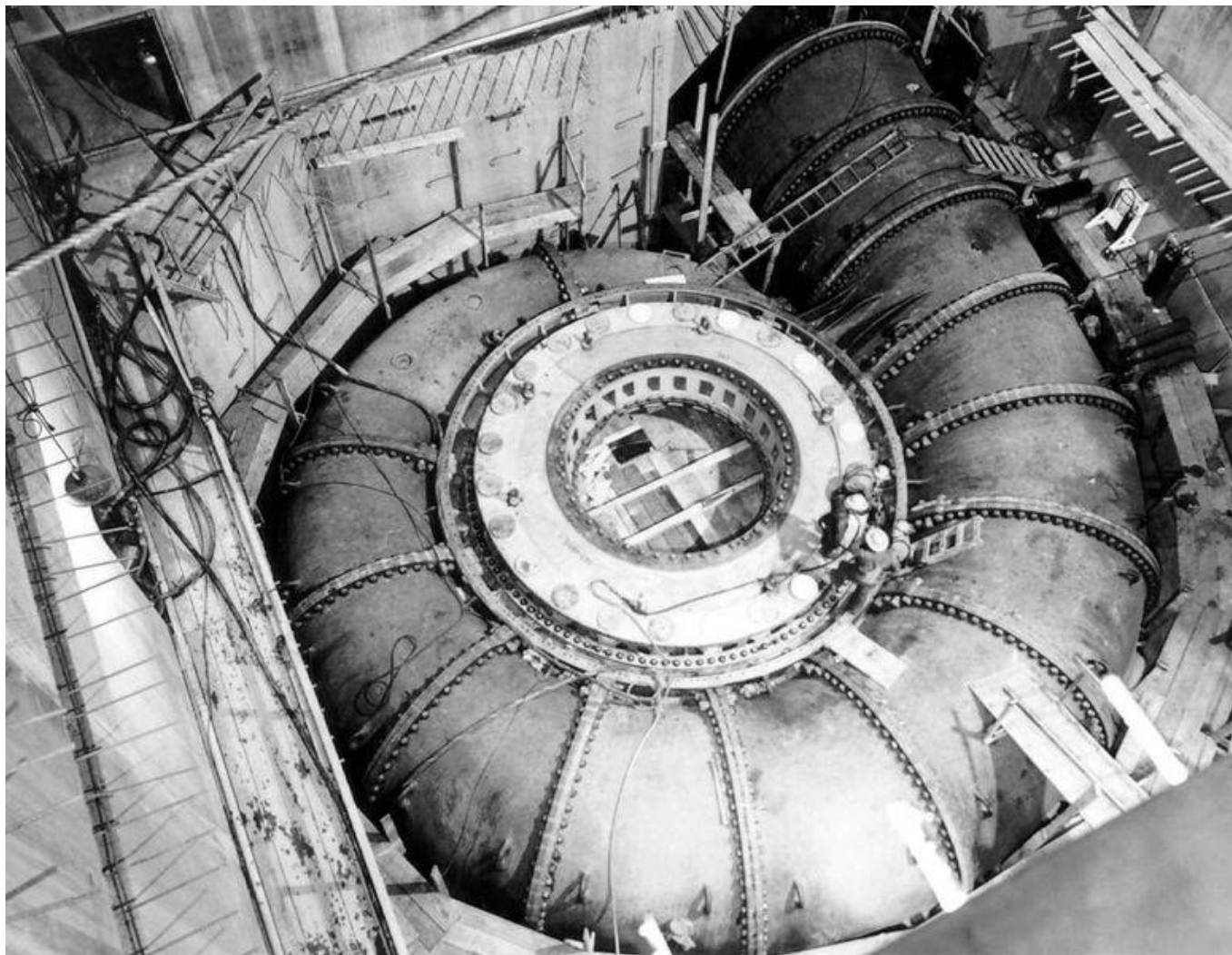
Francis turbina

- Reakciós turbina, teljesítmény: $50-750 \text{ MW}$
- Fordulatszám: $n = 60 - 450 \text{ 1/min}$
  - *Lassú járású:* $60 - 125 \text{ 1/min}$
  - *Normál járású:* $125 - 225 \text{ 1/min}$
  - *Gyors járású:* $225 - 450 \text{ 1/min}$
- Általában vezetőlapátokat alkalmaznak
- Közepes esés, közepes vízhozam

Francis turbina

Francis turbina

Francis turbina

Maximális térfogatáram ($Q_{\max}$)

Minimális térfogatáram ($Q_{\min}$)

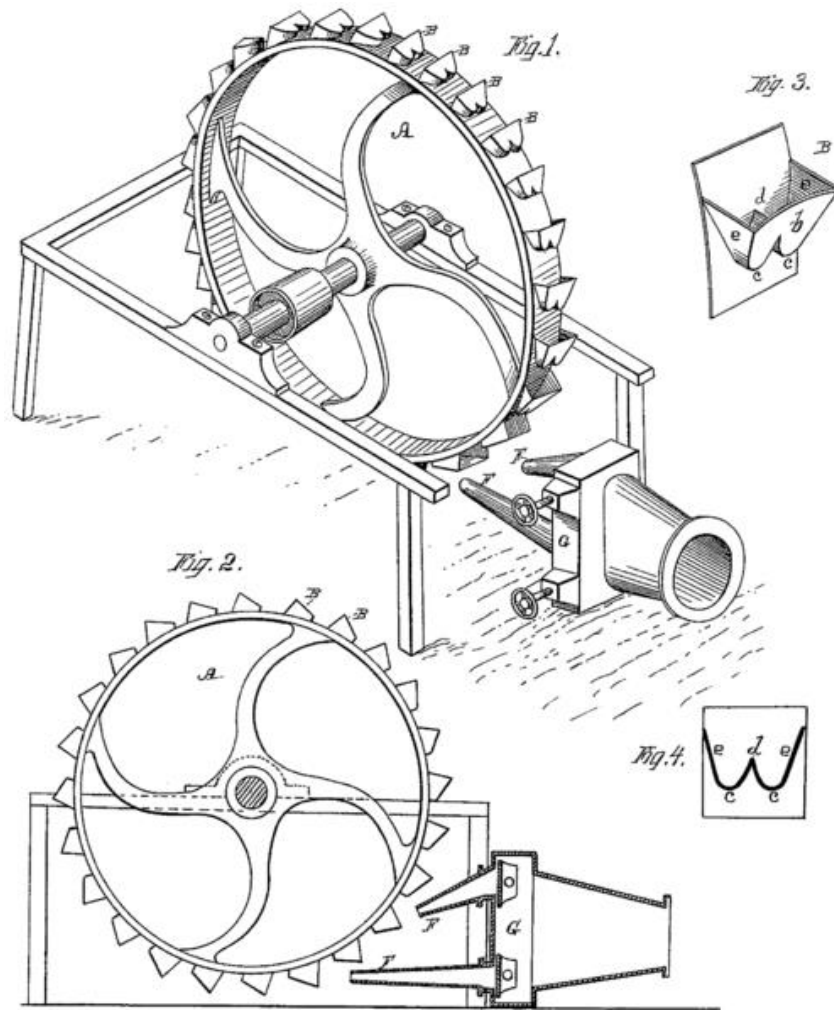

Francis turbina

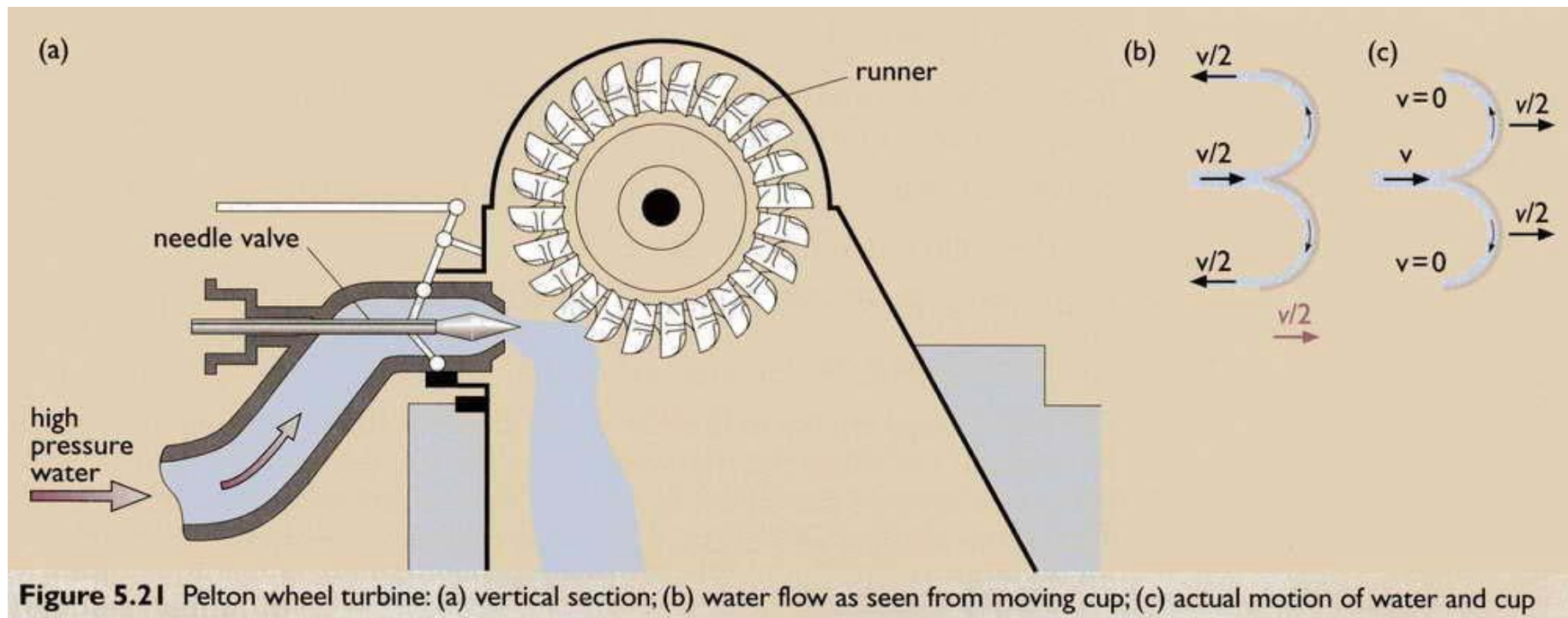

Pelton turbina

Pelton eredeti szabadalma
(1880)

Működési elv

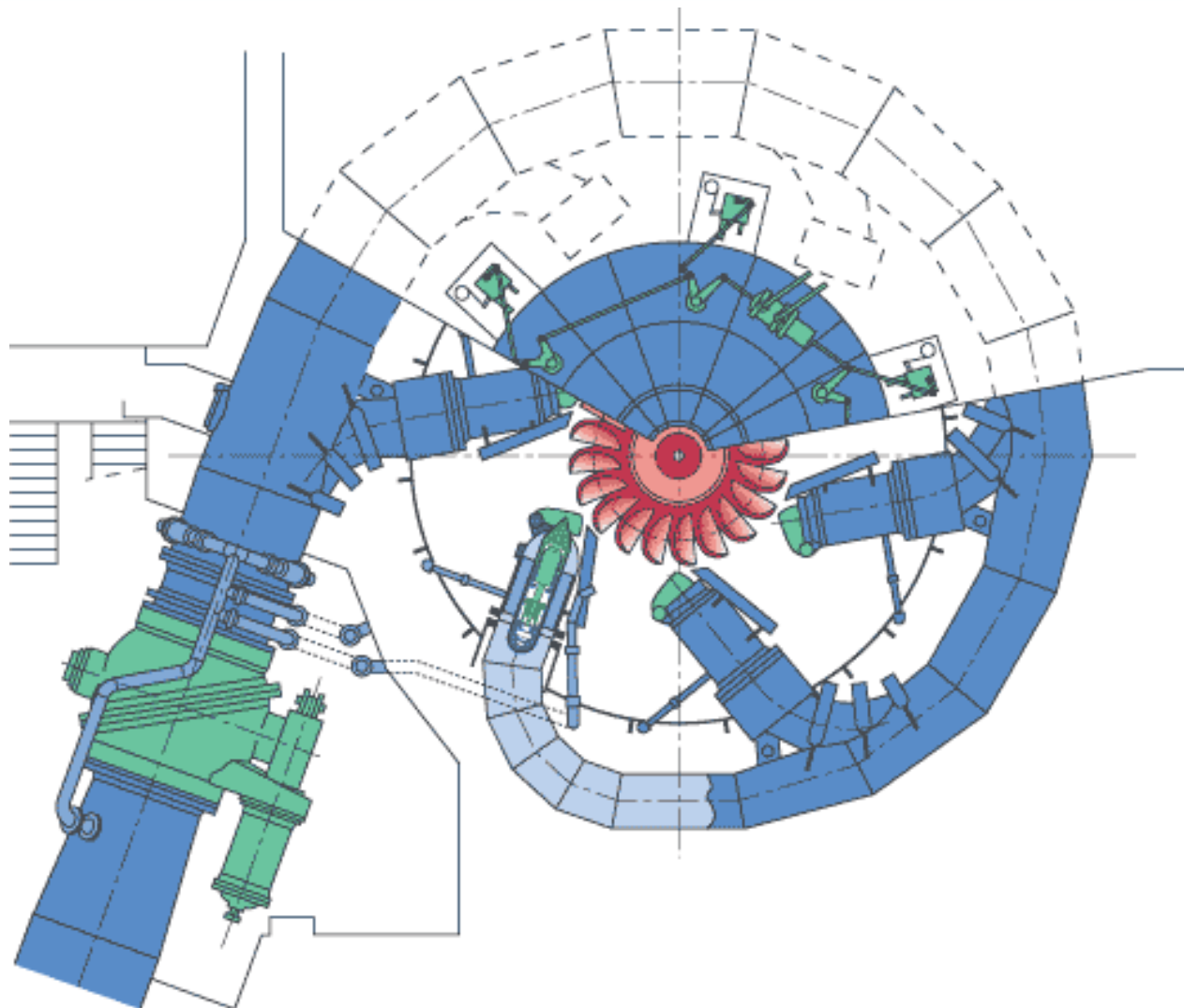

Figure 5.21 Pelton wheel turbine: (a) vertical section; (b) water flow as seen from moving cup; (c) actual motion of water and cup

Forrás: Boyle, Renewable Energy, 2nd edition, Oxford University Press, 2003

Pelton turbina

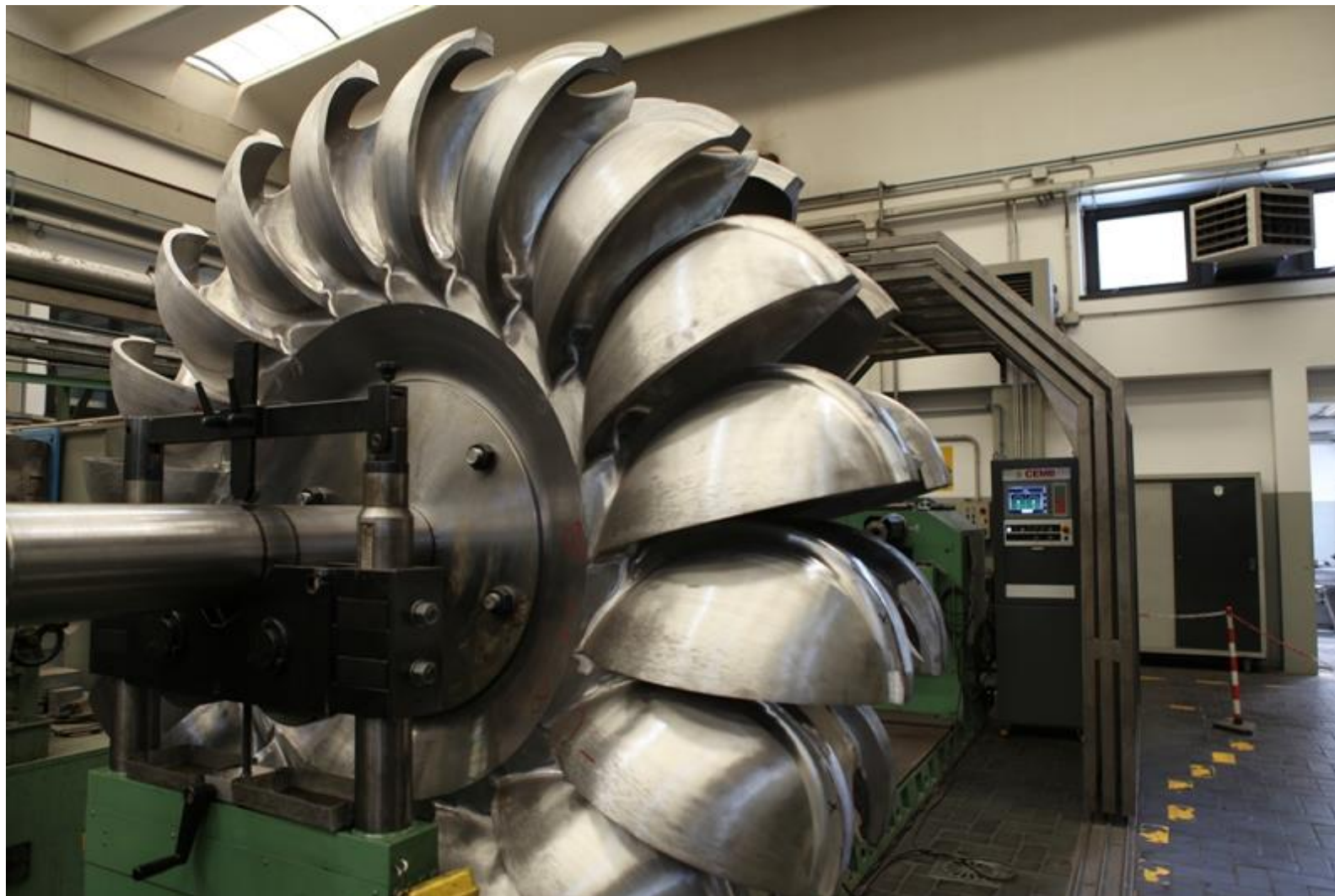
Pelton turbina

- Akciós turbina, max. teljesítmény: $\sim 200 \text{ MW}$
- Egy vagy több sugárcsővel rendelkezik
- Nagy vízszög sebességek (*akár 500 km/h*)
- Kis jellemző fordulatszám
- Nagy esés ($15 - 1800 \text{ m}$), kis vízhozam ($20 - 8000 \text{ liter/sec}$)
- Hatásfok $85 - 90\%$ körül

Pelton turbina

Pelton turbina

Pelton turbina

Fenékküszöb

Elegendő víz biztosítása a mellékágaknak.

Kőrösnagyhartyáni fenékküszöb

Fenekkuszó

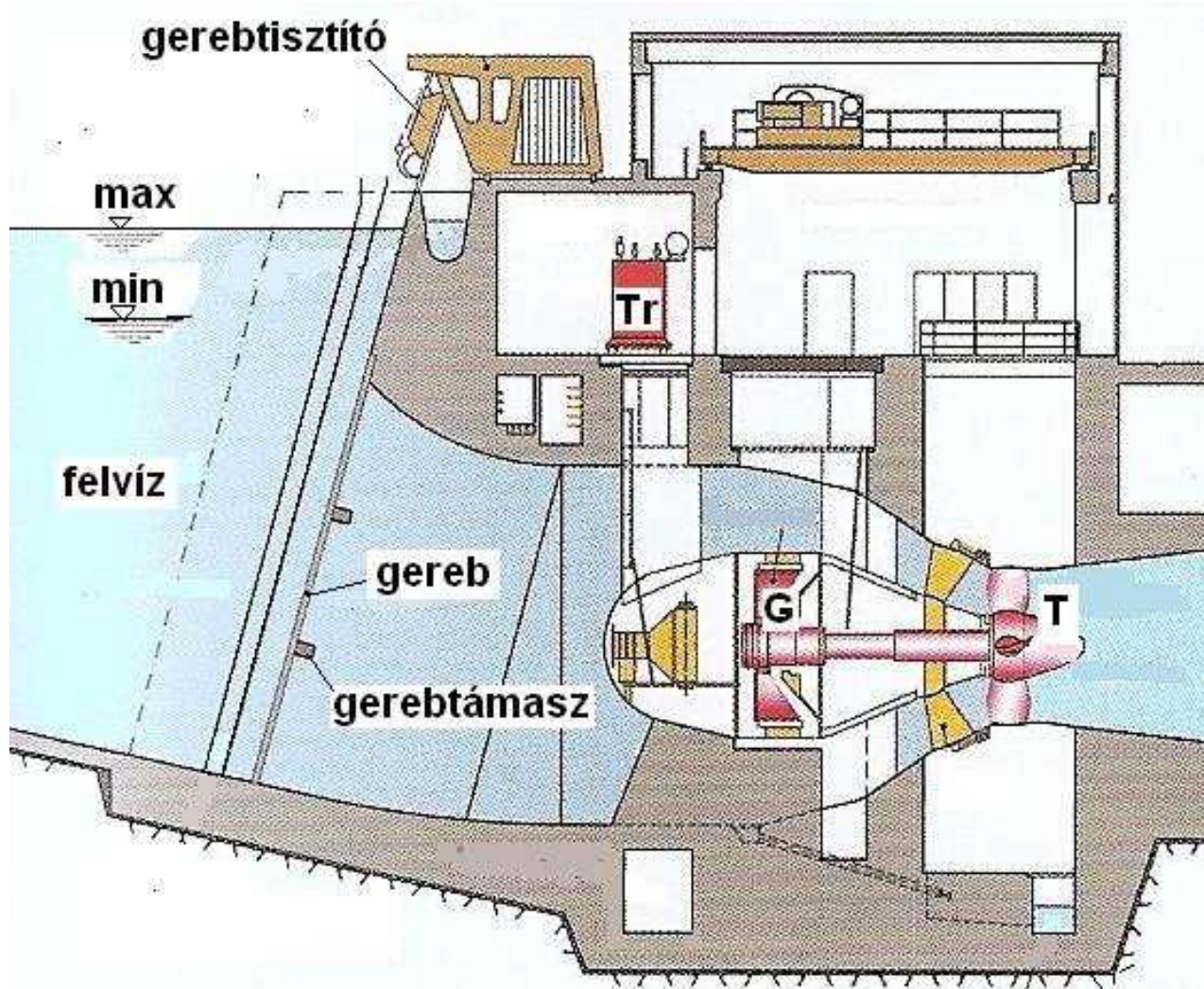

Gereb – szűrőrács

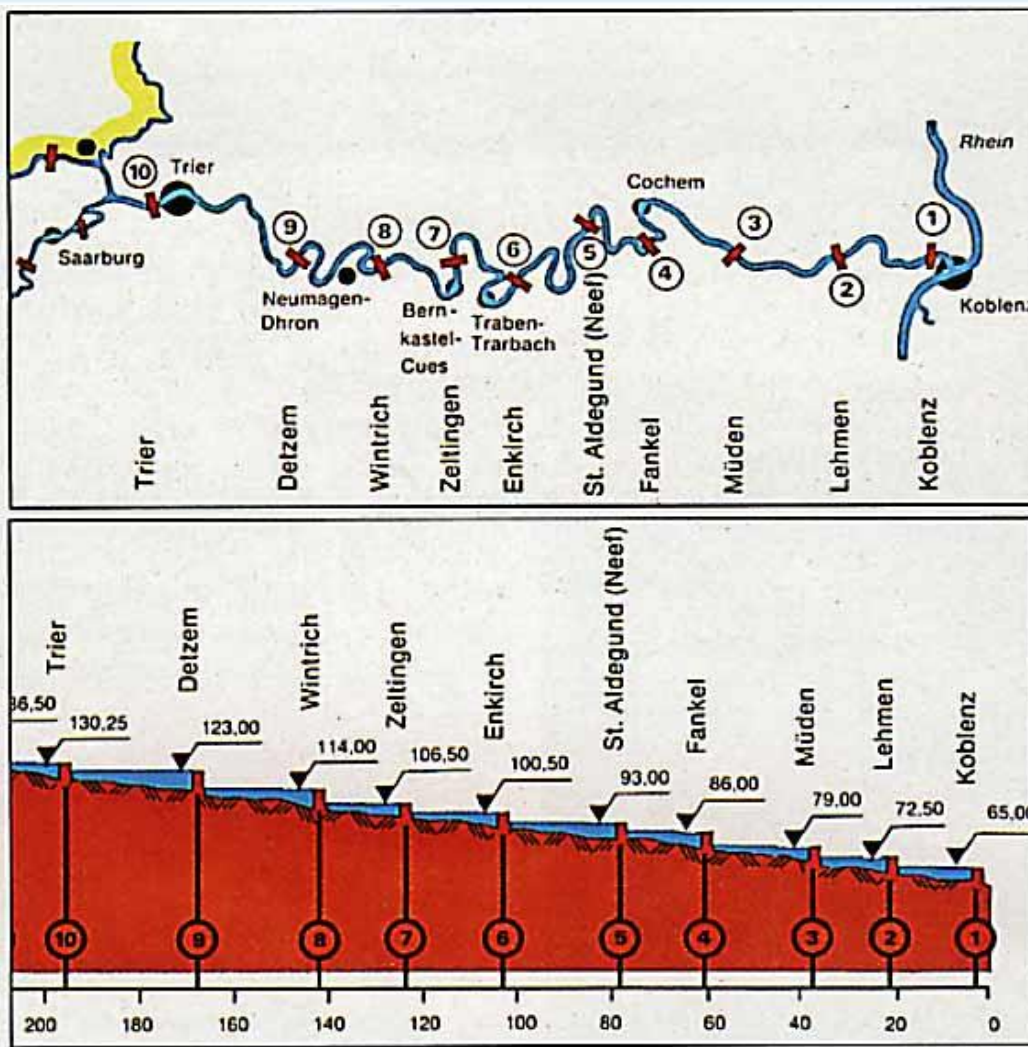
Csőturbínás erőmű

Vízlépcsők: Mosel folyó

Forrás: <http://www.udo-leuschner.de/basiswissen/SB107-05.htm>

Példa: Oului erőmű

- 1939-ben tervezték
- 1959-ben épült
- 39 MW üzemi teljesítmény (14%-a a 200 ezres lakosú városnak)
- 11 méteres esés
- 3 Kaplan turbina
- Lazaclépcső
- Árvíz esetén a fölösleg átengedhető (mint minden más erőmű esetén is)

Oului erőmű, gát

Oului erőmű, zsilipek

Oului erőmű, zsilipek

Oului erőmű, árvíz

Oului erómuú

Oului erőmű, elektromos bekötés

Oului erőmű, lazaclépcső

Oului erőmű, Kaplan turbina

Oului erőmű, Kaplan turbina

Merikoske-i erőmű turbinakereke. Ez a turbinakerék és az általa meghajtott generátor az erőmű első gépeit képezték, melyek felhasználásával az energiatermelés 1948. 5. 24-én kezdődött. A turbinakerék folyamatos használatban volt 2007 nyaráig, amikor le lett cserélve egy újra. Az **59 éves működése** alatt a turbina mintegy 3,7 milliárd kWh energiát termelt. A turbina termelése évente 35 000 háztartás villamosenergia-ellátására elegendő. A turbina változtatható szárnyú (lapátszögű) Kaplan-típusú vízturbina, amit a tamperei vászon és vasipari üzem gépműhelyében építettek, Tamperében, 1947-48-ban.

2. Előadás

Magyarország vízerőkészlete

- Az ország területének $\sim 2/3$ -a 150 méter alatt, $\sim 1/3$ rész 150-400 méter között, csupán 3% hegyvidék
- Vízhozamok (Q):
  - Duna: $\sim 600 - 10\,000\ m^3/s$
  - Tisza: $\sim 90 - 4\,500\ m^3/s$
- Átlagos esések (H):
  - Duna: $\sim 10\ cm/km$
  - Tisza: $\sim 3-4\ cm/km$
- Vízkészlet:
  - meghatározás egyik módja: m^3 befolyó víz adott idő alatt
($\sim 118\ km^3$ vízkészlet – éves érték)
  - meghatározás másik módja: m^3/s -ban adott készlet, ez a pillanatnyi igények kielégíthetőségét határozza meg.

Magyarország vízerőkészlete

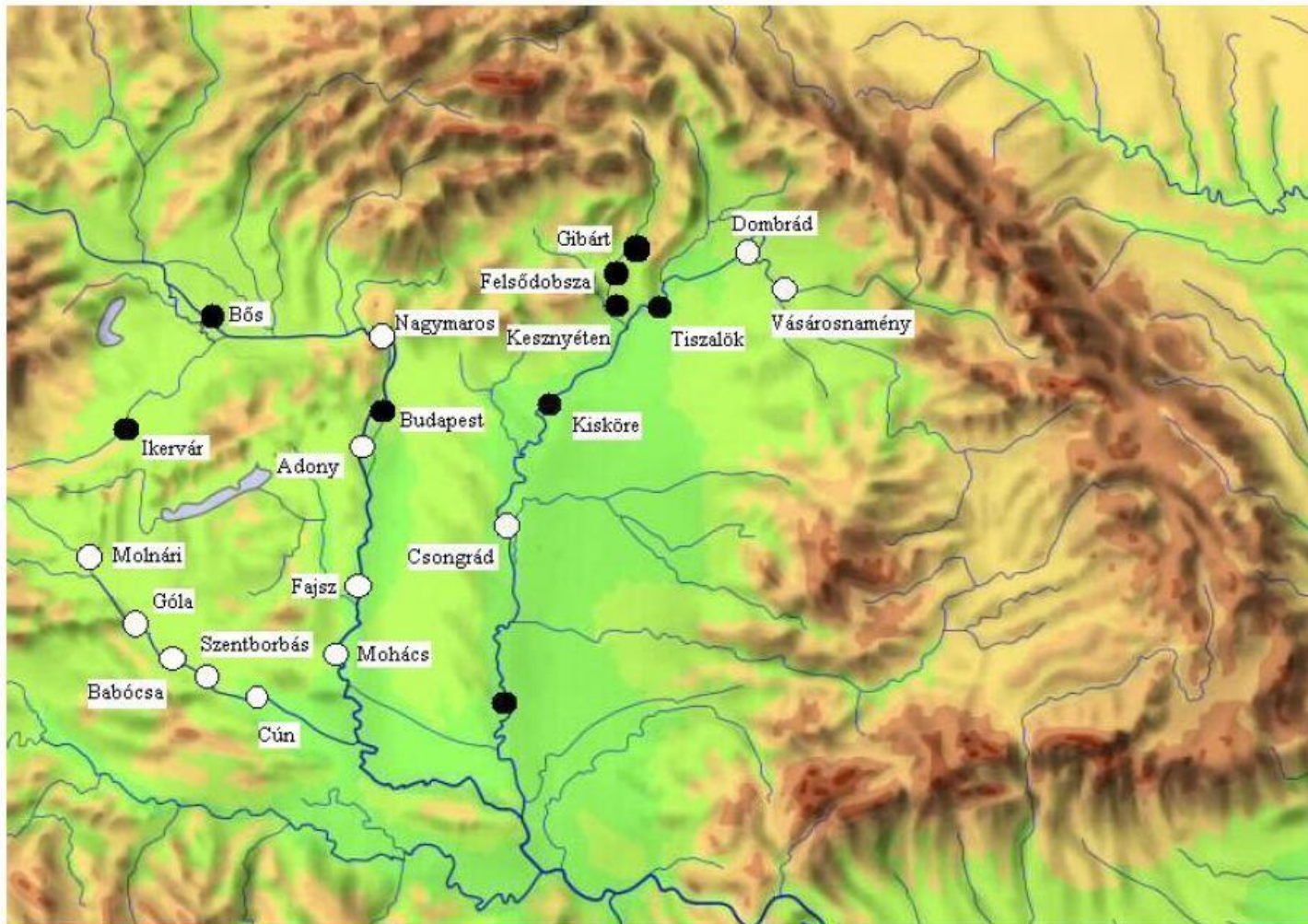
Hazai folyók elméleti vízerőkészlete

Folyó(k) neve	Elméleti vízerőkészlet [GWh/év]
Duna	5348
Tisza	708
Dráva-Mura	756
Rába	187
Hernád	139
Többi	308
összesen	7446

(forrás: Lakatos-Ötvös-Kullmann: A hazai vízenergia potenciál elméleti és reális értékeinek közelítő meghatározása, Energiagazdálkodás, 45(6), 2004)

Magyarország vízerőkészlete

8.1. ábra Magyarország területén és közelében működő ●, illetve megtervezett, de meg nem épített ○ vízerőművek

Magyarország vízerőkészlete

- Kiépült 37 erőmű, ebből 24 Nyugat-Magyarországon
- A kiépült erőművek tervezési összteljesítménye ~55 MW
(*egy paksi reaktor ~500 MW*)
- Éves szinten 210 GWh energiát termelnek (elméleti készlet: 7446 GWh, ez ennek a 2,8%-a)
- Magyarország villamos energiafogyasztása (2000):

~36 000 GWh

Ennek 0,6%-át adják a vízerőművek

Bős-Gabčíkovo-i erőmű

Bős-Gabčíkovo-i erőmű

Adatok

- Vízhozam: $\sim 4000 \text{ m}^3/\text{s}$
- Esés: $12 - 24 \text{ m}$
- Nyolc függőleges Kaplan turbina, egyenként 90 MW
- Összes teljesítmény: 720 MW
- Évente 2600 GWh energia
- Szlovákia villamos energiafogyasztásának 8%-a

Bős-Gabčíkovo-i erőmű

Történet

- **1963**-ban megállapodás Magyarország és Csehszlovákia között:
  - Bős-Nagymarosi vízlépcső rendszer kidolgozása (energiatermelés, hajózhatóság, árvízvédelem, területfejlesztés)
  - Dunakilitinél gát és tározó épül (Duna vízének 98%-a üzemvízcsatornába)
  - Bős-nél csúcserőmű telepítése (napi 2-szeri működéssel)
  - Nagymarosnál duzzasztás, második erőmű kis teljesítménnyel (4-5 méteres árhullám csillapítása)
  - A két ország energiaigényének 2-3%-át fedezi
- **1977**-ben a felek aláírták a szerződést
- Az eredeti üzembe helyezés ideje (1986 és 1990 között) gazdasági nehézségek miatt folyamatosan csúszott
- A magyar fél részéről **1983**-tól aggályok merültek fel (környezeti hatások)
- **1988-89**-ben sorozatos tüntetések a vízlépcső megépítése ellen
- **1989 május**: az építkezés felfüggesztése magyar oldalról, hosszas viták Csehszlovákiával

Bős-Gabčíkovo-i erőmű

- **1991:** A csehszlovák kormány úgy dönt, megépíti a „C” változatot (egyoldali üzembe helyezés)
- **1992 június:** a magyar fél felbontja az államközi szerződést.
- **1992 október 25:** a csehszlovák fél önkényesen elterelte a Dunát a szlovák oldalra. Magyarország a hágai Nemzetközi Bírósághoz fordul.
- **1995:** megállapodás a vízmegosztásról Szlovákiával (!), akik 400 m³/s vízhozamot biztosítanak a közös mederszakaszba. Magyar fél Dunakilitinél fenékküszöböt létesít.
- **1997 szeptember 25:** a Nemzetközi Bíróság elítélte mindkét felet különböző jogsértésekért. Részletes iránymutatás a továbbiakról.
- **1997-től napjainkig:** folyamatos egyeztetések a továbbiakról, nincs végleges megoldás

Bős-Gabčíkovo-i erőmű

Bős-Gabčíkovo erőmű

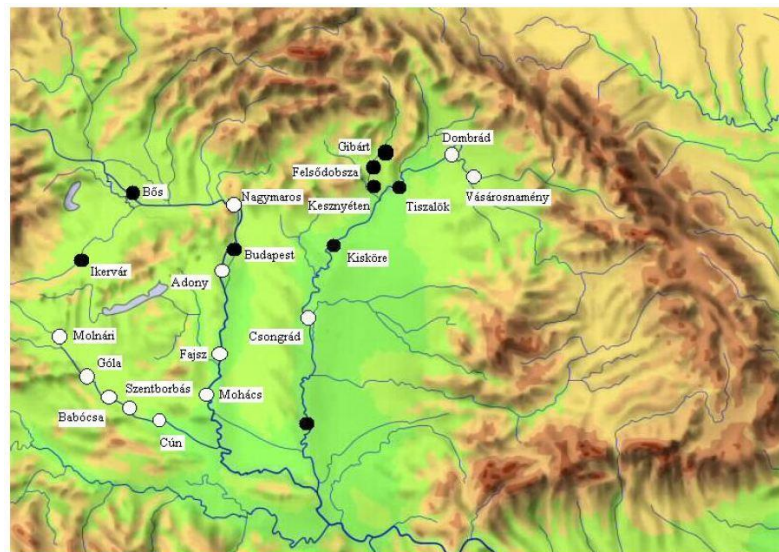

Tiszalöki erőmű (Tisza I.)

Adatok

- Vízhozam: $\sim 300 \text{ m}^3/\text{s}$
- Esés: $\sim 5 \text{ m}$
- Három függőleges Kaplan turbina (fordulatszám: 75 1/min)
- Beépített teljesítmény: $12,9 \text{ MW}$
- Három duzzasztó zsilip, egy hajózsilip

8.1. ábra Magyarország területén és közelében működő ●, illetve megtervezett, de meg nem épített ○ vízerőművek

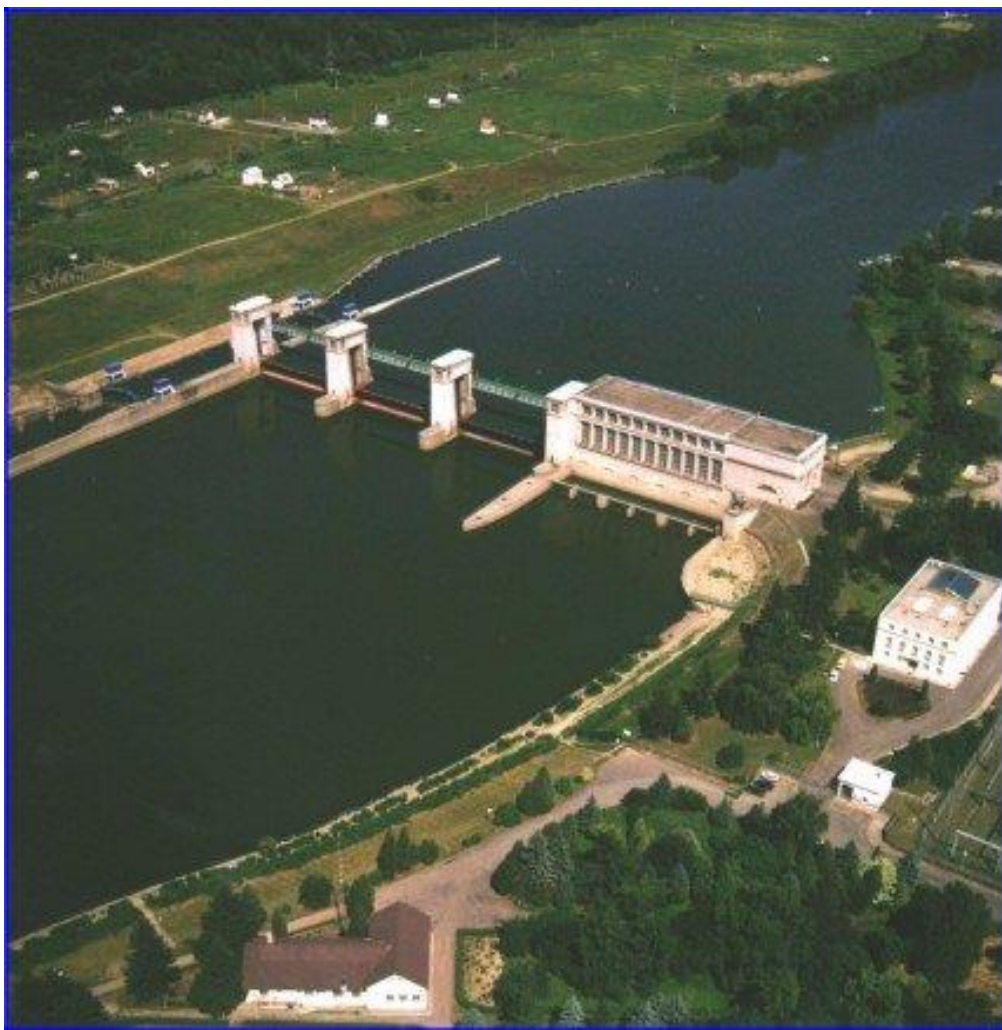
Tiszalöki erőmű (Tisza I.)

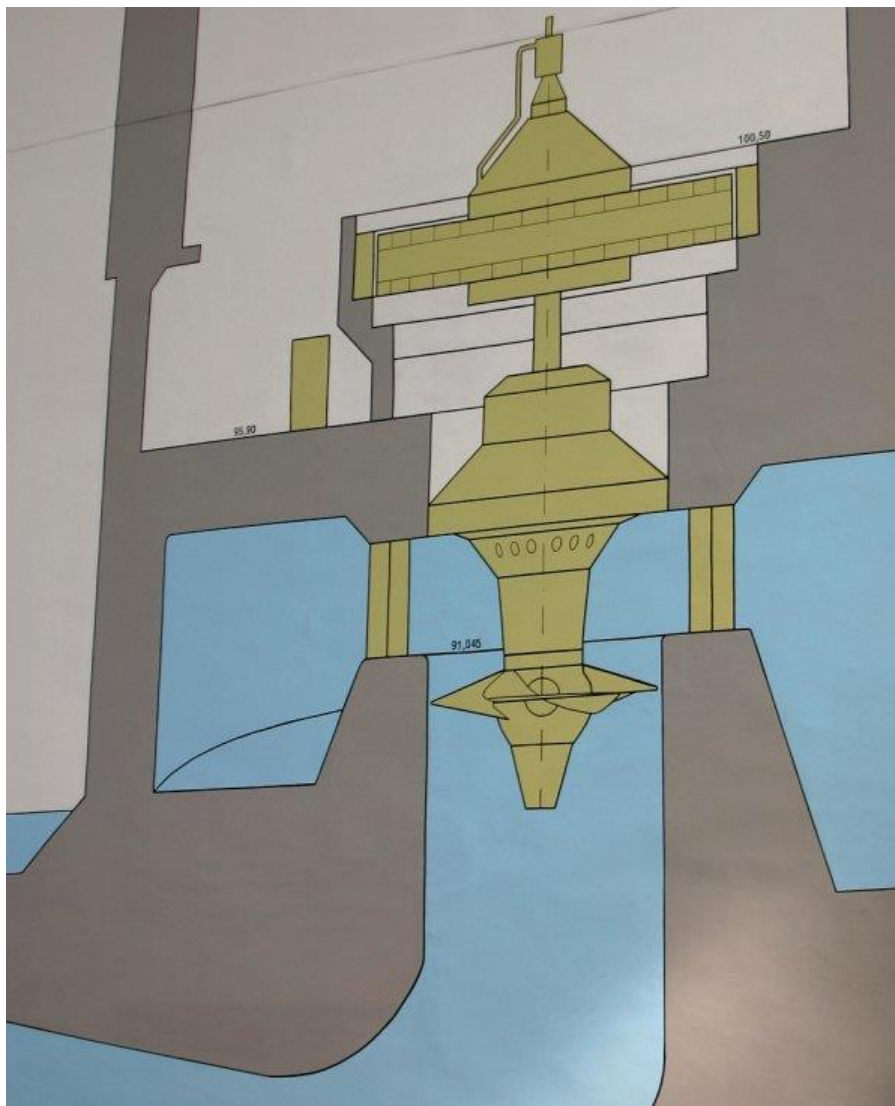

Tiszalöki erőmű (Tisza I.)

Tiszalöki erőmű (Tisza I.)

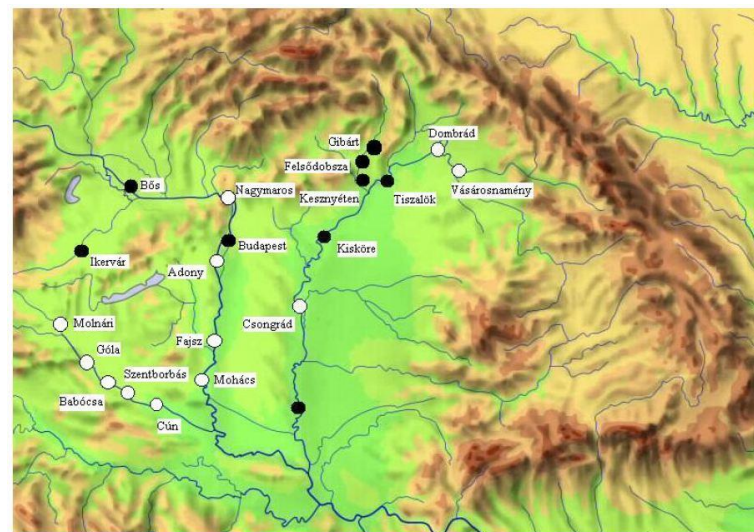
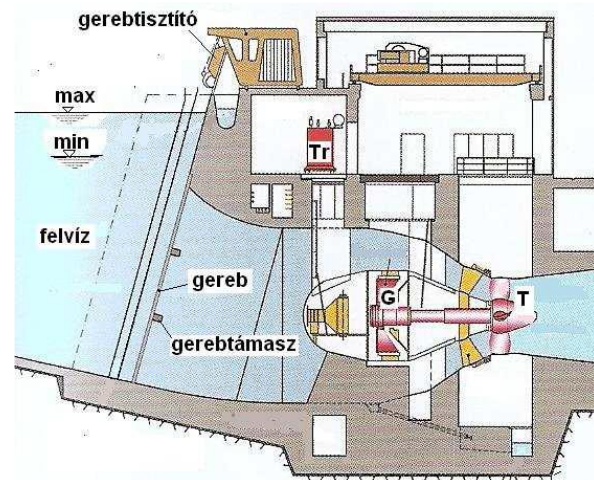
Tiszalöki erőmű (Tisza I.)

Kiskörei erőmű (Tisza II.)

Adatok

- Vízhozam: $\sim 560 \text{ m}^3/\text{s}$
- Esés: $\sim 6,27 \text{ m}$
- Négy csőturbina (fordulatszám: 107 1/min),
egyenként 7 MW
- Beépített teljesítmény: 28 MW
- Öt duzzasztó zsilip, egy hajózsilip
- Halzsilip
- Tisza-tó („Alföld öntözése” (főcsatornák,
mellékcsatornák), mezőgazdaság, üdülés,
hajózhatóság, sport,..., párolgás)

8.1. ábra Magyarország területén és közelében működő ●, illetve megtervezett, de meg nem épített ○ vízerőművek

Kiskörei erőmű (Tisza II.)

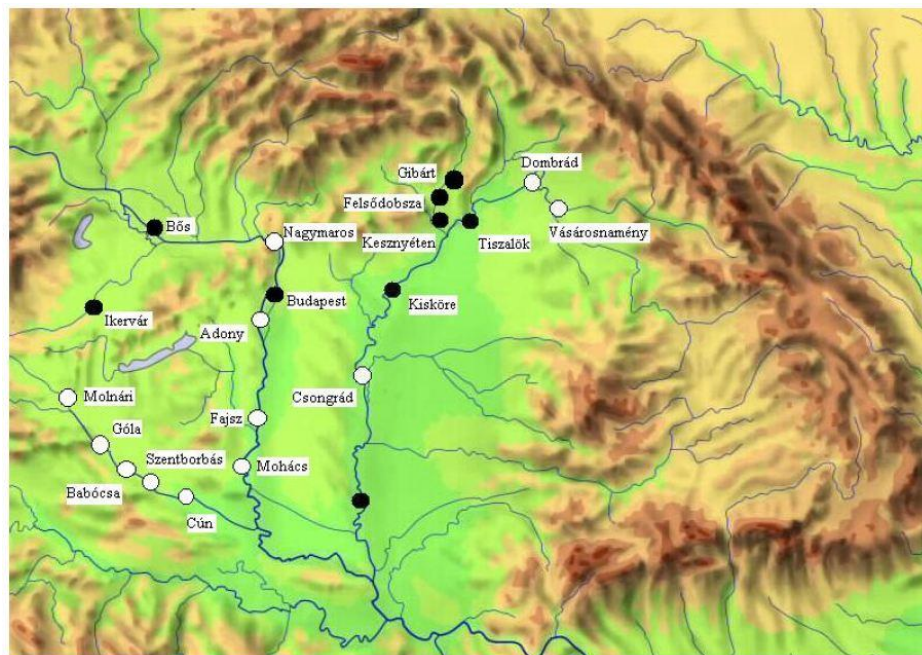
Kiskörei erőmű (Tisza II.)

Adatok

- Hernád-Sajó üzemvízcsatorna
- Vízhozam: $\sim 40 \text{ m}^3/\text{s}$
- Esés: $\sim 13,5 \text{ m}$
- Két függőleges Kaplan turbina
- Beépített teljesítmény: $4,4 \text{ MW}$
- Évente 23,5 GWh energia

8.1. ábra Magyarország területén és közelében működő ●, illetve megtervezett, de meg nem épített ○ vízerőművek

Kesznyéteni erőmű

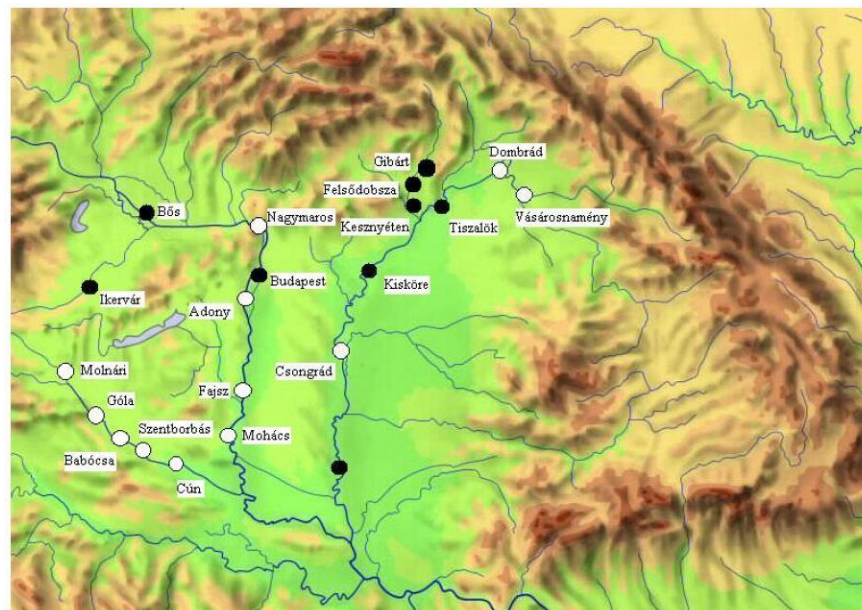

Kesznyéteni erőmű

Adatok

- Magyarország első vízerőműve, 1895-96-ban épült a Rába folyón
- Vízhozam: $\sim 28 \text{ m}^3/\text{s}$
- Esés: $\sim 8,4 \text{ m}$
- 1995 óta négy Kaplan turbina
- Beépített teljesítmény: $2,3 \text{ MW}$
- Évente 14,5 GWh energia

8.1. ábra Magyarország területén és közelében működő ●, illetve megtervezett, de meg nem épített ○ vízerőművek

Ikervári erómű

Ikervári erőmű

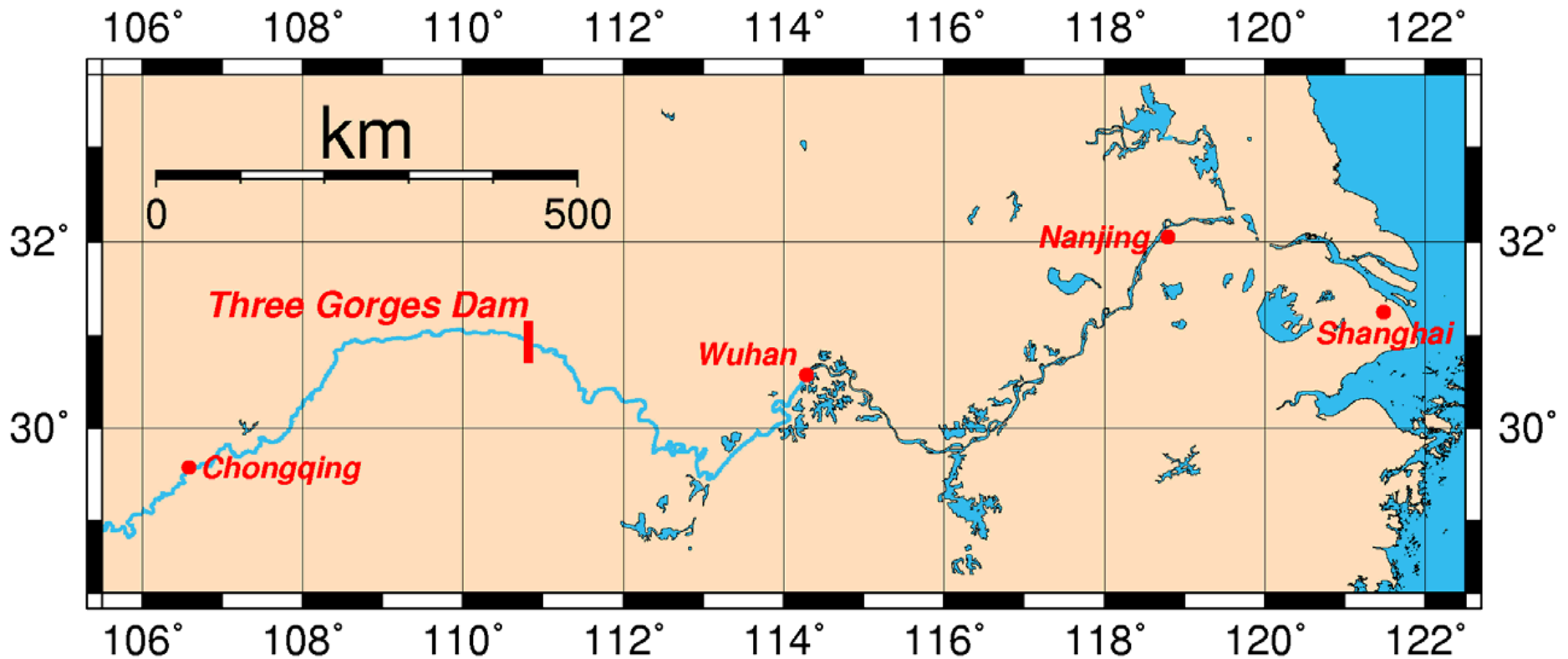
Ikervári erőmű

Three Gorges vízérómú (Kína, Jangce)

Three Gorges vízerőmű (Kína)

Adatok

- A világ legnagyobb vízerőműve, kilenc év alatt épült fel teljesen
- Vízhozam: $\sim 116\,000\text{ m}^3/\text{s}$
- Esés: $\sim 80,6\text{ m}$
- *32+2 db Francis turbina (32 db 700 MW; 2 db 50 MW (saját ellátásra))*
- Beépített teljesítmény: $22,5\text{ GW}$
- Évente $98,1\text{ TWh}$ villamos energia
(*Magyarország szükséglete $\sim 36\text{ TWh}$)*)
- 2335 m hosszú, 181 m magas gát
- Jangce folyó

Three Gorges vízzerőmű (Kína)

Three Gorges vízérőmű (Kína)

Three Gorges vízzerőmű (Kína)

Zsiguli vízerőmű (Togliatti, Oroszország)

Adatok

- 1950-57-ig épült, részben munkaszolgálatban
- Vízhozam: $\sim 40\,000\text{ m}^3/\text{s}$
- Esés: $\sim 80,6\text{ m}$
- 20 db Kaplan turbina
(16 db 115 MW; 4 db 120 MW)
- Beépített teljesítmény: 2,32 GW
- Évente 10,9 TWh energia
- 2800 m széles gát
- Volga folyó

Zsiguli vízerőmű (Oroszország)

Zsiguli vízerőmű (Oroszország)

Jellemző fordulatszám

tudjuk:

$$n_q [\dots] = \frac{n \left[\frac{1}{\text{min}} \right] \cdot Q_{opt}^{1/2} \left[\frac{m^3}{s} \right]}{H_{opt}^{3/4} [m]} \quad Q \left[\frac{m^3}{s} \right] = \frac{P_{h,villamos} [kW]}{8 \cdot H [m]}; \quad n \left[\frac{1}{\text{min}} \right] = \frac{60 \cdot \omega \left[\frac{1}{s} \right]}{2\pi}$$

Átírhatjuk:

$$n_q = \frac{60 \cdot \omega \left[\frac{1}{s} \right] \sqrt{\frac{P_{h,villamos} [kW]}{8H [m]}}}{2\pi H_{opt}^{3/4} [m]} = \frac{15\omega \left[\frac{1}{s} \right] \sqrt{P_{h,villamos} [kW]}}{\sqrt{2} \cdot \pi \cdot H_{opt}^{5/4} [m]}$$

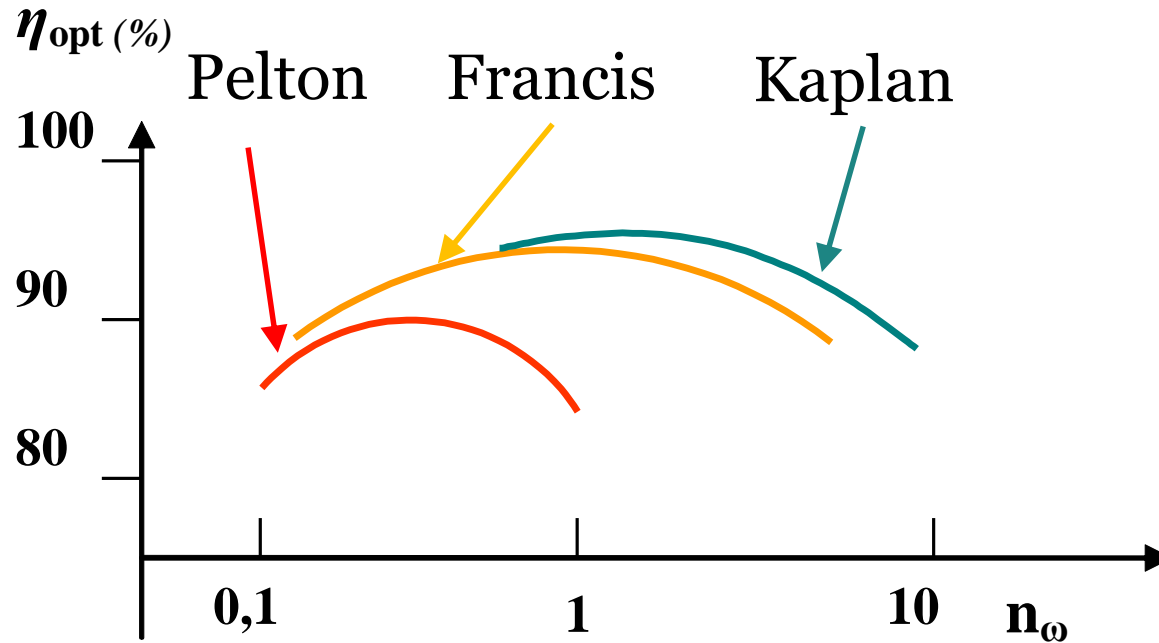
Az alábbiak is „forgalomban”
vannak:

$$n_\omega = \frac{\omega \left[\frac{1}{s} \right] \sqrt{P_{h,villamos} [kW]}}{H_{opt}^{5/4} [m]}; \quad n_s = \frac{n \left[\frac{1}{\text{min}} \right] \sqrt{P_{bev,opt} [kW]}}{H_{opt}^{5/4} [m]}$$

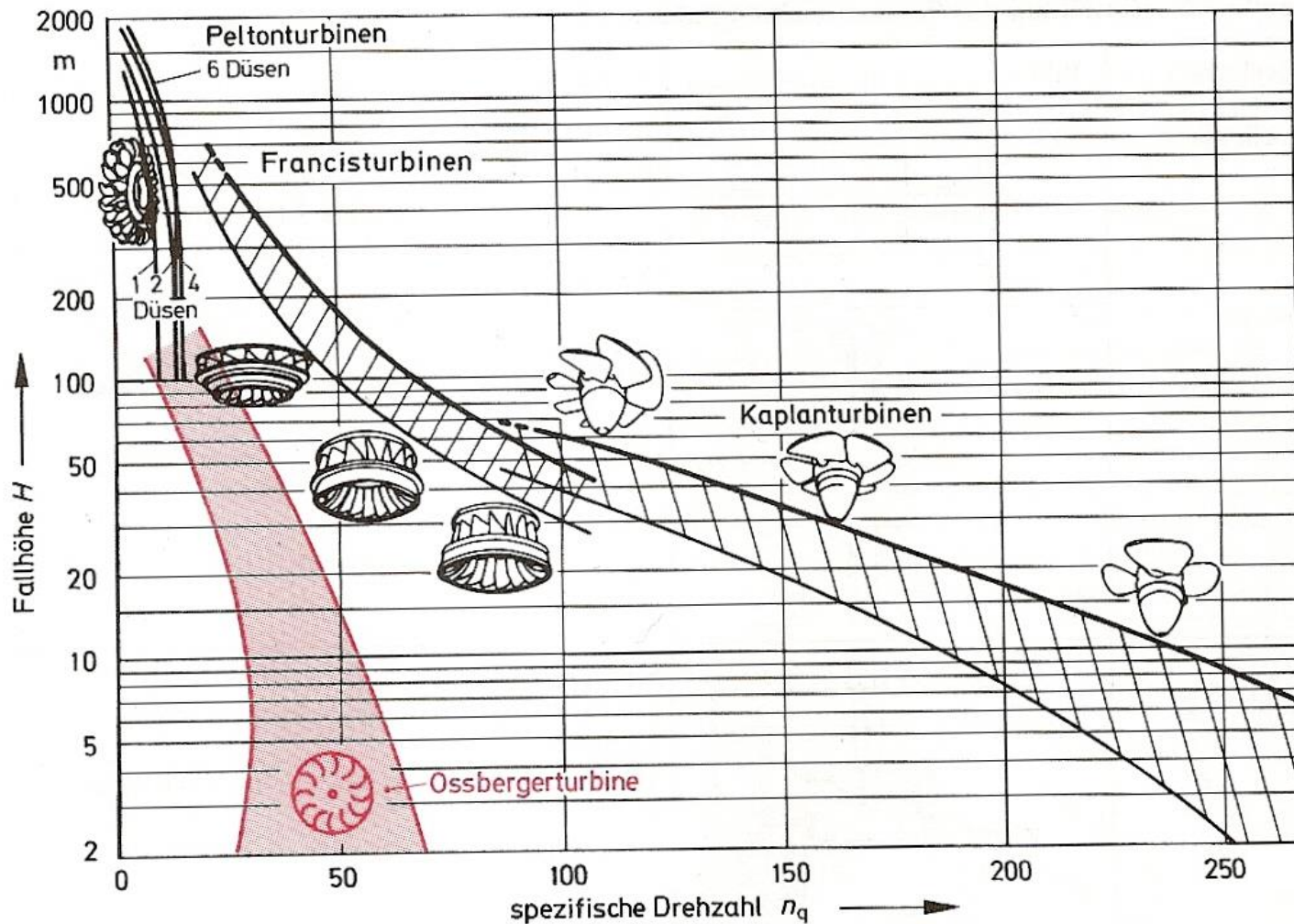
Jellemző fordulatszám

$n_q n_{\omega} \rightarrow$

Pelton(p nagy, Q kicsi) $\rightarrow$ Bánki $\rightarrow$ Francis $\rightarrow$ Kaplan (p kicsi, Q nagy)

Turbina típusok

Turbina típusok

$n_s = 10$

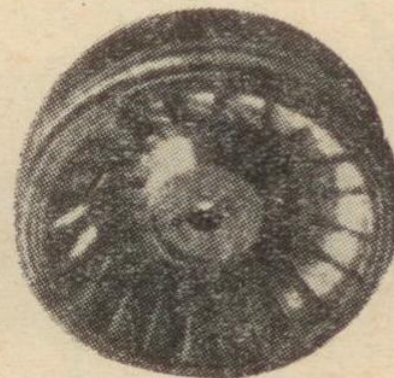

$n_s = 25$

$n_s = 75$

$n_s = 150$

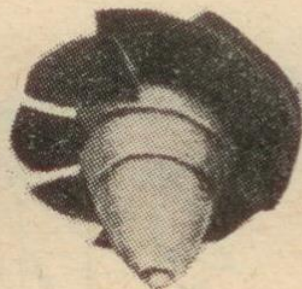
$n_s = 300$

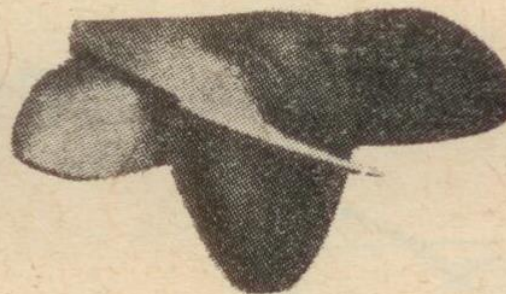
$n_s = 400$

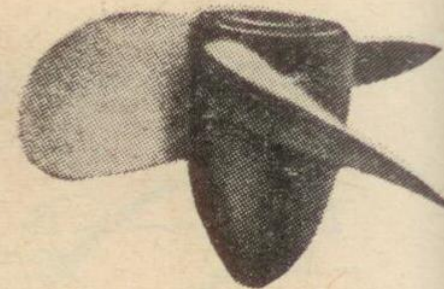
$n_s = 450$

$n_s = 600$

$n_s = 1000$

Euler-féle turbinaegyenlet

Turbina:

- örvényelven működő áramlástechnikai gép
- Euler-féle turbinaegyenlet alkalmazása:

$$H_e = \frac{c_{1u} u_1 - c_{2u} u_2}{g} > 0$$

ahol H_e az elméleti fajlagos munka
(*súlyegységre vonatkoztatva*)

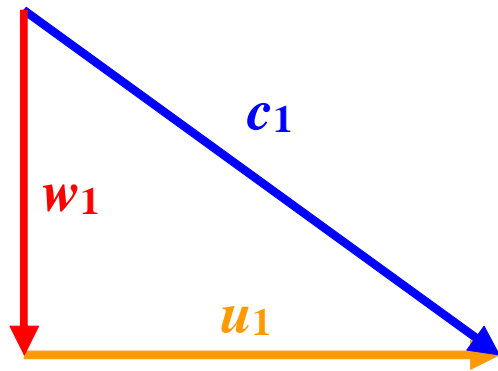
- Kilépő perdület (c_{2u}) legyen zérus
- energiatermeléshez $c_{1u} > 0$ szükséges
  - ezt a perdületet vezetőkerekekkel hozzák létre
(*Kaplan és Francis turbinák*)

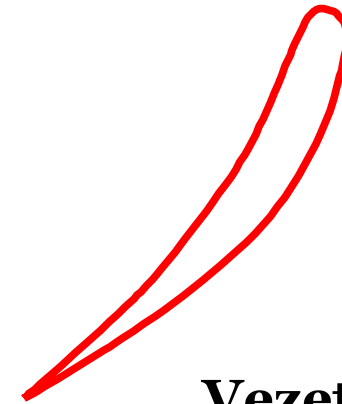
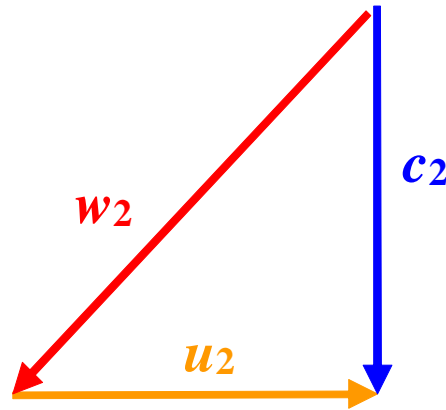
Sebességi háromszögek

Francis turbina

Belépés

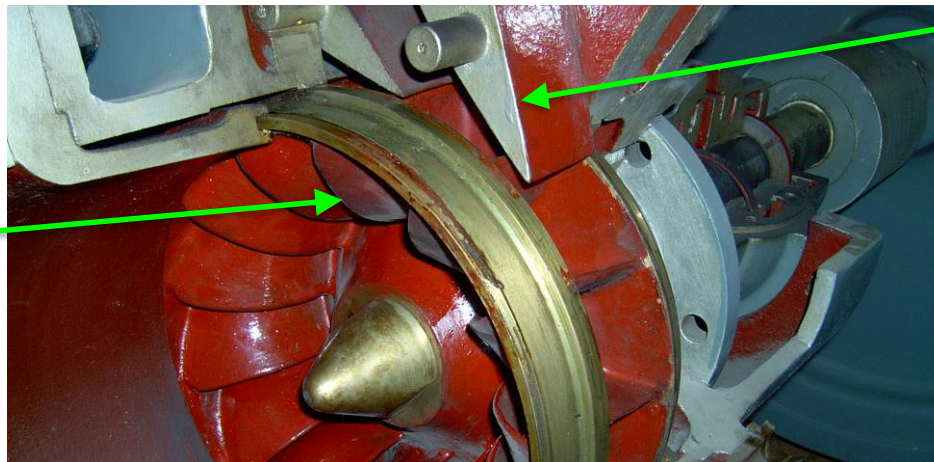

Kilépés

Vezetőlapátok

Járókerék

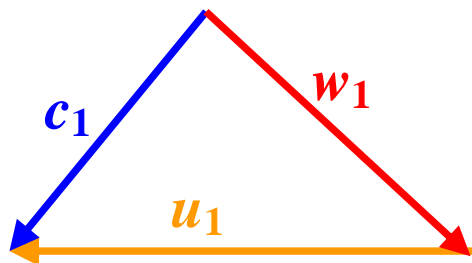

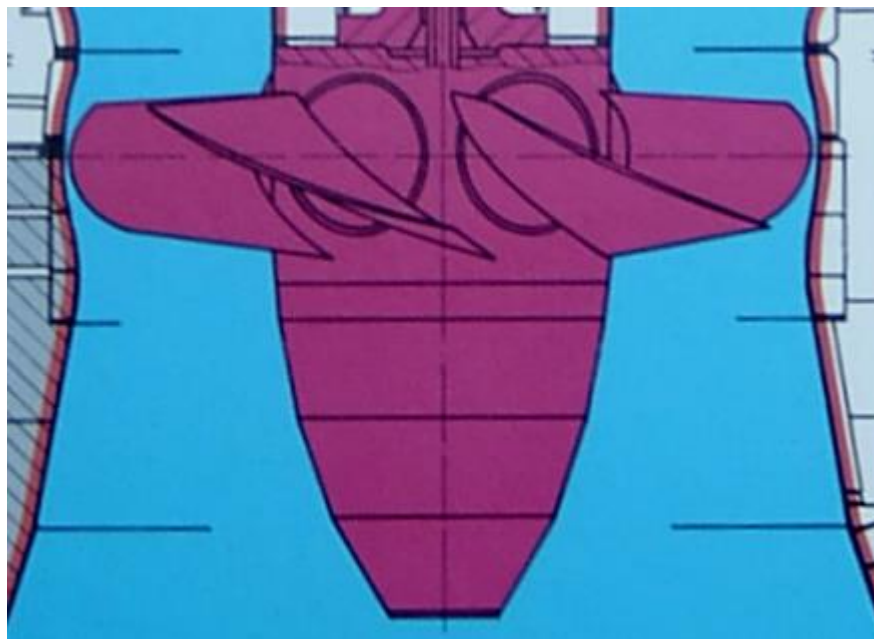
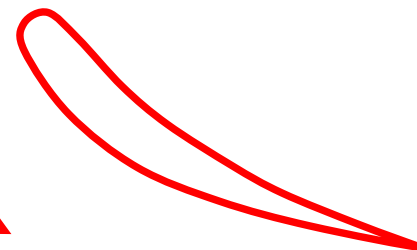
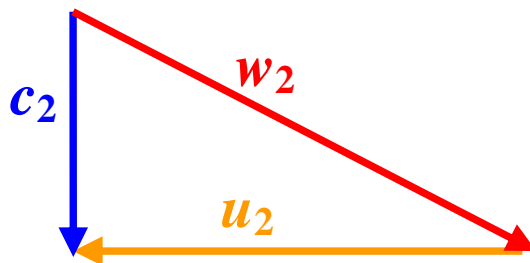
Sebességi háromszögek

Kaplan turbina

Belépés

Kilépés

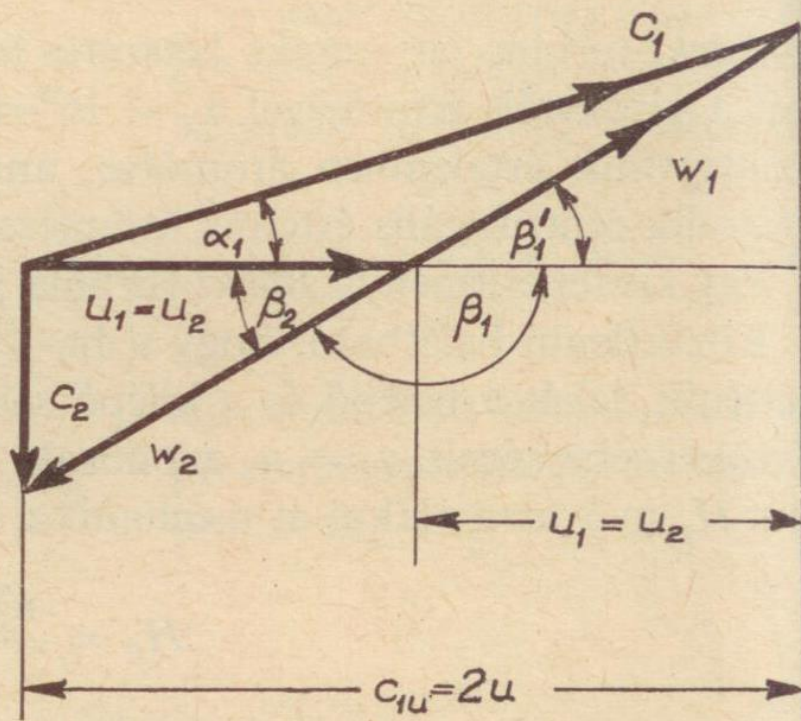
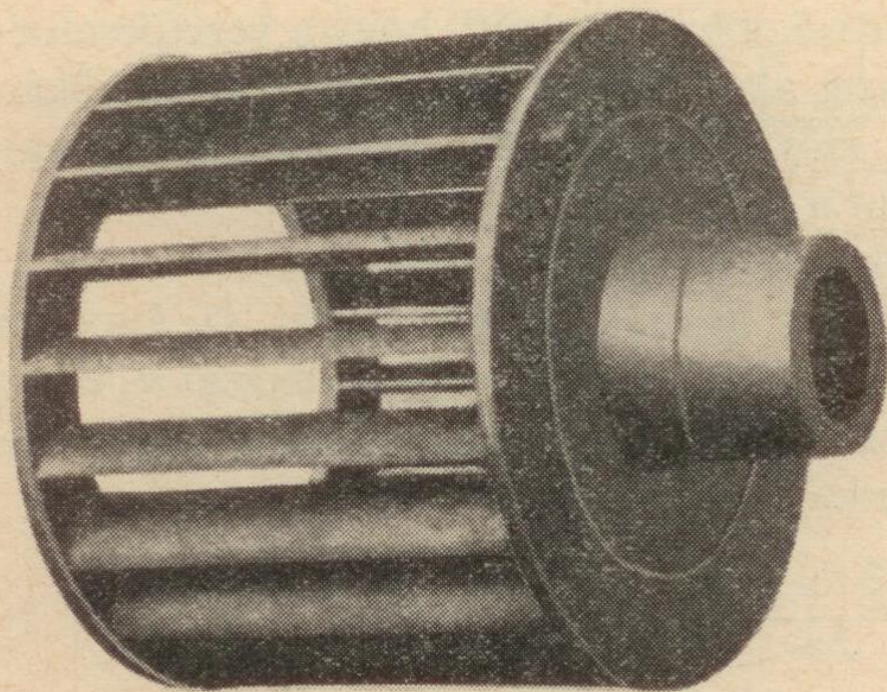

Sebességi háromszögek

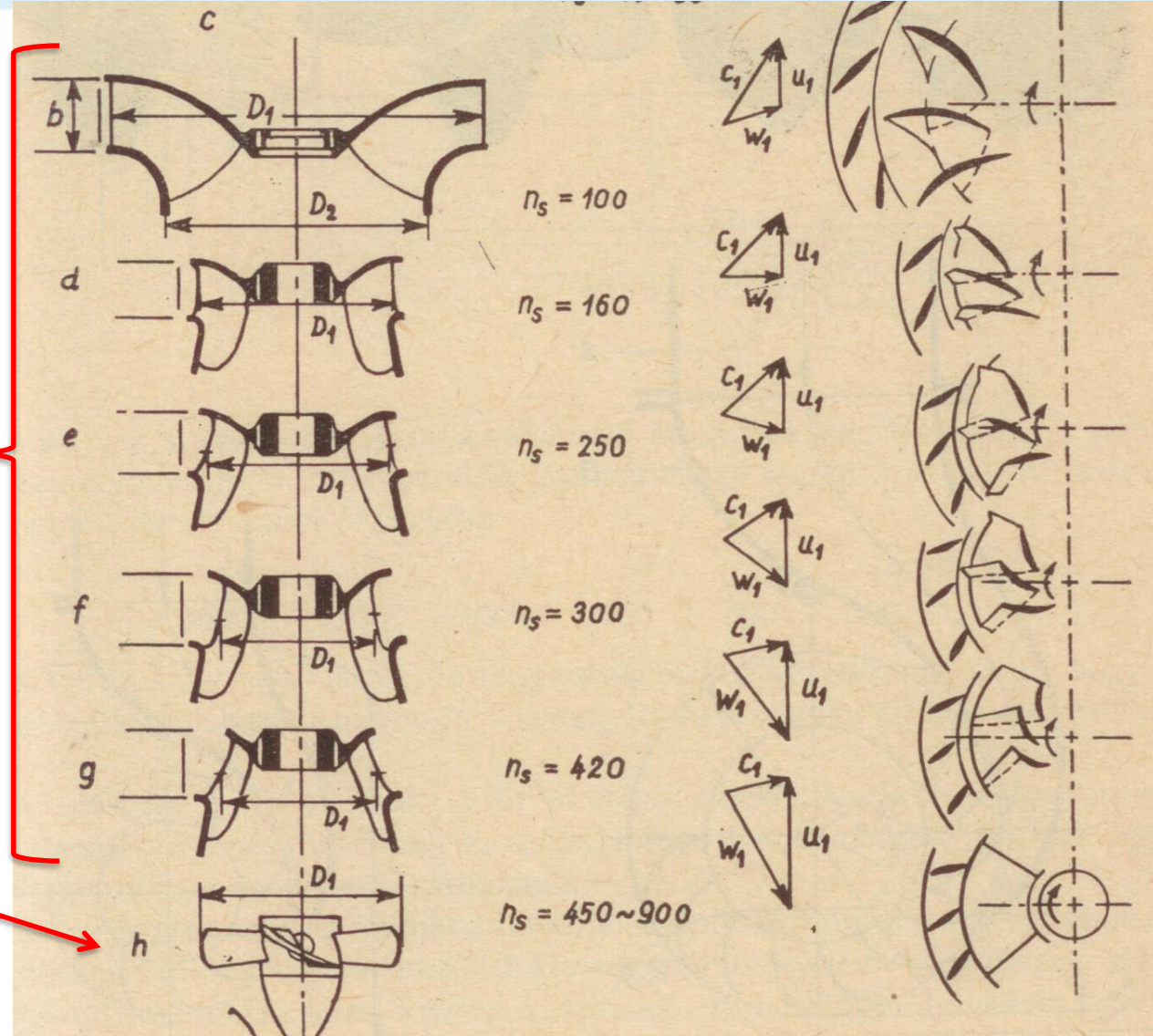
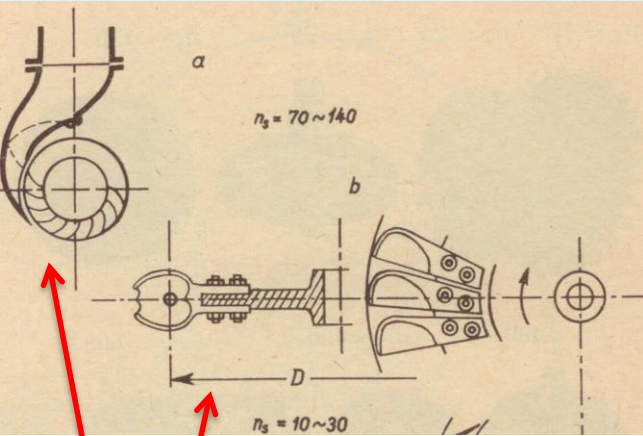
(Bánki turbina)

Sebességi háromszögek - mind

- Bánki
- Pelton
- Francis
- Kaplan

Üzemi jelleggörbék

Turbina üzemi jelleggörbéi:

- Víznyelés-fordulatszám; $Q(n)$
- Hajtónyomaték-fordulatszám; $M(n)$
- Állandó esés (H) és rögzített vezetőkerék állás (ε fajlagos nyitás (, pl: $\varepsilon=1; 0,8; 0,6$)) mellett vizsgáljuk.

$$\varepsilon = \frac{Q}{Q_{névl.}}$$

- Célszerű fajlagos mennyiségekkel számolni

$$\left. \begin{array}{l} H = 1 \text{ m} \\ D = 1 \text{ m} \end{array} \right\} \text{ Ezt az } \square_{11} \text{ index jelöli}$$

- Kontinuitás és Bernoulli egyenletek

Üzemi jelleggörbék

$$Q = \text{felület} \cdot \text{sebesség} \sim \frac{D^2 \pi}{4} \sqrt{2gH} \sim D^2 \sqrt{H},$$

$$\text{így } \frac{Q}{D^2 \sqrt{H}} = \text{const} = \frac{Q_{11}}{1^2 \sqrt{1}} = Q_{11}$$

$$Q_{11} = \frac{Q}{D^2 \sqrt{H}}$$

$$D \cdot \pi \cdot n = u \sim \text{sebesség} \sim \sqrt{2gH}$$

$$n \sim \frac{\sqrt{H}}{D}$$

$$n_{11} = \frac{nD}{\sqrt{H}}$$

Üzemi jelleggörbék

$$P_{bev} = \frac{Q \cdot \rho \cdot g \cdot H}{\eta} \sim D^2 \sqrt{H} \cdot H$$

$$P_{11} = \frac{P_{bev}}{D^2 H^{3/2}}$$

$$M = \frac{P_{bev}}{\omega} \sim \frac{P_{bev}}{n} \sim \frac{D^2 H^{3/2}}{\sqrt{H}} = D^3 H$$

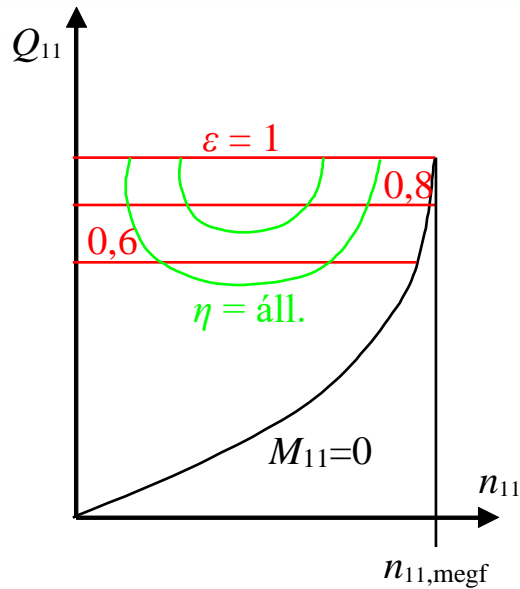
$$M_{11} = \frac{M}{D^3 H}$$

Fontos: ha a sűrűség nem állandó, akkor nem hagyhatjuk el!

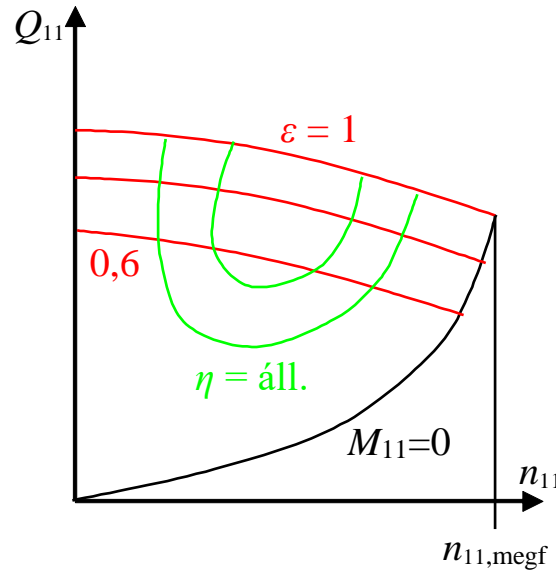

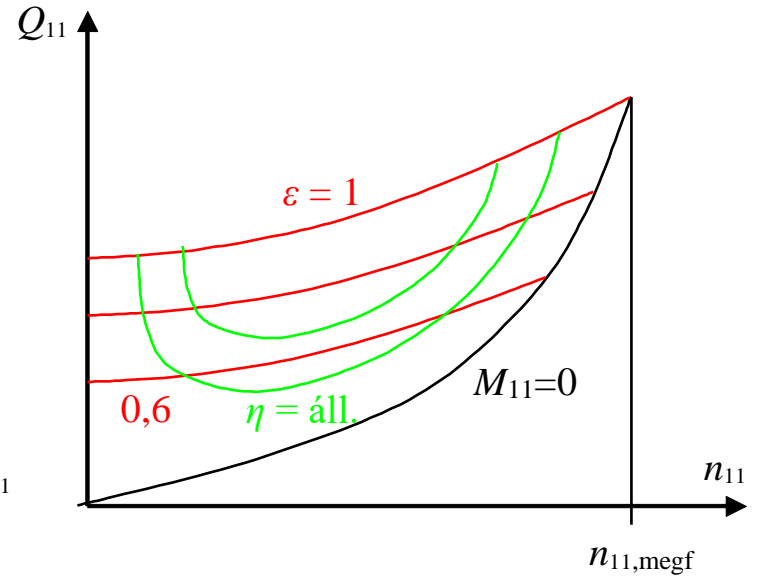
Üzemi jelleggörbék

Pelton turbina

Francis turbina

Kaplan turbina

- A turbinákat megfutási fordulatszámra kell méretezni
- Üzemzavar esetén (megszűnő terhelés) a vezetőlapátokat/sugárcsöveket gyorsan el kell zárni
- A gyors zárás miatt nyomáshullámok alakulhatnak ki

3. Előadás

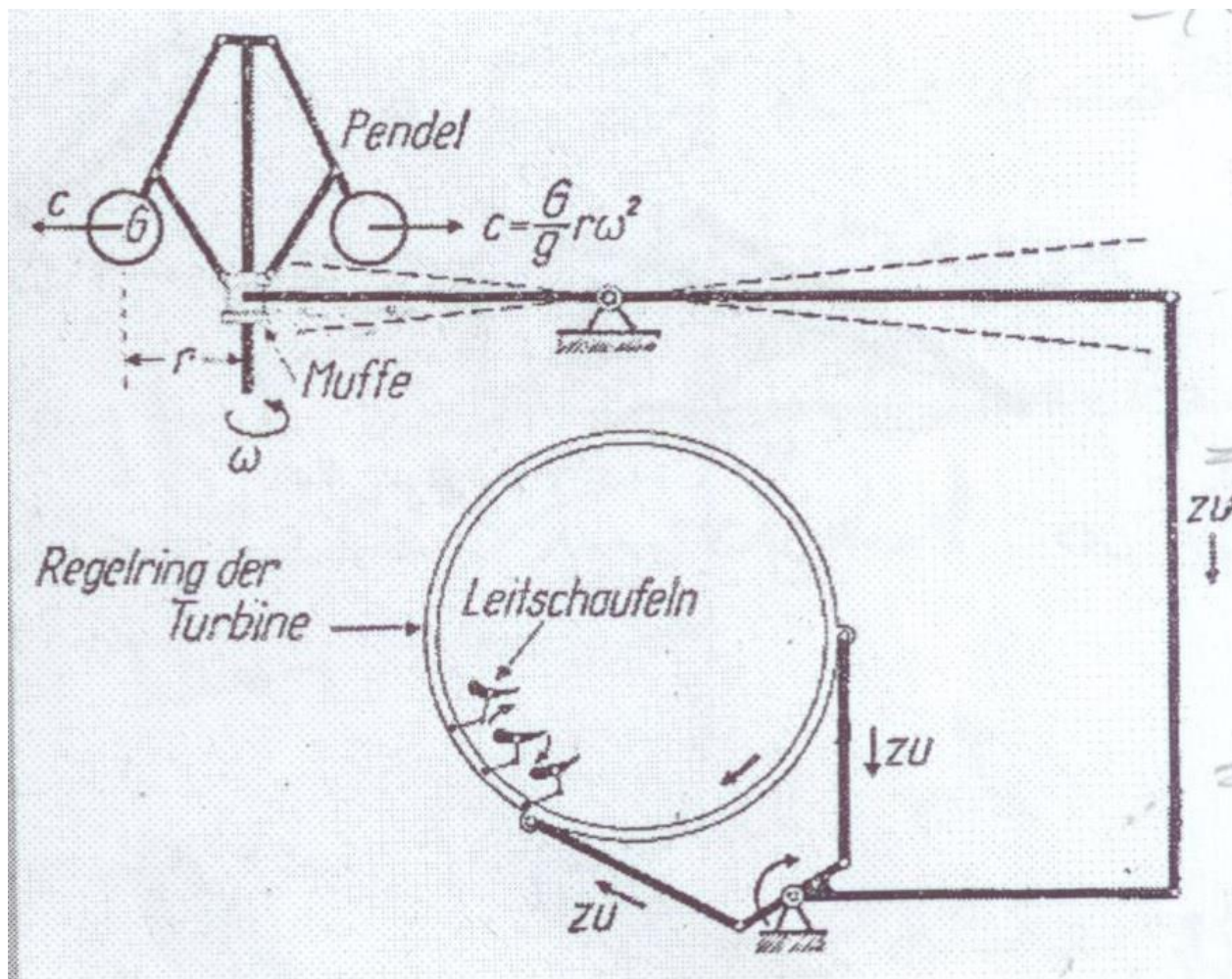
Turbina szabályzások

- Aszinkron generátor, **állandó fordulatszám igény**, „hálózat segít”
- Víznyelés változtatása szabályozható
- Szabályozó részei:
  - Érzékelő: centrifugál inga
  - Rendelkező: csúszógyűrű elmozdulás
  - Jelképző: egész rudazat és a kényszerpályák
  - Erősítő: hidraulika
- Szabályozó: fordulatszám-eltéréssel arányos jelleg: integráló viselkedés, lengésre, instabilitásra hajlamos
- Szabályozó szervomotorok (tolattyúk): olaj vagy víznyomással működnek
- **Mechanikus + PLC szabályzás (biztonság)**

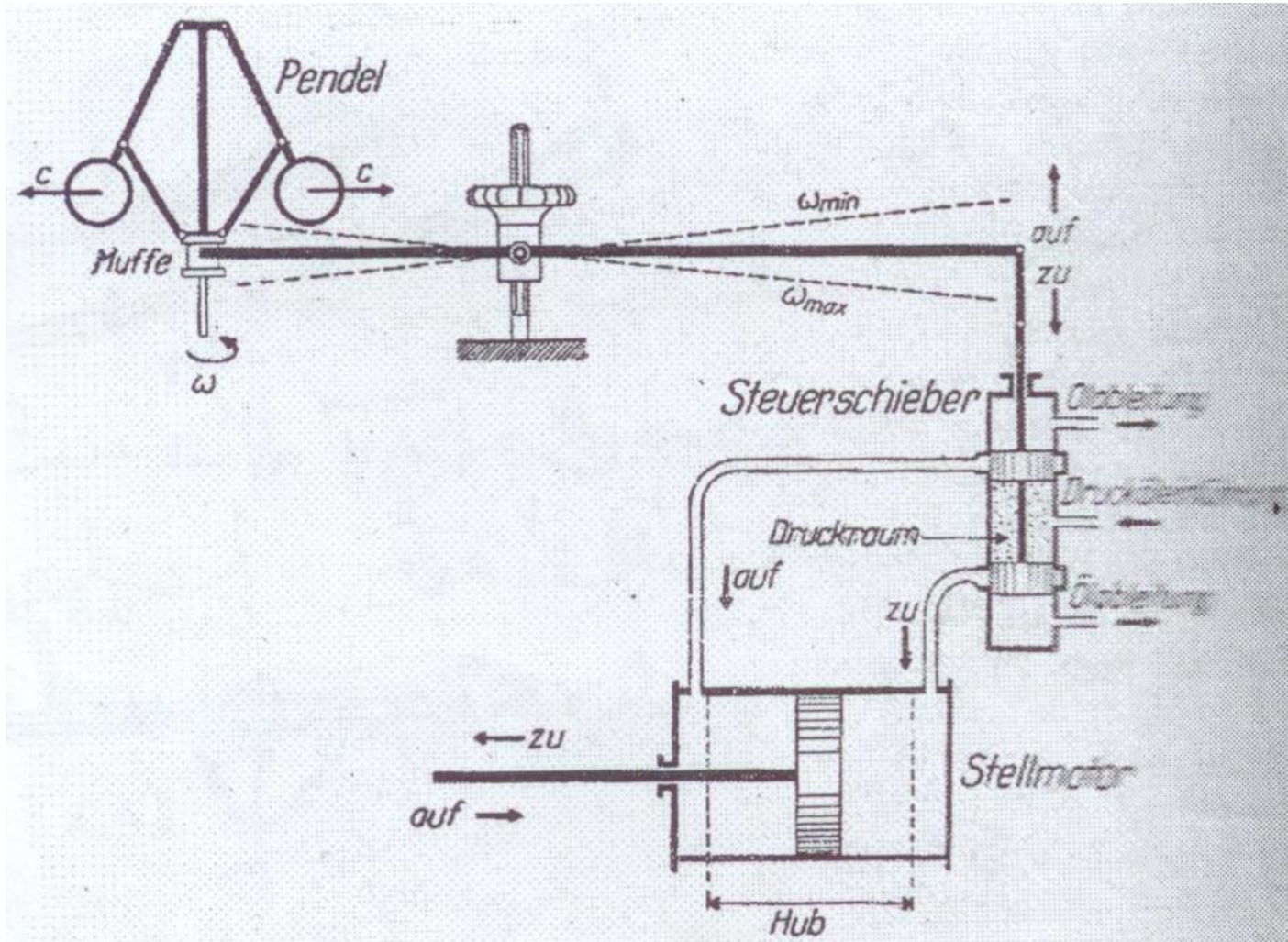
Turbina szabályzások: Direkt vezérlés

Nem elég nagy a szabályozó erő.

Turbina szabályzások

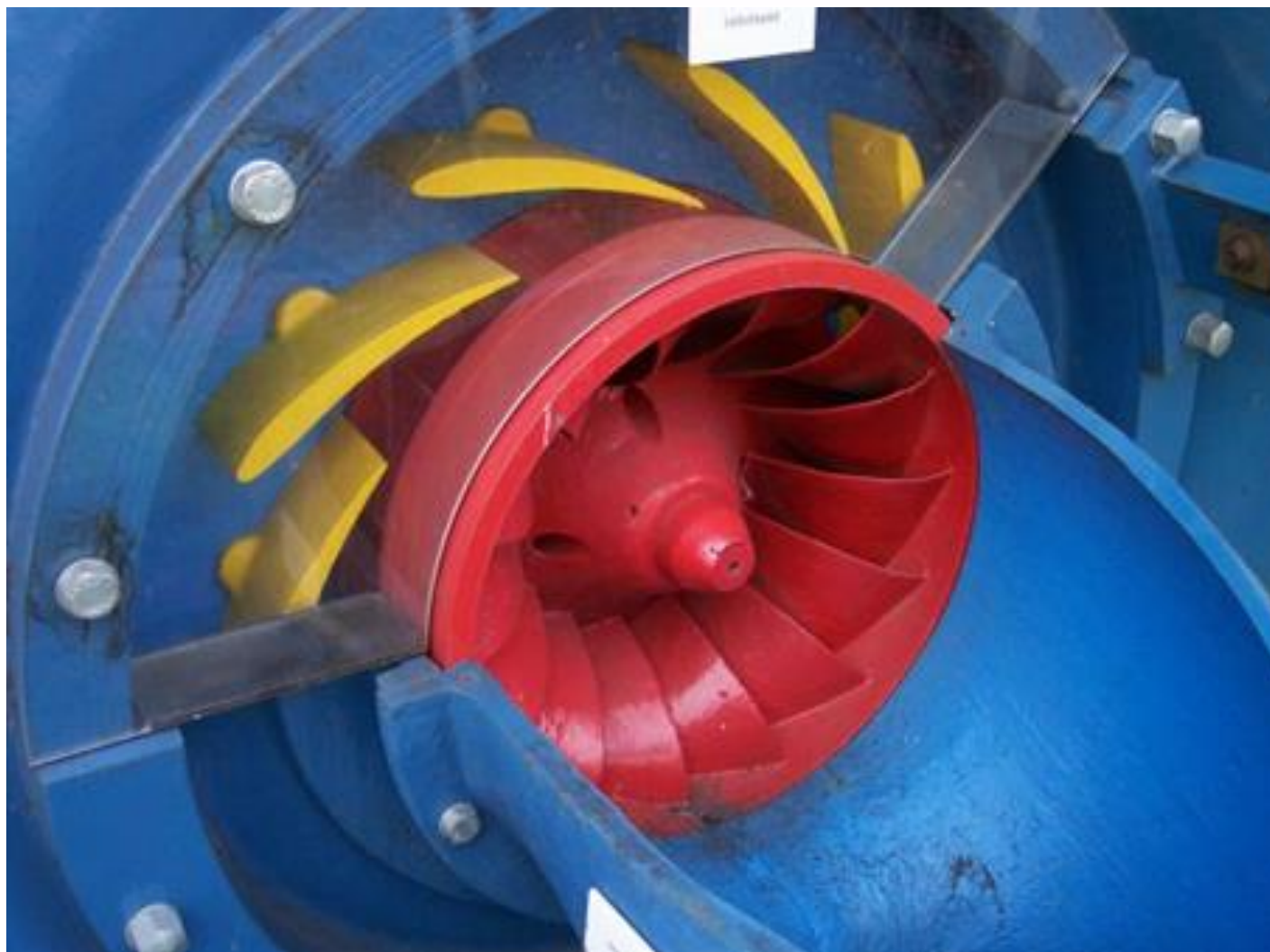
Lengésre hajlamos.

Turbina szabályzások: Francis turbina

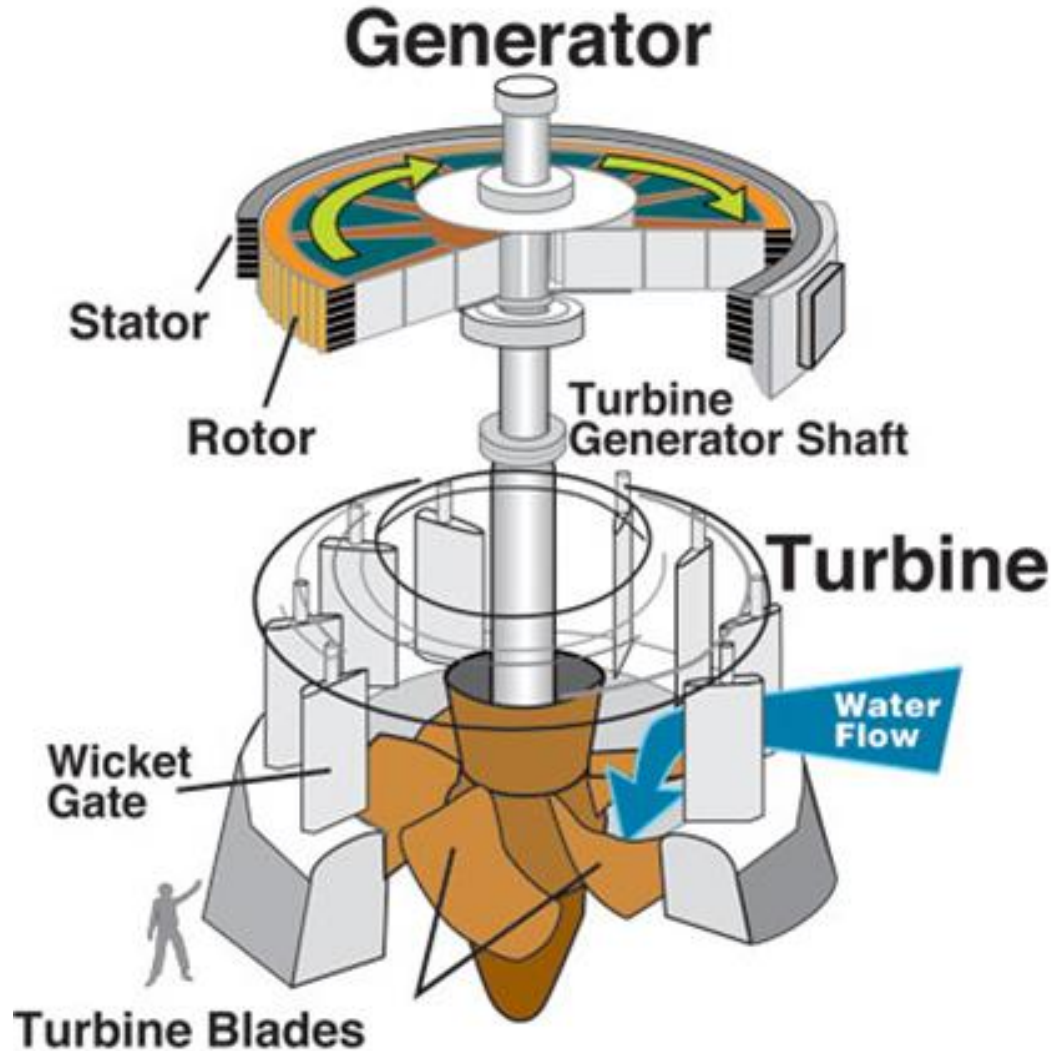

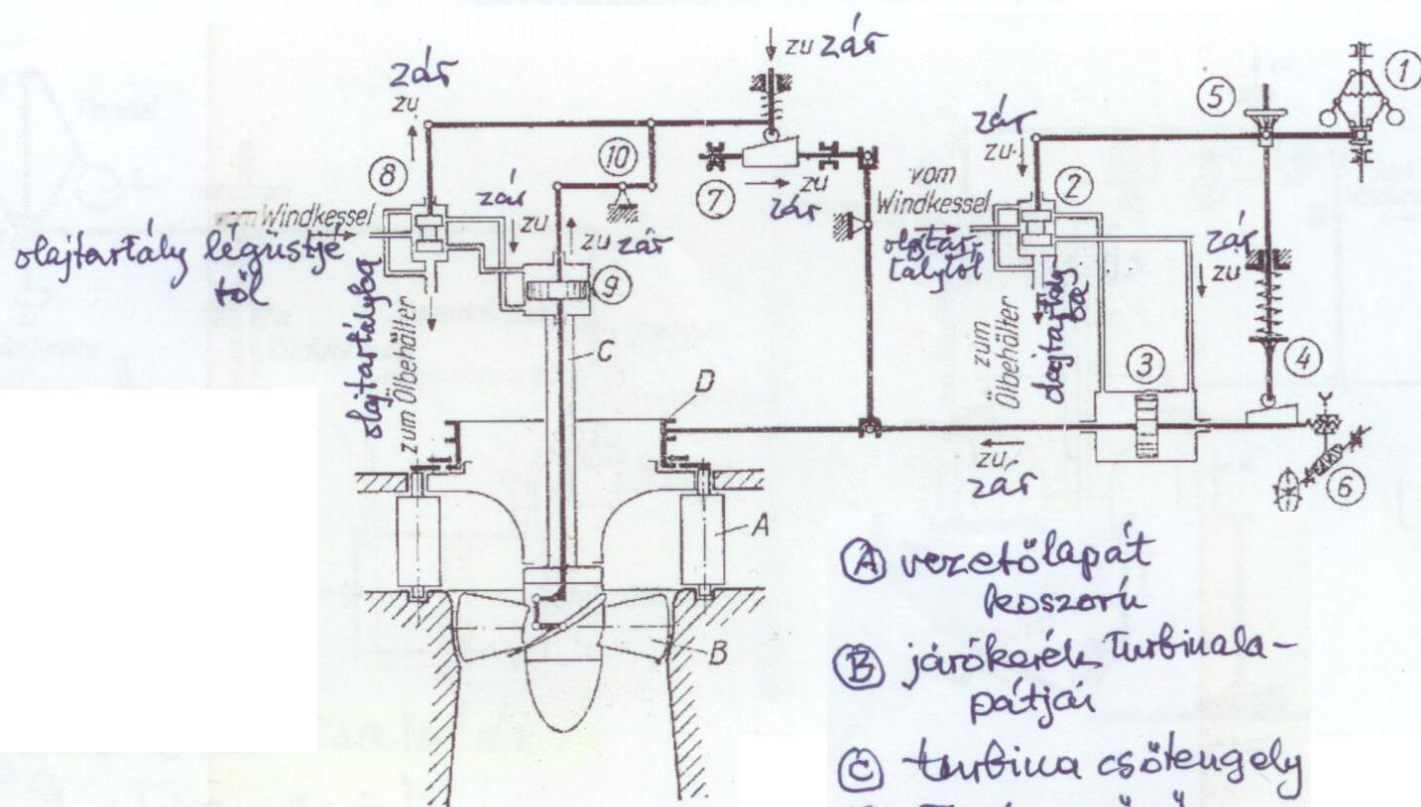

Turbina szabályzások: Kaplan turbina

Turbina szabályzások: Kaplan turbina

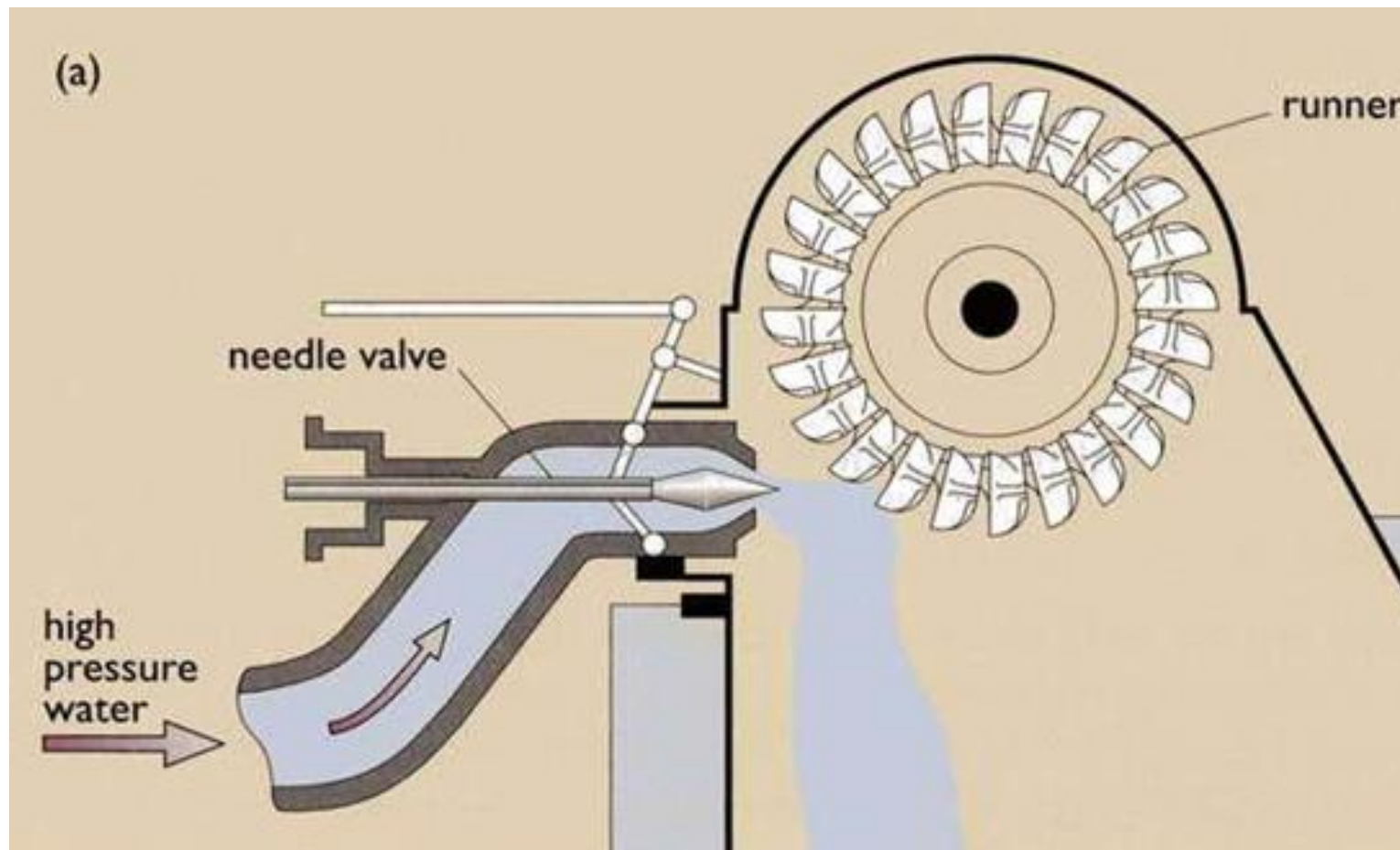
Kaplan turbina

- Ⓐ vezetőlapát kioszorú
- Ⓑ járókerék Turbinalapátjai
- Ⓒ turbina csőkegely
- Ⓓ Finc-gyűrű

- ① centrifugálinga
- ② Finc-gyűrű vezérő tolattyúja
- ③ munkaheugere
- ④ visszacsatolás kómszerpályával állítási lehetőség
- ⑤ munkaheugere
- ⑥ visszacsatolás
- ⑦ Turbinalapátok vezérő tolattyúja
- ⑧ munkaheugere
- ⑩ fix csukló

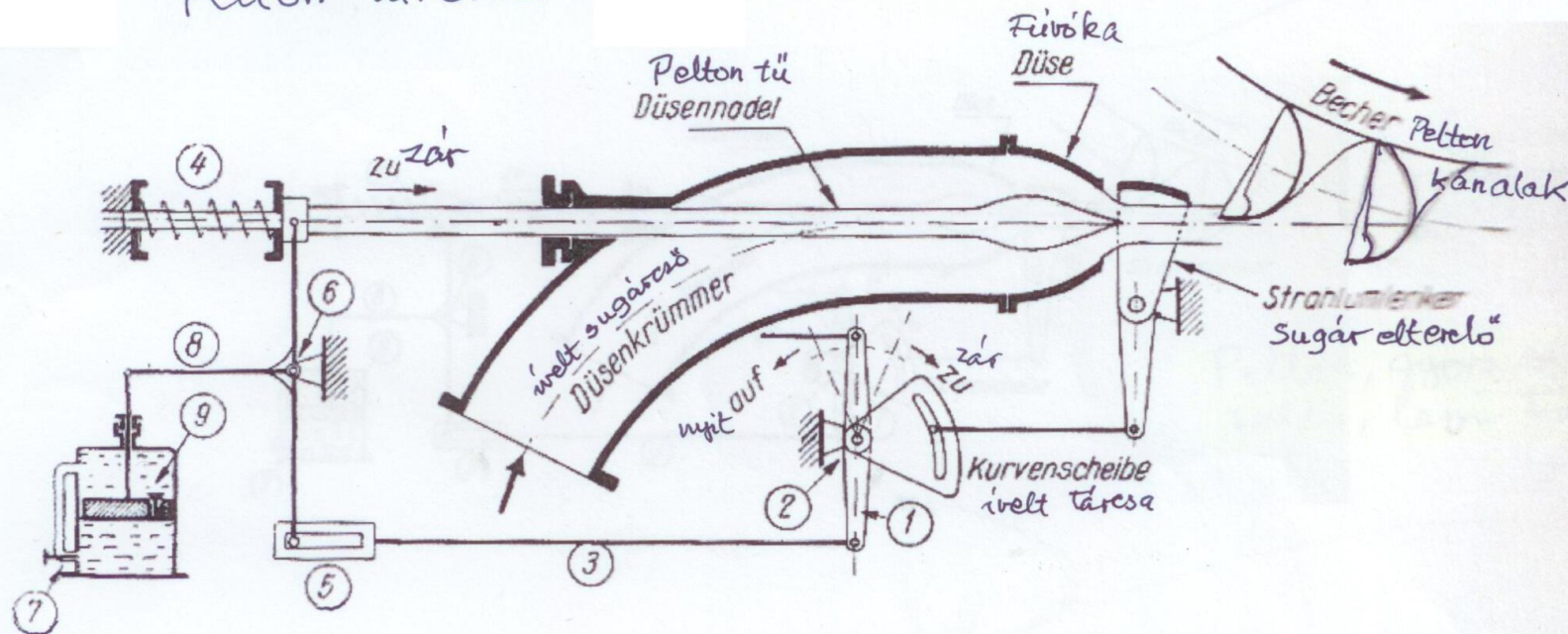
Turbina szabályzások: Pelton turbina

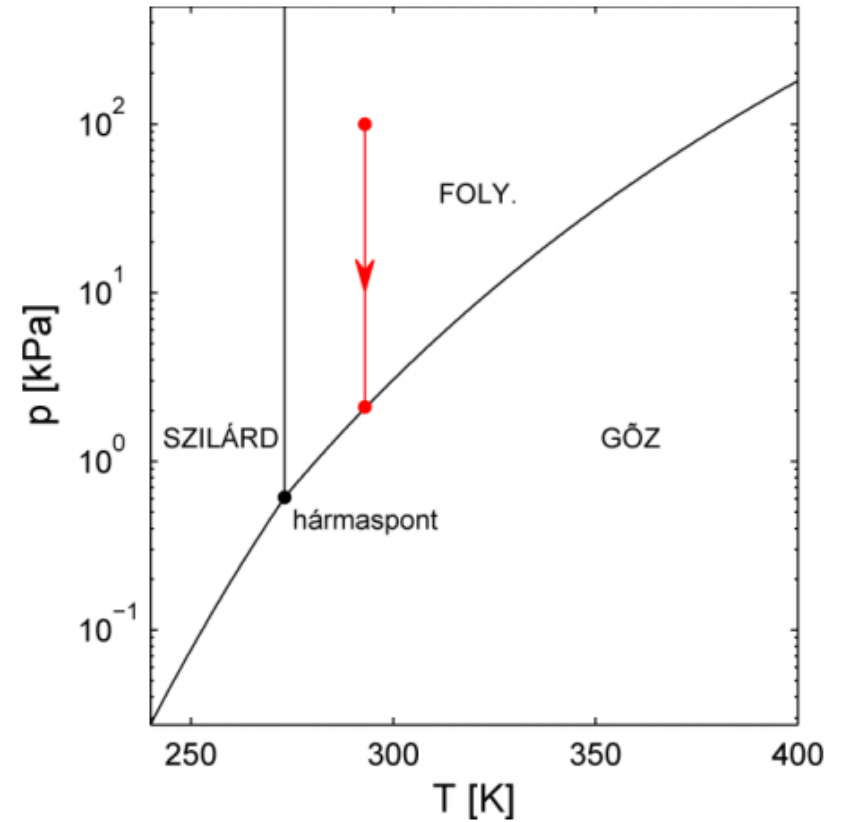
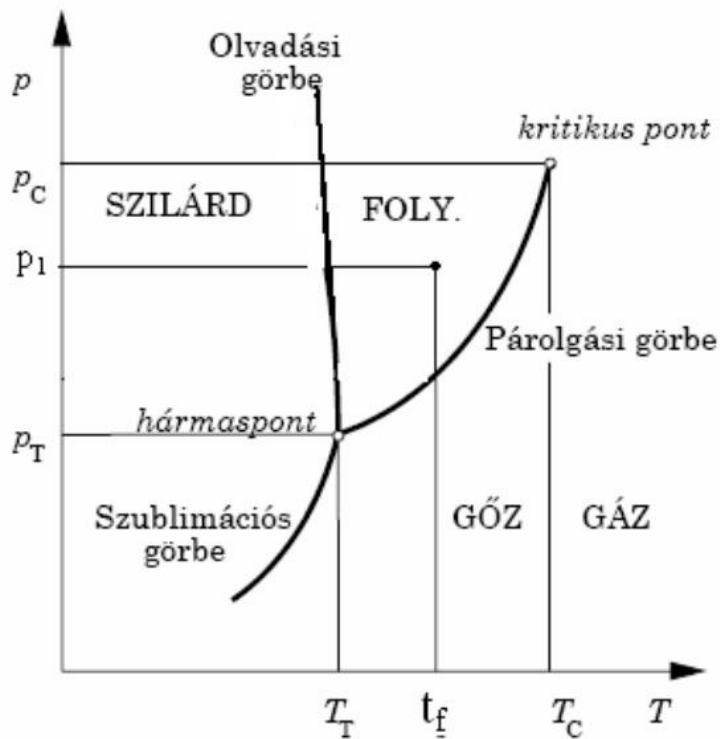
Turbina szabályzások: Pelton turbina

Pelton turbina

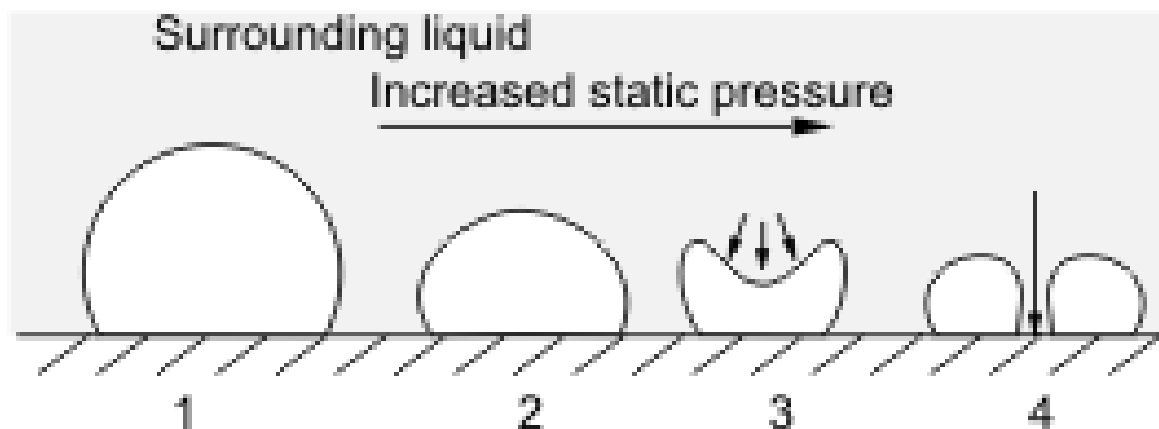
- ① működtető kar
- ② csukló
- ③ összekötő rud
- ④ Peltontűt zárási irányba toló rugó
- ⑤ Peltontű zárását fékező kar
- ⑥ csukló (fix pont)
- ⑦ olajfék szabályzó tüje
- ⑧ hármas menetes összecsisztott rudazat
- ⑨ olajfék, a dugattyú lefelé mozgását engedő szelep

A víz fázisdiagramja

Kavitáció, szívóképeség

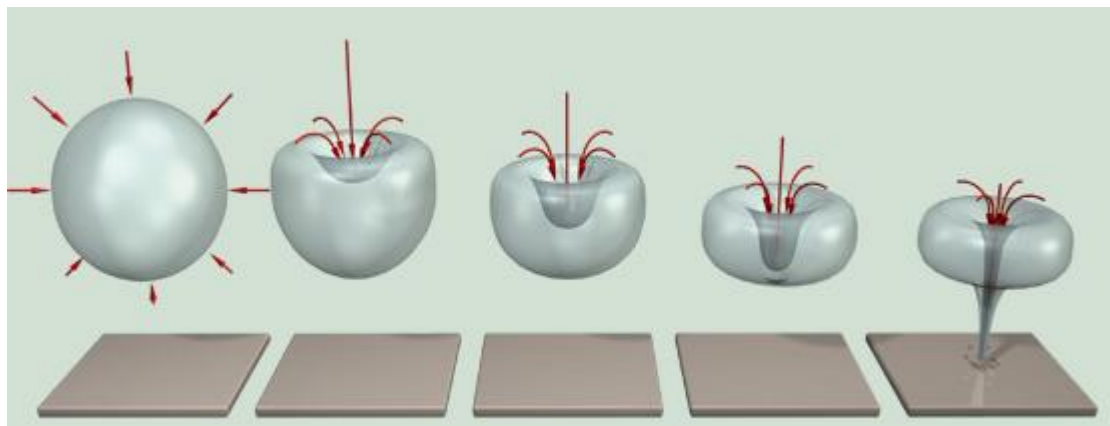
Cavitation bubble imploding close to a fixed surface generating a jet (4) of the surrounding liquid.

Kavitáció, szívóképeség

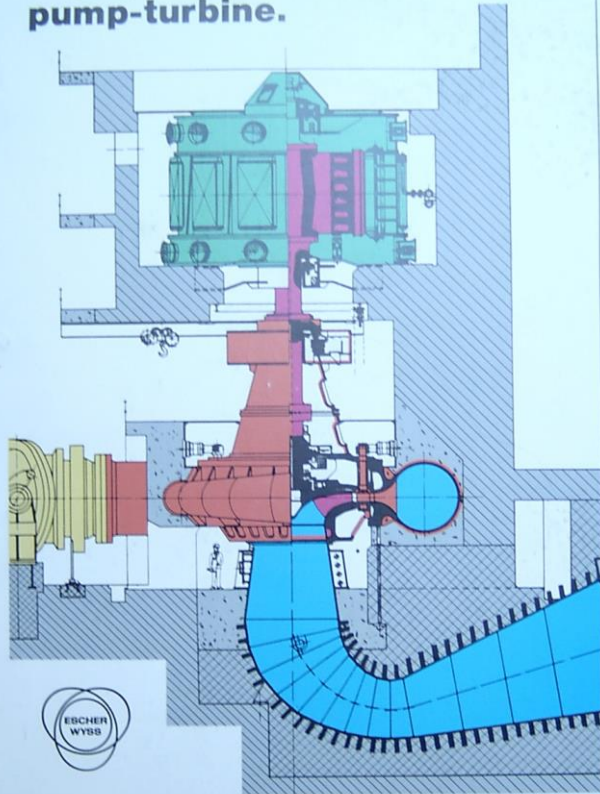
Kavitációs buborékok – mikrojetek kialakulása

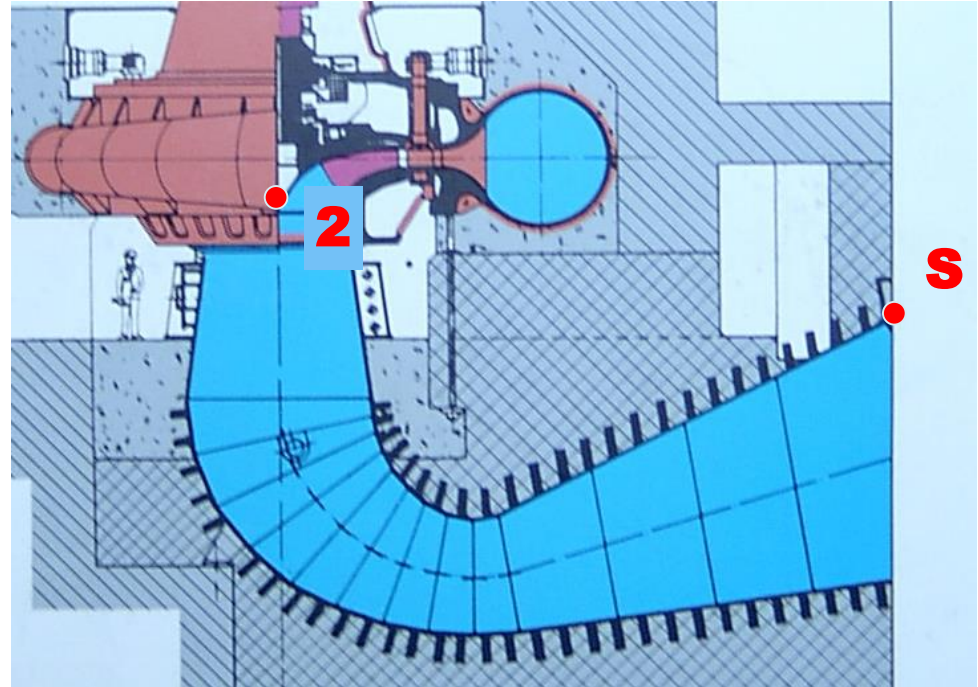

Kavitáció, szívóképeség

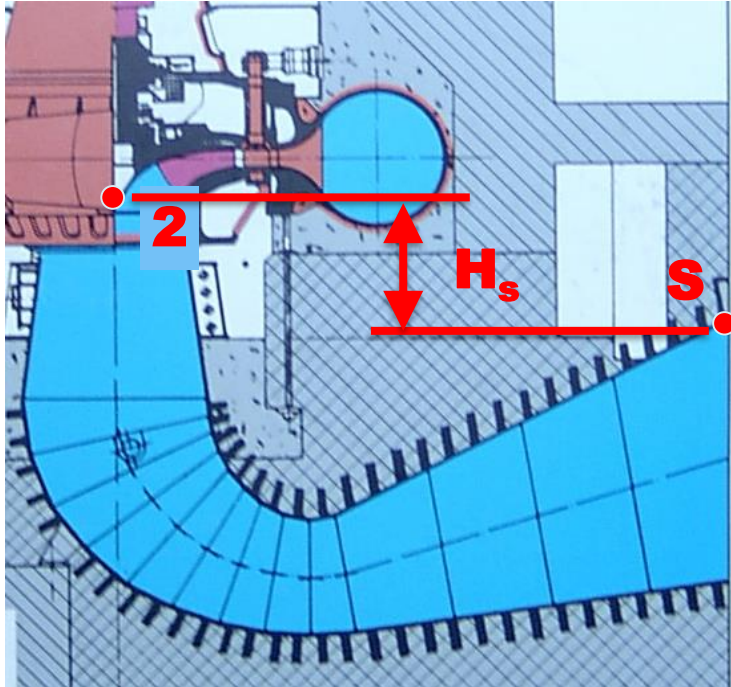
Presezano (Italy): reversible high-pressure and high-output pump-turbine.

Head (pumping mode)	501 m
Input (pumping mode)	254 MW
Head (turbining mode)	489 m
Output (turbining mode)	250 MW
Speed	428.6 r.p.m.
Impeller diameter	4309 mm

Kavitáció, szívóképeség

Szívócsőben csökkentik a távozó közeg mozgási energiáját (diffúzor kialakítás)

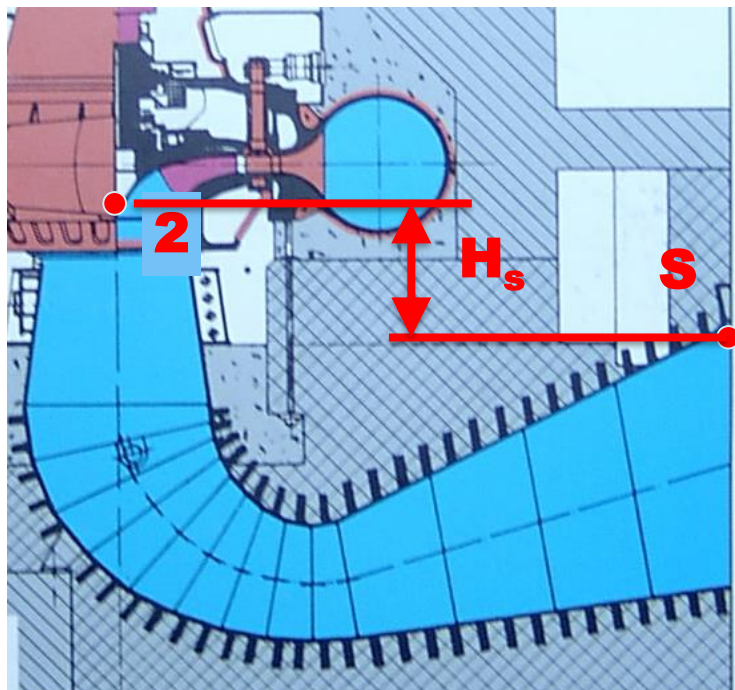
nő a hasznosítható esés

Bernoulli egyenlet:
(„2” és „S” pontok között)

$$\frac{p_2}{\rho g} + H_s + \frac{c_2^2}{2g} = \frac{p_0}{\rho g} + 0 + \frac{c_s^2}{2g} + h'_{\text{szívócső}}$$

$$p_2 = p_0 - \rho g H_s - \frac{\rho}{2} (c_2^2 - c_s^2) + h'_{\text{szívócső}} = p_0 - \rho g H_s - KQ^2$$

Teljesülnie kell az alábbi feltételnek:

$$p_2 = p_0 - \rho g H_s - KQ^2 > p_g$$

Mekkora a nyomástartalék?

- Ezt az esés százalékában fejezzük ki:

$$NPSH_r = \sigma \cdot H$$

- σ : Thoma-féle kavitációs szám
- Megengedhető szívómagasság:

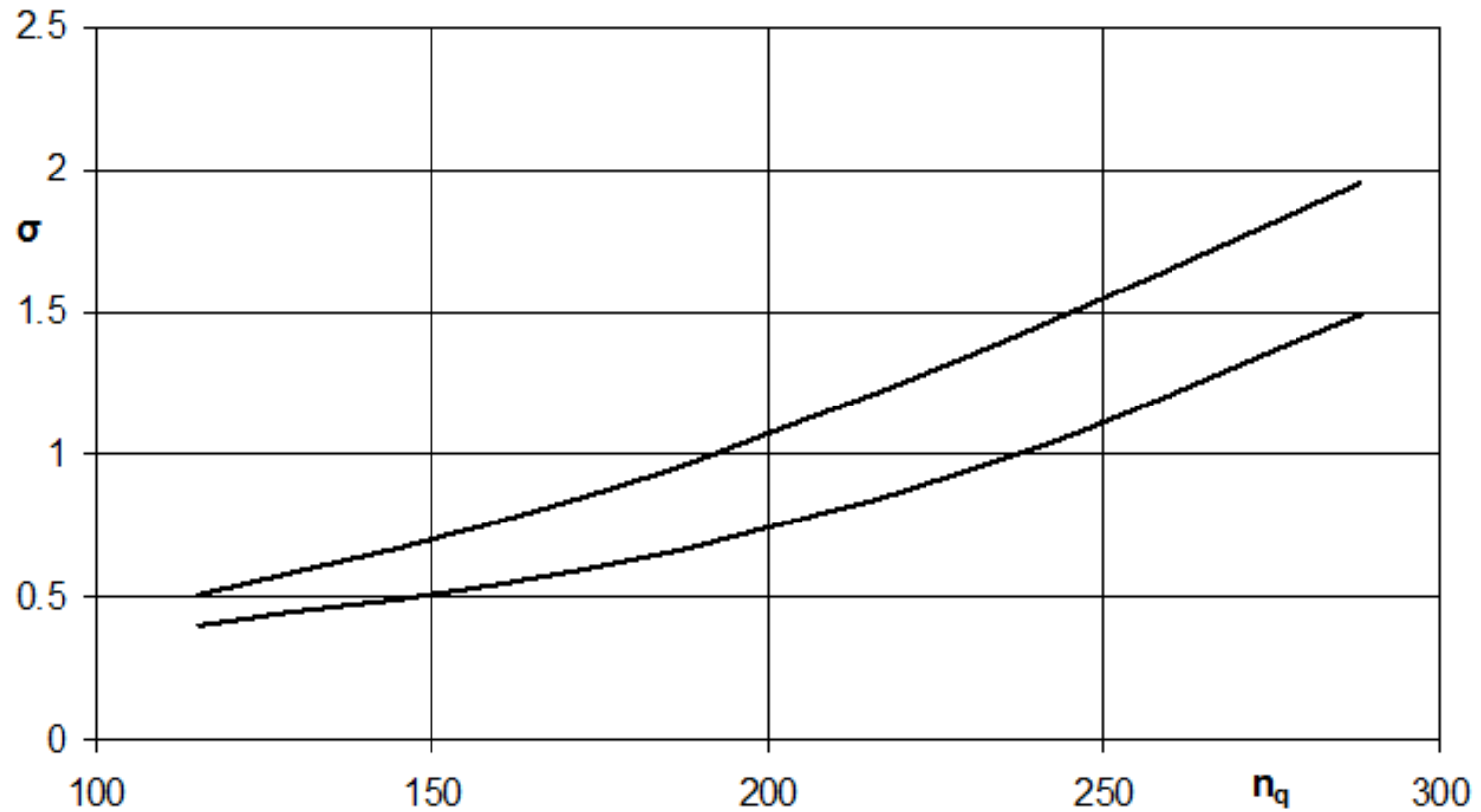
$$H_{s, meg} = \frac{p_0 - p_g - KQ^2}{\rho g} - \sigma \cdot H$$

Ha H_s negatív, akkor a járókerék az alvíz alatt helyezendő el.

Kavitáció, szívókéesség

Turbinák σ kavitációs száma a jellemző fordulatszám függvényében

Kavitáció

Kavitáció

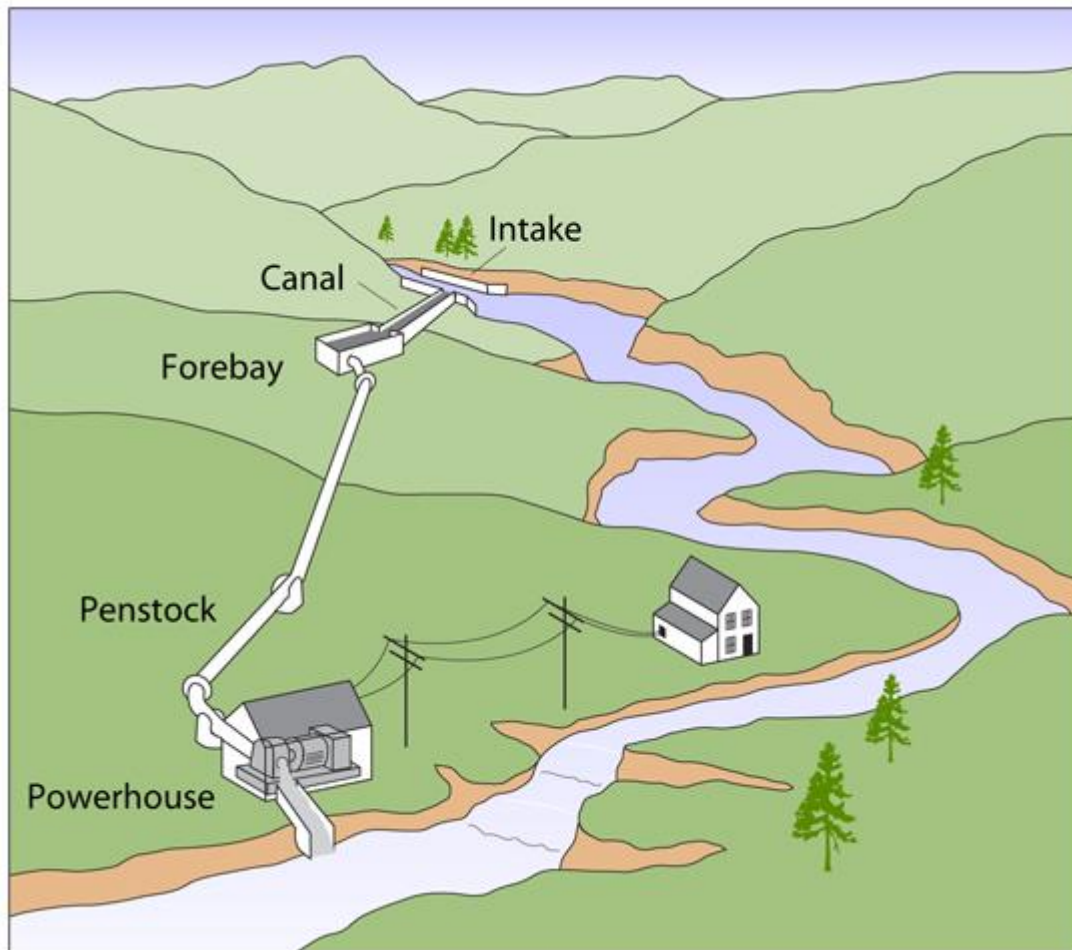
Kavitáció

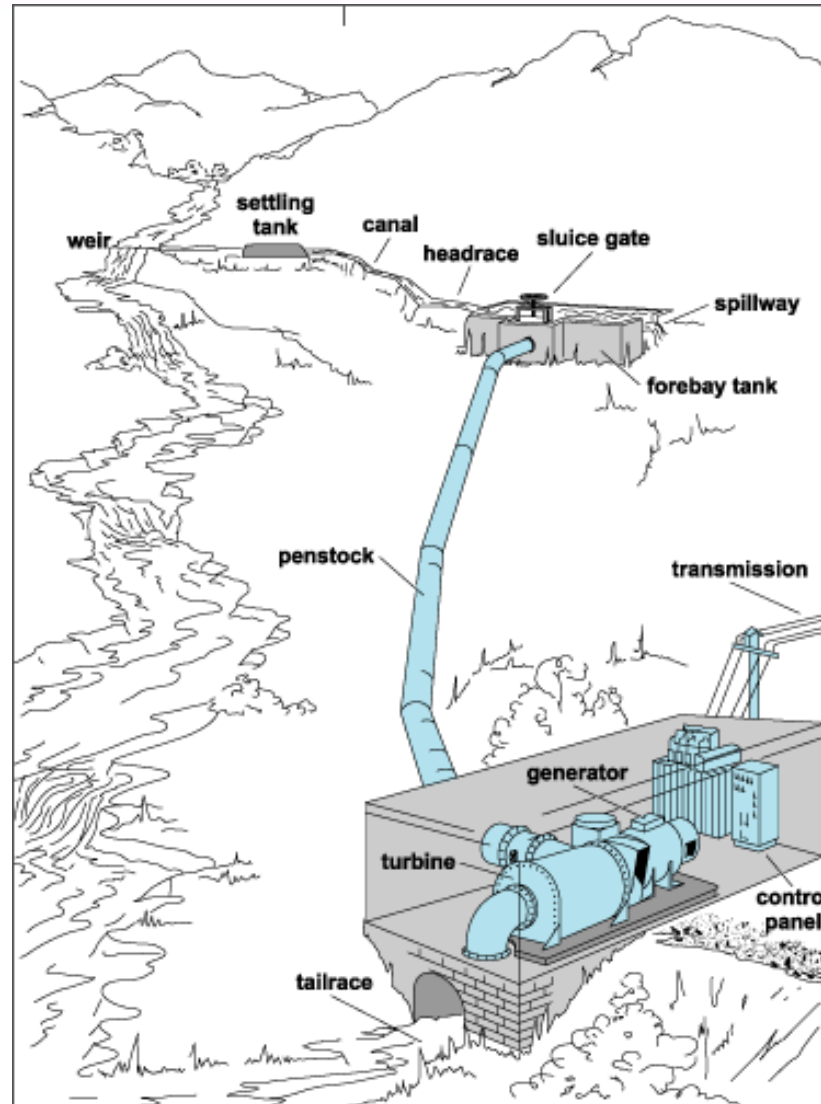
Törpe vízerőművek, PAT

(Pump As Turbine)

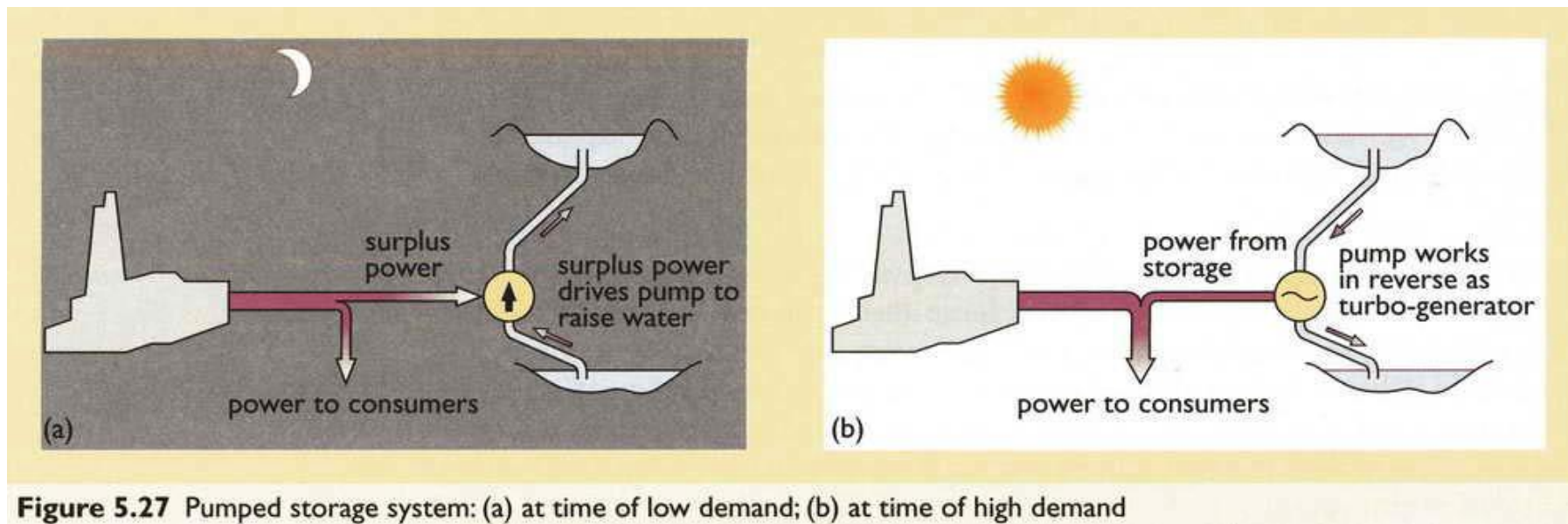

Törpe vízerőművek, PAT

Szivattyús vízenergia rendszer

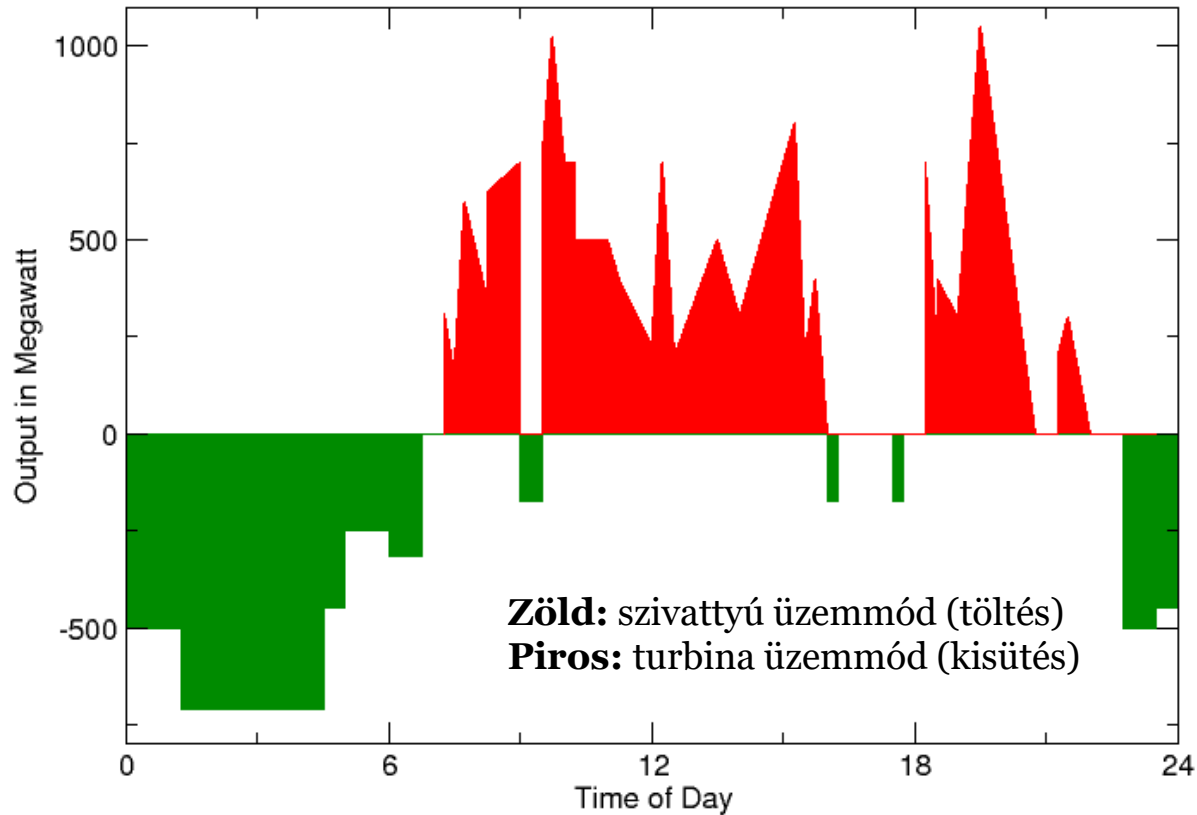

Figure 5.27 Pumped storage system: (a) at time of low demand; (b) at time of high demand

Forrás: Boyle, Renewable Energy, 2nd edition, Oxford University Press, 2003

Szivattyús vízenergia rendszer

Forrás: Wikipedia

Szivattyús vízenergia rendszer

Goldisthal szivattyús vízerőmű

- Elhelyezkedése: Németország, Thüringia tartomány
- Beépített teljesítmény: 1060 MW
- Felső víztározó: 12 millió m³
- Alsó víztározó: 18,9 millió m³
- 4 darab Francis szivattyú-turbina (ebből kettő fordulatszám szabályzással)
- Esés: ~300 m
- Gépház a hegy mélyén található barlangban

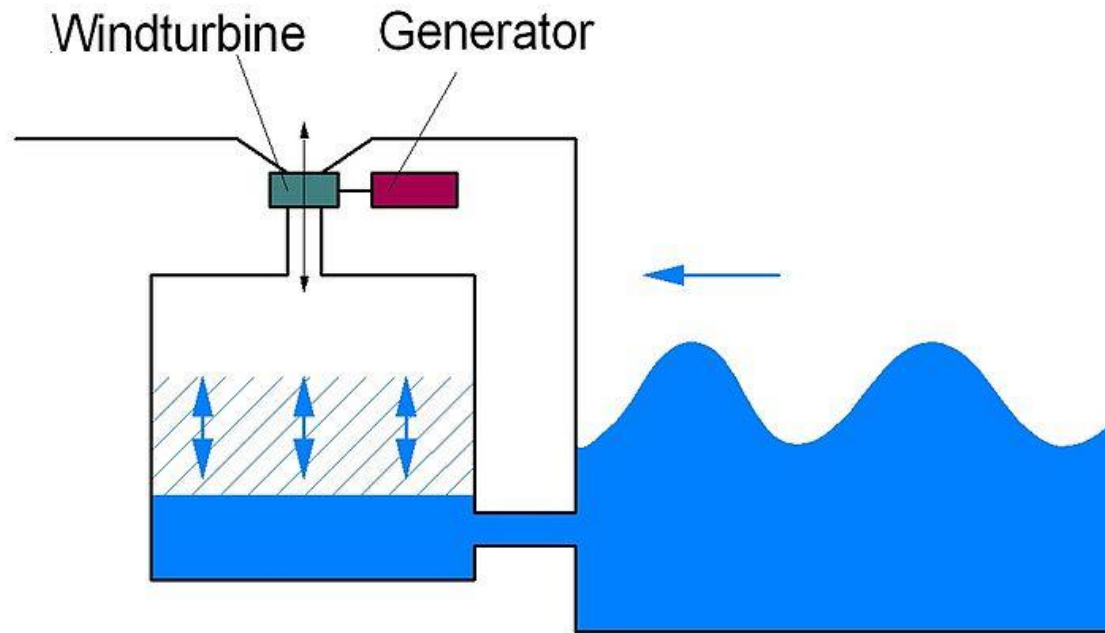
Forrás: <http://www.voith.com/>

További megoldások

Hullámerőmű

(Wells turbina: széliránytól függetlenül egy irányba forog, „átpattan a lapátozás”)

További megoldások

Hullámerőmű

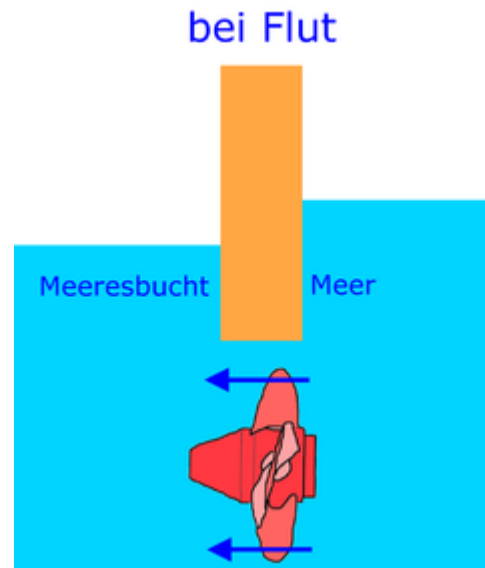
További megoldások

Árapály erőmű

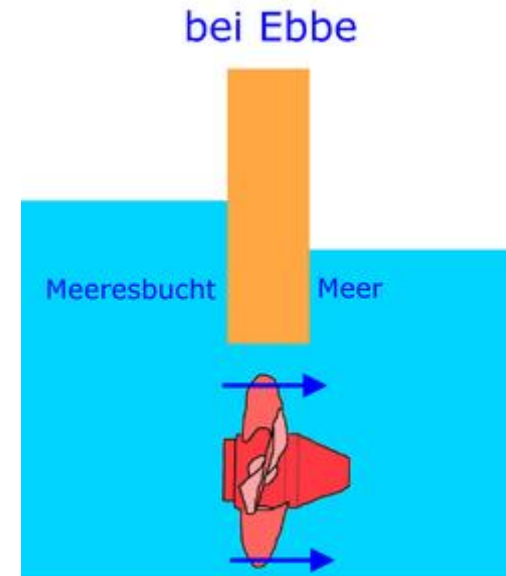
Általános jellemzők:

- A kiváltó ok: Hold (3/4) és Nap (1/4) gravitációs vonzó ereje
- A világtenger szintje akár $\pm$ 3-4 métert is változhat
- Ciklikus, naponta kétszer apály és dagály
- Kiszámítható: nagyon pontosan ütemezhető

Dagály

Apály

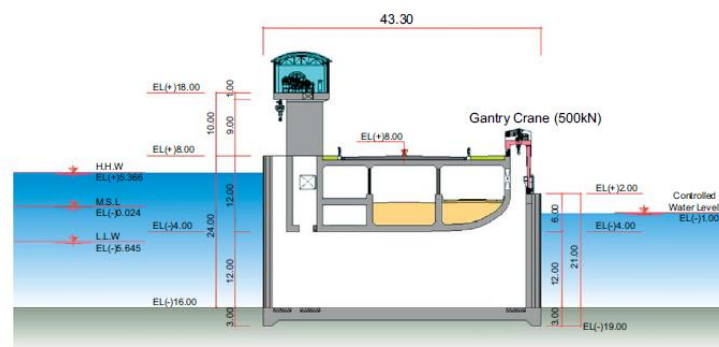
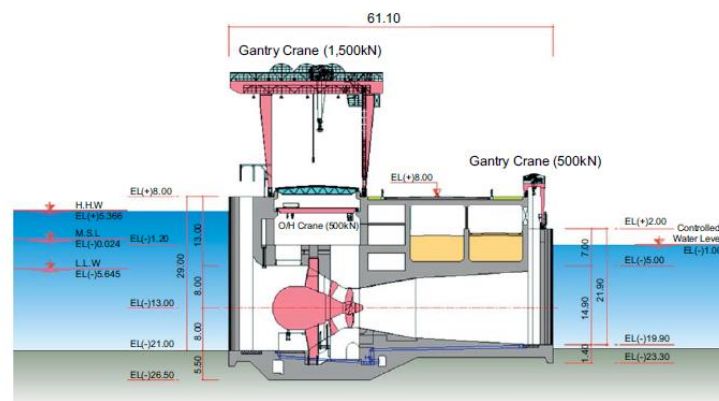
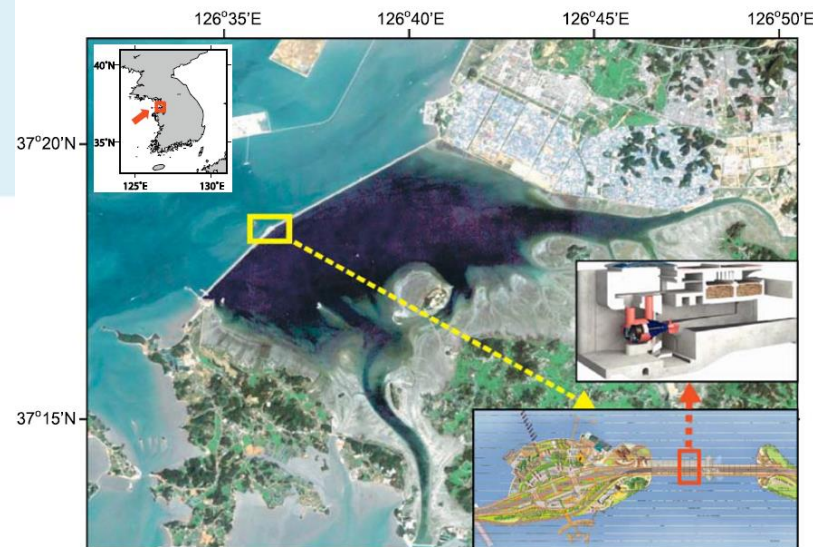

SIHWA ár-apály erőmű

• Tervezési adatok

- $H_{\text{névleges}} = 5,82 \text{ m}$
- $Q_{\text{névleges}} = 482 \text{ m}^3/\text{s}$
- „öböl (medence) szintje: -1 m,
felszíne: 56 km²,
- Turbinák: 10 db 26 MW-os
- Csak dagálykor működik
- Minimális esésigény: $H > 2 \text{ m}$
E felett be, ez alatt
kikapcsol
- Indiai-óceán ingadozása:
-3,5 ... +3 m

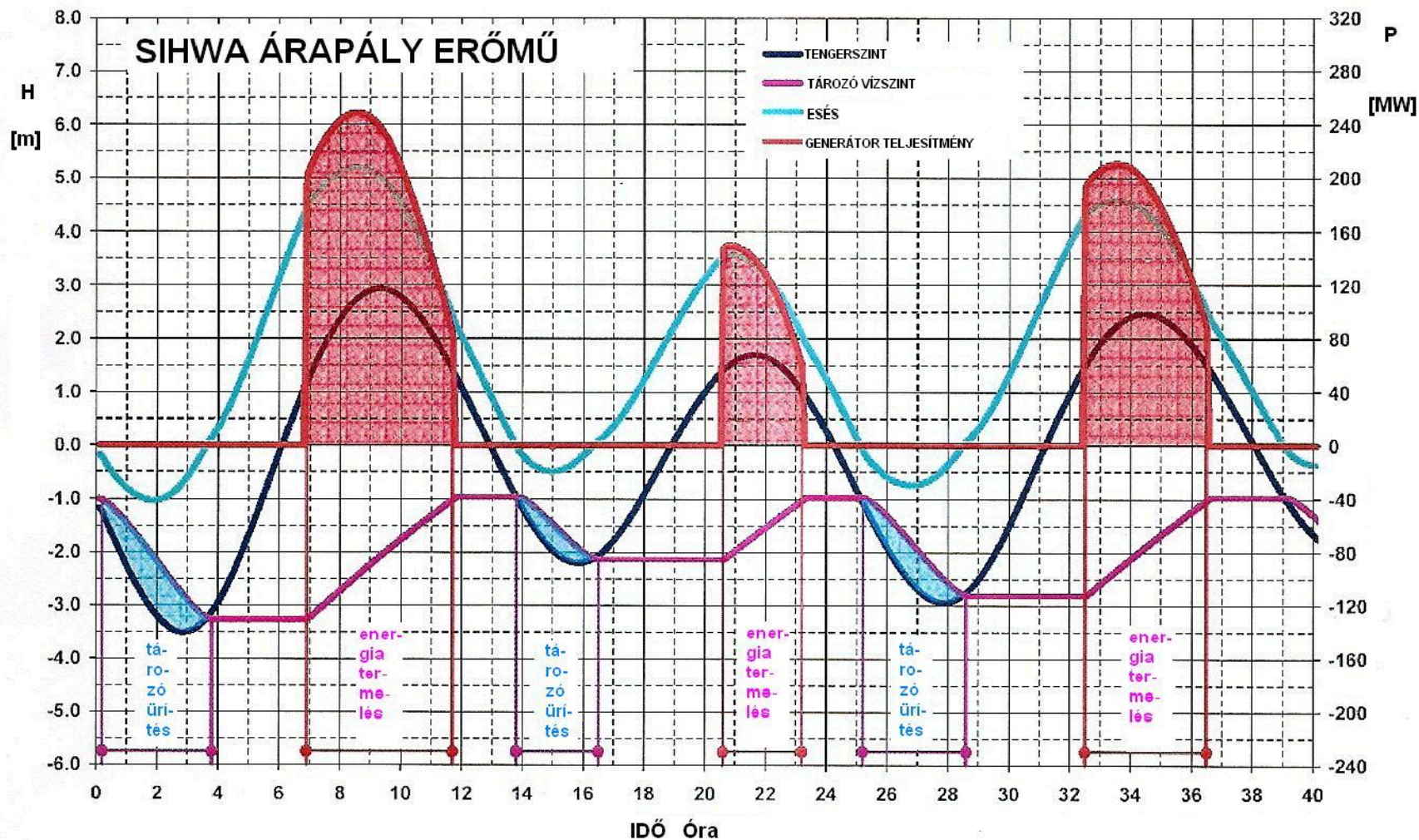

Young HoBae, Kyeong Ok Kim, Byung Ho Choi, Lake Sihwa tidal power plant project, Ocean Engineering 37 (2010) 454–463

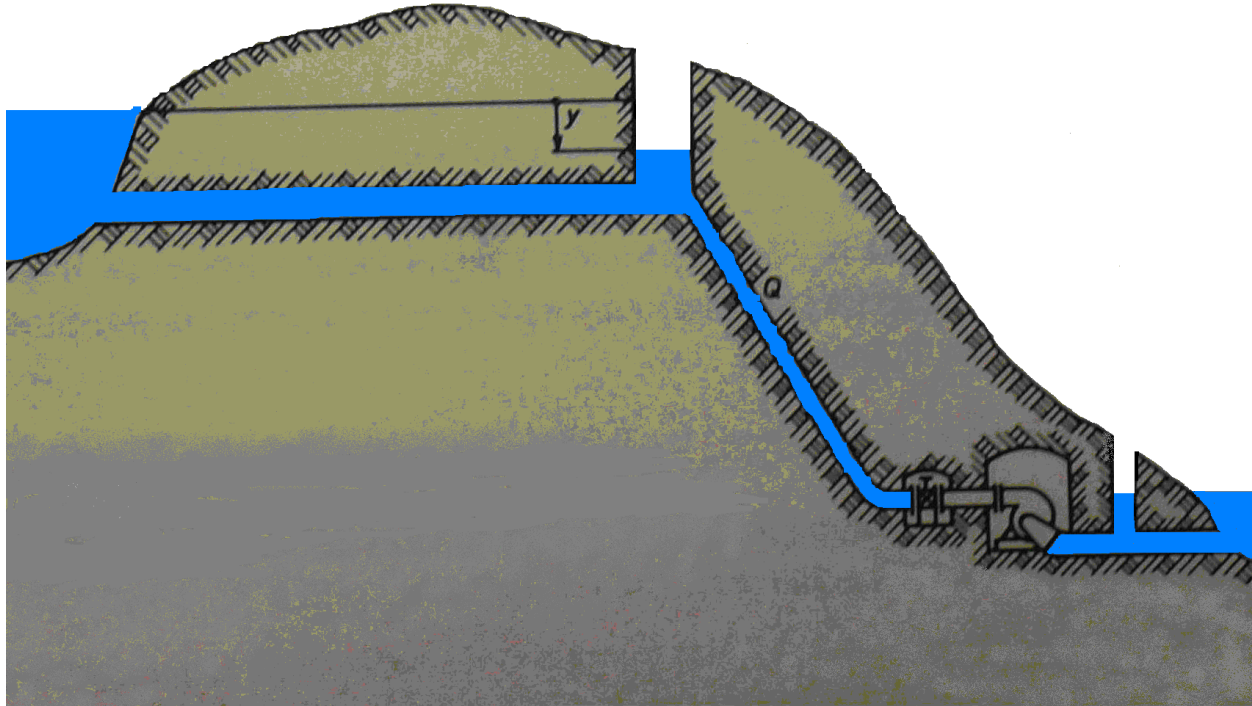
SIHWA ár-apály erőmű, 40 órás ciklus

Lengésvédelmi akna

Nagy esésű vízerőmű metszete **lengésvédelmi vízaknával, Francis-turbinával**

(Forrás: J. Raabe, Hydraulische Maschinen und Anlagen, Teil 4, Wasserkraftanlagen, VDI Verlag, 1970)

Környezeti hatások

A vízenergia megújuló energia, segíti a

- vízgazdálkodást az erőmű környékén (pl. Tiszalökön ágazik ki a Tiszából a Keleti Főcsatorna)
- kis teljesítmény ingadozásával kiegyenlíti az egyéb megújulókat (szél, nap) kihasználhatóságát
- segíti a hajózást, üdülést
- biztonságos, 1920 óta Európában, 1980 óta Ázsiában nem volt gátszakadás
- nem fogyasztja el az energiaforrását és nem melegíti a folyók vizét
- a folyami vízerőművek gyakran növelik a folyók oxigénbevitelét
- javít(hat)ja a közlekedést, mert a folyami duzzasztógát gyakran hídként is szolgál
- üvegházhatású gázkibocsátása a legkisebb az összes energiaforrás között (az energiafüveké lehet negatív is, mert megkötik a levegőből a CO₂-t)

Környezeti hatások

Ámbár

- társadalmi elfogadottsága kérdéses
- kis mértékben növeli a párolgást a tározókból
- a szennyezett folyóvizek a tározókban bomlanak, ami gáz (főleg metán) felszabadulást okozhat
- gátol(hat)ja a halak vándorlását, halak sérülését okozhatja
- talajeróziót, illetve más folyószakaszokon hordalék lerakódást okozhat.

Megállapítások / szempontok

1. A folyó [kW/km] vízereje változó, de ennek átlagértéke meghatározható
2. Fontos szempont a tervezett erőmű helyszíne, lakott területektől való távolsága és a villamos hálózathoz való közelsége.
3. A villamos energiaigény az erőmű közelében jelenleg és várhatóan a jövőben.
4. A folyóvölgy topográfiája.
5. A helyszín geológiája, a talaj szerkezete.
6. Meglévő vízügyi létesítmények a helyszín közelében: további erőművek, duzzasztóművek, gátak, belvízátemelő telepek, szivattyútelepek, öntöző rendszerek.
7. Közlekedési létesítmények.
8. Kis esésű erőműveknél a felvízi tározó lehetséges méretei és jövőbeni hasznosíthatósága.

Megállapítások / szempontok

9. Az energiatermelés melletti egyéb hasznosítási lehetőségek – hajózás, öntözés, vízművek – létesítése ezek bevétele ugyanis javíthatja a megtérülést.
10. Ha a folyó még nincs kiépítve, akkor a teljes erőműrendszert egyszerre kell megtervezni.
11. Környezeti szempontok figyelembe vétele, műemlékek megőrzése (Ada Kaleh sziget a Vaskapu erőmű fölött, Mosel 12 erőművel megvalósult lépcsőzése), történelmi városrészek megőrzése. A talajvízszint emelkedését szádfalakkal lehet meggátolni.
12. Üzemvíz csatornás kis, vagy nagy esésű erőműveknél a régi folyómeder vízellátásáról gondoskodni kell (Szigetközi kis Duna). Utólag beépített fenékküszöbökkel vagy zsilipekkel kell a vízpótlást biztosítani. Gondot okoz, ha az árvizet a régi mederbe kell hirtelen beengedni.

A large dam with water cascading over it, with a building in the foreground and hills in the background. The dam is a long, dark structure with many spillways. The water is a deep blue color. In the foreground, there is a building with a blue roof and a stone wall. The background shows green hills under a clear blue sky.

Köszönöm a figyelmet!